

UCHOVÁNO BUDOUCÍM GENERACÍM

Devadesát let sbírkotvorné činnosti Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm

VALAŠSKÉ MUZEUM V PŘÍRODĚ
V ROŽNOVĚ POD RADHOŠTĚM

NÁRODNÍ KULTURNÍ PAMÁTKA

UCHOVÁNO BUDOUCÍM GENERACÍM

Devadesát let sbírkotvorné činnosti Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm
Eva Románková (ed)

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm
Rožnov pod Radhoštěm
2015

UCHOVÁNO BUDOUCÍM GENERACÍM...

Název knihy, kterou držíte v rukou, vystihuje více než devadesát let práce lidí, kteří se podíleli a podílejí na budování jedinečné instituce uchovávající obraz života našich předků na Valašsku a v přilehlých regionech západních Karpat. Muzeum v přírodě je v porovnání s „kamennými“ muzei zcela specifickou institucí. Jeho úkolem je shromažďovat hmotné doklady o životě převážně venkovských obyvatel a prezentovat jej návštěvníkům živou formou v celé jeho šíři a rozmanitosti. A právě pravdivé zachycení všední i sváteční každodennosti je nelehký úkol.

Když návštěvník prochází areály Valašského muzea, otevírá se mu svět bezzemků, prostých pasekářů, horských pastevců, řemeslníků, fojtů, bohatých sedláků i zámožných měšťanů. Nahlíží nejen do blízké minulosti první poloviny dvacátého století, ale vrací se až na konec století osmnáctého. Nic z toho by nebylo možné bez sbírkových předmětů – svědků minulosti, které někdo zhotovil a jiný je stokrát vzal do ruky při práci, starosti o domácnost, ve sváteční chvíli nebo při modlitbě. Tyto předměty denně obklopovaly člověka. Ani potom, co je jejich majitelé odložili, nebyly zničeny. Mohou žít novým životem v muzeu. Valašské muzeum spravuje přes čtyřicet expozičních objektů lidové architektury. Všechny jsou plně vybaveny, stejně jako jejich okolí – stodoly a chlévy obklopené zemědělským a pracovním náradím nutným k zajištění základní obživy. A právě to je jeden ze zásadních rozdílů, díky němuž se muzeum v přírodě liší od ostatních muzeí. Zatímco jinde je cílem vytvořit ucelené typologické a historické sbírkové řady, muzeum v přírodě potřebuje ke své prezentaci desítky

„stejných“ předmětů, aby zařídilo všechny své expozice, neboť vybavení domácností se až do první poloviny 20. století proměňovalo jen pozvolna.

Knihy vychází při příležitosti devadesátého výročí založení muzea, aby čtenářům odhalila bohatství sbírek, které byly nashromážděny od počátku 20. století až do dnešních dnů. Je určena především zájemcům o lidovou kulturu, kterým nabízí stručný exkurz do toho, co mohou v muzeu nalézt nejen ve výstavních vitrínách a v „chalupách“, ale také co je zraku návštěvníků skryto v depozitářích.

Sbírkou Valašského muzea čítají přes 130 000 inventárních čísel zapsaných do Centrální evidence sbírek a dalších několik set položek evidovaných v pomocných a studijních fondech. Jejich správa je rozdělena mezi třináct kurátorů. Při tvorbě knihy byl jednotlivým kurátorům dán prostor, aby představili jimi spravované sbírky a vyzdvihli přitom jejich specifika i pozitiva a překážky, které provázely a provázejí vytváření jednotlivých sbírkových kolekcí. Vzhledem k tomu, že rozsah těchto kolekcí se značně liší, a to počínaje fondem textilu obsahujícím přes 20 000 položek až po drobné celky jako šperk a bižuterie se skromným počtem nepřesahujícím tři desítky věcí, také rozsah jednotlivých kapitol je značně rozdílný. Některé sbírky, například nábytku nebo zemědělského a řemeslnického nářadí, jsou poměrně rozsáhlé a ucelené, mohou samy o sobě mnoho vypovědět. V našich sbírkových fondech se nacházejí také kusy, které svou povahou přesahují běžné potřeby muzea. Dostaly se sem z určitých důvodů a za určitých dobových podmínek. Jako příklad můžeme uvést předměty

Vydání knihy finančně podpořilo Ministerstvo kultury České republiky.

Recenzovaly: Mgr. Marie Brandstettrová
Mgr. Jiřina Veselská

© Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2015

© Eva Románková (ed), 2015

© Anna Borová, Radek Bryol, Zdeněk Cvikl, Helena Cviklová, Lenka Drápalová, Alena Fojtášková, Radek Hasalík, Denisa Hrůzková, Šárka Kramolišová, Lenka Kučerová, Petr Liďák, Gabriela Obroučková, Renata Prejdová, Eva Románková, Markéta Šimčíková, Jana Tichá, Miroslava Ulrichová, 2015

Graphic design © Helena Skýpalová, 2015

ISBN 978-80-87210-51-2

z pozůstalosti Františka Klaudy, mecenáše Valašského muzea v dobách jeho vzniku a vášnivého sběratele starožitností domácí i exotické zahraniční provenience, nebo uměleckou sbírku sourozenců Jaroňkových.

Pro lepší představu o fungování muzea jsme do knihy zařadili také pojednání o tom, jakým způsobem sbírky získáváme a spravujeme a jak probíhá péče o sbírkové předměty, bez níž by řadu z nich nebylo možné vystavit, ale ani uchovat. V obou případech se jedná o výzvy, ke kterým se minulé i současné generace pracovníků Valašského muzea stavěly vždy podle svého nejlepšího přesvědčení, v souladu možnostmi, které nabízela jejich doba. Pro pochopení tvorby sbírek je důležité nahlédnout také do historie výstavby muzea a porozumět koncepcím, podle nichž se ruku

v ruce s budováním ubíralo také vybavování nových expozic a s ním potřeba získávání sbírkových předmětů dokládající život v konkrétních rodinách.

Na úvodní kapitoly navazují samotná pojednání o sbírkových celcích. Rozdělili jsme je do oddílů, které vždy nesou název charakterizující oblast lidského života, k níž se sbírky váží, nebo jejich společnou povahu.

Přijměte nyní naše pozvání, nahlédněte s námi do všech koutů depozitářů a poodhalte tajemství předmětů, které můžete spatřit vystaveny v jizbách, komorách, stodolách a za skly vitrín.

Jindřich Ondruš
Ředitel Valašského muzea v přírodě

MUZEUM DŘÍVE A DNES

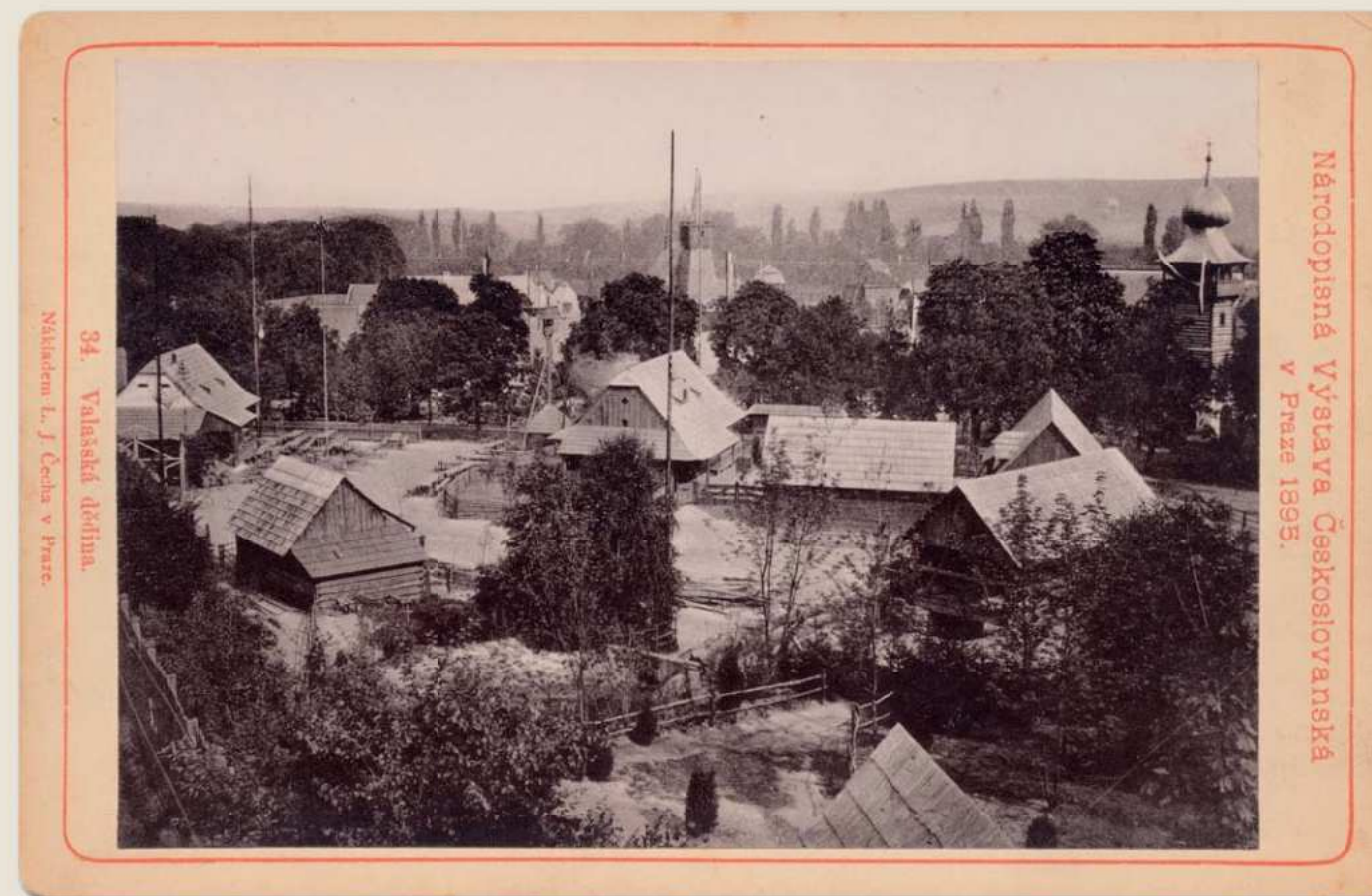
DEVADESÁT LET VALAŠSKÉHO MUZEA V PŘÍRODĚ

V průběhu 19. století vzdoroval český národ silným německým kulturním vlivům. Ve snaze uhájit si svou národní identitu v prostředí mnohonárodnostního rakouského soustátí prošel vlnou národního obrození. Projevovала se velkým zájmem o národní kulturu, český jazyk a život lidí, zejména na venkově. Do popředí se dostal také zájem o lidovou kulturu. Stranou nezůstal ani Rožnov, malé valašské městečko na úpatí horského masivu Radhošť. Ve druhé polovině 19. století zde probíhal bouřlivý kulturní rozvoj, který úzce souvisel se vznikem a rozvojem klimatických lázní a potřebou zpříjemnit pobyt lázeňských hostů. Během lázeňské sezony hostovaly ve městě různé kočovné divadelní společnosti. Hrál zde ochotnické divadlo – volné sdružení místních ochotníků, kteří později vytvořili Divadelní ochotnický spolek (1858). Mimo to zde vznikaly i další spolky: Čtenářský a vzdělávací spolek (1862), Občanská beseda (1862), pěvecký spolek Tetřev (1863), Učitelův spolek (1874), Spolek pro okrašlování a pořádání zábav (1879) a Ochotnická divadelní jednota (1882). K významným kulturním a politickým akcím v tomto období patřila národní slavnost v duchu všeslovanských oslav na Radhošti (1862), odvoz a položení základního kamene z hory Radhošť při stavbě Národního divadla (1868), slavnost při odhalení pomníku Františka Palackého (1879) a také povýšení Rožnova na město (1880).

V 80. a 90. letech 19. století, kdy byl v Rakousko-Uhersku ukončen proces tzv. průmyslové revoluce, zasáhly pronikavé změny i venkov. Nový způsob života, pokrokové trendy a levná tovární výroba způsobily, že postupně mizely kroje

Odhalení pomníku Františka Palackého. Inv. č. A 10953, Rožnov pod Radhoštěm, 1879. (Autor neznámý)

Valašská dědina na Národopisné výstavě československé. Inv. č. A 27813, Praha, 1895. (Autor neznámý)

a lidová architektura a docházelo k celkovému oprošťování od lidových tradic. Ve snaze zvrátit tento proces byly pořádány na různých místech v českých zemích národopisné výstavy, na

Valašsku ve Vsetíně (1892), v Rožnově (1892) a ve Valašském Meziříčí (1893). Základní význam však měla celonárodní Národopisná výstava československá konaná Praze v roce 1895,

Sourozenci Jaroňkové.

Inv. č. A 6282, Rožnov pod Radhoštěm, 30. léta 20. století. (Autor neznámý)

na jejíž přípravě se podílely všechny vrstvy českého obyvatelstva. Její atraktivní částí se stala výstavní dědina, soubor nejméně tři desítek staveb reprezentujících jednotlivé české regiony a také dva kraje slovenské. Valašsko bylo úspěšně zastoupeno ve výstavním paláci, kde vedle ukázek krojů a zvyklostí zaujala pasekářská jizba s figurou šindeláře, hospodyně a dítěte. Nejvíce se však proslavilo Valašsko osadou dle návrhu architekta Dušana Jurkoviče a stavitele Michala Urbánka,

kteří tvořila samostatnou část výstavní dědiny. Valašsko se zapsalo do povědomí široké veřejnosti. Národopisná výstava se stala motivací pro práci vlastivědných pracovníků, probudila zájem o lidové stavitelství, ochranu památek a stala se hybným momentem pro zakládání nových muzeí.

Úspěšná expozice Valašska na Národopisné výstavě československé inspirovala i sourozence Jaroňkovy – Bohumíra a Aloise, kteří výstavu navštívili. Oba bratři vyrůstali

v prostředí valašské vesnice Malenovice u Zlína. Jejich umělecké cítění v dětství ovlivnil nejen otec, barvíř, který vyřezával štočky a tiskl s nimi na plátno, ale i strýcové, František, malíř a naturista, a Antonín, výrobce varhan. Zde byly počátky jejich umělecké dráhy. V roce 1882 se celá rodina přestěhovala do Valašského Meziříčí, kde oba bratři absolvovali tamní odbornou školu na zpracování dřeva. Po jejím ukončení je nepříznivá finanční situace rodiny donutila odjet za prací do ciziny. Touha Bohumíra stát se výtvarným umělcem přispěla k tomu, že mnoho cestoval. Navštívil mnohá významná města v Evropě, putoval po Balkáně. Neopomenul navštívit ani Střední východ a Egypt. Pracoval nejen v Budapešti v uměleckém fotoateliéru Strelisky a ve Fischerově továrně na majoliku, ale také ve fotoateliéru Heymann&Co. v Káhiře. Jeho bratr Alois se svým zaměřením na umělecký průmysl pracoval v různých továrnách a podnicích v Evropě. Když ukončili svá malířská putování, přestěhovali se oba bratři společně se sestrou Julií v roce 1909 do lázeňského městečka Rožnova. Zde založili vlastní umělecko-průmyslovou dílnu, malírnu porcelánu a tkalcovnu gobelinů a začali organizovat sběr starých předmětů, zejména výšivek.

Bohumír Jaroněk se zajímal o lidové stavitelství na Valašsku a uvědomoval si, jak pomalu mizí jeho svéráz. Jeho bratr Alois navštívil v roce 1909 muzea v přírodě ve Skandinávii, zejména výstavy lidového a uměleckého průmyslu v dánském Aarhusu, Skansen ve švédském Stockholmu a další, kde se setkal se snahou zachovat tradiční kulturu a řemesla.

V té době se dostala do popředí zájmu rožnovské veřejnosti stará dřevěná radnice, která překážela modernizaci náměstí a komunikací. V rámci polemiky o tom, co s ní udělat, navrhoval Bohumír umístit do objektu muzeum vybavené

tradičním domácím inventářem a figurínami ve valašských krojích. Nakonec se přiklonil k návrhu rožnovského lékaře Jaroslava Váši, přenést budovu staré radnice do městského parku, zvaného Hájnice. Tento záměr se podařilo prosadit až za několik let.

V roce 1911 inicioval Bohumír Jaroněk založení Musejního a národopisného spolku (dále jen „muzejní spolek“) jako prostředku k naplnění této myšlenky. Stanovy spolku byly schváleny c.k. místodržitelstvím v Brně dne 17. května 1911. Hlavním úkolem spolku bylo *...vystavěti a udržovati Valašské museum v přírodě obsahující všechny typy lidových staveb valašských, pátrati po znamenitostech lidového umění a řemesel na Valašsku a uschovati je v museu.*

Na první valné schůzi byl Bohumír Jaroněk zvolen předsedou spolku a zároveň byl předložen seznam staveb budoucího muzea v přírodě. Kromě radnice měla být v Hájnicích postavena také sýpka, zvonice, několik křížů, studní, plotů a jiných drobných staveb. Vlastní realizaci však přerušila první světová válka. V objektu radnice se podařilo zřídit alespoň *Valašskou rožnovskou jizbu.*

První poválečná léta muzejnímu spolku a muzeu mnoho nepřála. Město a správa rožnovských lázní odmítaly spolupráci, jejich zájem se upíral k otázkám ekonomickým a politickým.

Mezníkem se stal rok 1924, kdy byla podána muzejním spolkem žádost na Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko o svolení s přemístěním rožnovské radnice do městského parku Hájnice. Žádosti bylo vyhověno, a tak bylo v dubnu roku 1925 započato s vlastní realizací. Ještě téhož roku byl přenesen do parku také objekt Billovy chalupy z rožnovského náměstí, zvonička z Dolní Bečvy a včelín. Přenesené stavby vytvořily kulisu pro uspořádání velké národopisné

Jaroňkův projekt Valašského muzea v přírodě. Inv. č. 142, Rožnov pod Radhoštěm, po roce 1911.

slavnosti spojené s otevřením muzea – I. Valašského roku konaného ve dnech 18.–20. července 1925. Tuto nejstarší část muzea dnes známe pod názvem Dřevěné městečko. Pro vývoj lidové kultury na Valašsku měl Valašský rok velký

význam. Valašské slavnosti probudily v lidech zájem o tradiční kulturu, písně, tance a kroj. Staří pamětníci navícovali výstupy se zpěvy a tanci, za podpory muzejního spolku se pořizovaly kroje pro vystupující.

Valašský rok 1925 – nástup účinkujících. Inv. č. A 37429, Rožnov pod Radhoštěm, 1925. (Foto Tatra Trenčín)

V následujících letech 1927–1928 přibýly do nově vzniklého muzea další stavby – studna ze Štramberka, studna a zvonice z Horní Lidče, kříž z Valašské Polanky a Valašská hospoda z rožnovského náměstí. Růst muzea narážel na

celou řadu problémů. S jeho rozšiřováním nesouhlasily především spolky – Spolek pro okrašlování a ochranu domoviny, Sadová komise a také Lázeňská komise. Muzeum však své zájmy uhájilo.

Plakát k *Valašskému roku 1935*. Autor motivu František Hoplíček. Inv. č. 15776, 1935.

Bohumír Jaroněk usiloval o přenesení dalších objektů, především patrového fojtství z Velkých Karlovic, které se mělo stát *Valašským zemědělským muzeem*. Transferu fojtství

zabránilo zamítnutí Státního památkového úřadu, a tak bylo rozhodnuto postavit pouze kopii obytného patrového domu. K realizaci stavby došlo v letech 1930–1932.

Ideový tvůrce muzea Bohumír Jaroněk zemřel v roce 1933. Bratr Alois jako jeho pokračovatel však postrádal potřebný důraz. Celá situace muzea byla navíc ovlivněna hospodářskou krizí a jejími důsledky. V této době byla postavena pouze jediná stavba – kopie koliby z Černé hory.

Přes tíživou situaci se v roce 1935 podařilo uskutečnit *II. Valašský rok*, který i přes organizačně hladký průběh, neměl tak pronikavý úspěch jako ten první.

Po realizaci *Valašského roku* se zájem muzejního spolku soustředil na postavení valašského kostelíka. Jeho stavba započala v roce 1939, ale dokončen a vysvěcen byl až po druhé světové válce v roce 1945. Éra bratří Jaroňků končí smrtí Aloise v roce 1944. S jejich jménem je spojeno založení Valašského muzea v přírodě. Usilovali o „živé muzeum“ – vzorem se jim stala koncepce švédského Skansenu. Jejich záměrem byla nejen záchrana hodnotných lidových staveb, ale zároveň jejich využití jako prostoru pro prezentaci kulturních tradic a minulého života na Valašsku. V současné době je Dřevěné městečko cenným dokladem dokumentujícím používané muzejní postupy a způsoby záchrany ohrožených staveb lidové architektury v období od počátků muzea do poloviny 20. století.

V době poválečné o provoz muzea pečovali členové muzejního spolku. Muzeum zahrnovalo tři části – soubor přenesených staveb v městském parku, muzeum sourozenců Jaroňkových v jejich vile a sbírku rožnovského lékárníka Klauďy. Nelehká poválečná situace konce 40. let 20. století umocněná nedostatkem finančních prostředků zapříčinila

omezení provozu muzea pouze na areál staveb. V této podobě bylo muzeum v roce 1953 po zrušení muzejního spolku předáno novému správci – muzeu ve Valašském Meziříčí. Již po roce bylo řízením Valašského muzea v přírodě pověřeno Krajské muzeum v Gottwaldově (dnešní Zlín).

Období správy Krajským muzeem můžeme označit za éru hledání směrů dalšího rozvoje rožnovského muzea. Prvotní koncepce budování muzea jako záchranné sběrné instituce pro stavby lidového stavitelství ohrožené zánikem v původním místě se neujala. V tomto plánu nebylo přihlíženo na lokaci stavby, takže do Rožnova měly být svázeny zachráněné objekty nejen z oblasti Valašska, ale i Těšínska, Frýdecka, moravské části Kopanic a Luhačovického Zálesí.

Místo ideje „záchranného skanzenu“ začala být rozvíjena myšlenka přenosu objektů vybraných v terénu Valašska za účelem výstavby prezentačního areálu valašské dědiny na tzv. Petřekově stráni. Tato idea navazovala na snahy zakladatelů muzea vybudovat doplňující areál k již stojícímu Dřevěnému městečku v parku, prezentujícímu zatím sféru městského života v regionu.

Zlomovým bodem ve vývoji Valašského muzea v přírodě byl rok 1960, který s sebou přinesl množství změn. V důsledku reorganizace krajské správy v Československu se novým zřizovatelem muzea stal Okresní národní výbor ve Vsetíně. K tomuto roku se rovněž váže vyhotovení statutu Valašského muzea v přírodě, vzniklého na základě prvního vydaného zákona o muzeích a galeriích. Statutem byly přesně stanoveny úkoly, vnitřní organizace a činnost muzea, směrnice pro sběr, správu sbírek, jejich evidenci a ochranu. Do čela muzea byl jmenován první ředitel, PhDr. Arnošt Kubeša.

S jeho osobou se pojí zahájení dostavby muzea a nový směr tvorby sbírkových fondů s důrazem kladeným na sběr předmětů každodenní potřeby.

Dalším důležitým krokem k nastartování rozvoje muzea bylo vytvoření několika komisí a poradních orgánů, jejichž hlavním úkolem bylo zajistit dostavbu muzea z hlediska finančního a odborného. Významným počínem těchto kontrolních a poradních orgánů bylo definitivní rozhodnutí z roku 1967 o výstavbě „muzea vesnice na Stráni“; areálu, který by navazoval na dříve otevřené Dřevěné městečko a prezentačně doplnil vedle okruhu městského i oblast života na venkově.

První svozy demontovaných chalup započaly na základě terénních výzkumů již ke konci padesátých let, tedy mnohem dříve, než padlo toto rozhodnutí. Nová část muzea měla být podle plánu vystavěna během let 1960–1965, ovšem smělý projekt se od počátku setkával s naprostou nepřipraveností muzea. Chybělo místo na skladování a ošetřování rozebraných staveb. Rovněž možnost vybavení nových expozic sbírkovými předměty byla velmi omezená, neboť sbírkový fond neposkytoval dostatečné množství vhodných předmětů pro vytvoření obrazu života našich předků.

Podstatným nedostatkem byla také absence pracovníků jak odborných, tak i dělnických profesí. Vždyt do roku 1962 pracovali v muzeu pouze dva stálí zaměstnanci – ředitel a administrativní pracovník. Situace byla zčásti vyřešena zapojením pracovní skupiny tesařů z Velkých Karlovic. Její členové ošetřovali, udržovali a obnovovali stavební památky převezené do muzea i stojící na původním místě. Počátek prací na výstavbě nové části muzea si vyžádal postupný nárůst pracovních sil. Od roku 1963 se počet stálých zaměstnanců všech

Stavba chalupy z Lužné na Stráni. Valašské muzeum v přírodě, 1965. (Foto Vanda Bulawová)

potřebných oborů a specializací neustále zvyšoval a na přelomu století dosahoval přibližně sto lidí. Vedle toho pracovalo v muzeu ještě množství sezonních zaměstnanců.

V průběhu 70. a 80. let došlo k rozdělení pracovišť podle oboru činnosti do tří útvarů – etnografického, stavebního (později technického) a provozního, z něhož se posléze vyčlenilo samostatné oddělení ekonomické. Struktura pracovišť v této podobě je s menšími obměnami udržována do dnešních dnů. V novém areálu, zvaném Stráň (později Valašská dědina), byla výstavba zahájena v roce 1962. O tři roky později zde stálo devět usedlostí, které byly doplněny šesti menšími stavbami. Vedle toho byl areál Dřevěného městečka obohacen o čtyři menší stavby.

V roce 1965 došlo ke změně ředitele muzea. Stal se jím Ing. Jan Rudolf Bečák. V době jeho nástupu již chápání muzea jako ryze záchranného skanzenu nepostačovalo. Zkušenosti získané při demontážích, ošetřování a stavbě objektů, při odborných terénních výzkumech, tvorbě doprovodné dokumentace a sběrech předmětů, se staly živnou půdou pro utváření nové koncepce komplexní vědecké dokumentace tradiční kultury. Její náplní bylo dokumentovat a následně prezentovat lidovou kulturu co možná nejucelenějším způsobem.

Jan Rudolf Bečák svým pojetím oživil myšlenku „živého muzea“ prezentujícího folklor a staré způsoby obživy. S érou jeho vedení je spojen vznik programové nabídky návštěvníkům. Od roku 1967 byly připravovány tzv. *Národopisné neděle*, programy představující tradiční rukodělnou výrobu i folklorní vystoupení. Tato koncepce tvorby zábavných, ale zároveň i naučných akcí přerostla v roce 1970 do vytvoření programového kalendáře na celou sezonu, který byl nazván *Národopisné léto* (v 90. letech přejmenováno na *Valašský*

rok). Pro oblíbenost mezi návštěvníky bylo *Národopisné léto* s obměnami pořádáno každý rok. V druhé polovině 60. let vznikl v muzeu také dodnes populární folklorní festival *Rožnovské slavnosti*, který představoval soubory písní a tanců nejdříve z Valašska, později i s hosty z jiných regionů Československa a ze zahraničí.

V této době muzeum začíná vyvíjet rovněž vědeckou činnost. Vzhledem ke své jedinečnosti na území bývalého Československa se pracovníci muzea zaměřili ve vědecko-výzkumné činnosti na studium specifických rysů lidové kultury zemí karpatsko-balkánského regionu. Vlastní vědecko-výzkumné úkoly byly orientovány především na přípravu expozic v jednotlivých objektech v nově budovaném areálu.

Bouřlivý přerod muzea v instituci značného rozsahu, ale i potřeb, přesáhl možnosti tehdejšího správce, a proto se od roku 1971 stal novým zřizovatelem muzea Odbor kultury Severomoravského krajského národního výboru v Ostravě. Krátce po této změně byl zpřístupněn veřejnosti nový areál na Stráni, tzv. Valašská dědina s třiceti objekty, které představovaly tři typy roubeného lidového stavitelství z období 19. století. O rok později muzeum ze zdravotních důvodů opustil inženýr Bečák a novým ředitelem se stal PhDr. Jaroslav Štika, CSc. Za jeho působení byla myšlenka „živého muzea“ dále zdokonalována a prezentace folkloru, způsobů obživy a obřadů a obyčejů se stala samozřejmostí.

Muzeum si stále udržovalo vysokou úroveň a nadále ji rozvíjelo nejen v rámci své vlastní instituce. Významně působilo rovněž v oblasti rozvoje muzejnictví tohoto druhu nejen v Československu, ale i v Evropě.

V lednu 1972 byl předložen projektový úkol výstavby vodních mechanismů se záměrem začlenit do muzea další areál

Rožnovské slavnosti. Valašské muzeum v přírodě, 1977. (Foto Bedřich Příkrýl)

s technickými stavbami na vodní pohon. Díky přenesení těchto objektů nebo jejich částí z terénu mělo být zabráněno jejich zániku, popřípadě zde měly být budovány kopie. V průběhu dalších deseti let byl tento projekt realizován a nový areál, zvaný Mlýnská dolina, s pěti technickými stavbami byl slavnostně otevřen v roce 1983. Souběžně probíhala další dostavba areálů Dřevěné městečko a Valašská dědina.

Závazným materiálem pro následující chod muzea se od roku 1974 stalo tzv. rámcové libreto dalšího rozvoje muzea, na jehož vzniku se podíleli přední odborníci na tradiční lidovou kulturu karpatského regionu. Toto libreto vymezovalo Valašské muzeum v přírodě jako muzeum shromažďující doklady o tradiční lidové kultuře karpatské části Moravy a Slezska, které specifickou formou („skanzenovou“) seznamuje veřejnost se životem, sociálním postavením, uměním a myšlením obyvatel několika horských regionů v „předsocialistickém období“. Libreto je platné s drobnými úpravami do dnešních dnů.

Novým přístupem byla také snaha dosáhnout co největší podobnosti přírodního prostředí v okolí budovaných usedlostí. Naplněním této snahy byl už vlastní výběr Petřekovy stráně jako prostoru vhodného pro dobudování areálu Valašské dědiny. Pro cílenou podporu ukázky životního prostředí a způsobu života na Valašsku v minulých stoletích, včetně záchrany pěstovaných a vyšlechtěných druhů rostlin a dřevin jako cenného genofondu a chovu tradičních plemen domácích zvířectva, byla zřízena v roce 1981 tzv. Chráněná zahrada – Valašské muzeum v přírodě.

Muzeum se rovněž stalo garantem pro rozvoj ostatních muzeí v přírodě v naší republice. Metodická pomoc se vztahovala na muzea, která spravovala památky lidové architektury a využívala je pro muzejní činnost. Spočívala v posouzení a konzultaci ideových záměrů scénářů a projektů a v poradenství v oblasti stavební, konzervační a provozní. Muzeum bylo rovněž pověřeno shromažďováním poznatků z výstavby a provozu národopisných muzeí v jiných evropských zemích.

Za vedení Jaroslava Štíky se muzeum prosadilo i v zahraničí. Jako uznávaná autorita působil nejdříve ve Svazu evropských muzeí v přírodě, později se stal členem výboru Svazu a mezi lety 1986 až 1990 vykonával funkci jeho viceprezidenta, což bylo značným oceněním práce a zkušeností získaných při fungování muzea v přírodě. Členství Valašského muzea v přírodě ve Svazu evropských muzeí v přírodě přineslo i zájem zahraničních kolegů o region Valašska. Z tohoto důvodu byli pracovníci muzea několikrát požádáni o vytvoření expozice s tematikou lidové kultury, což muzeu umožnilo prezentovat se v mnoha zemích celé Evropy.

Devadesátá léta poznamenaná společenskými změnami byla pro Valašské muzeum v přírodě existenční zkouškou, neboť došlo ke značnému odlivu návštěvníků. Teprve druhá polovina 90. let znamenala pro muzeum stabilizaci a obnovu jeho rozvoje.

Roku 1990 byly zrušeny Krajské národní výbory a správu muzea od této doby až do dnešních dnů vykonává Ministerstvo kultury České republiky. Mimořádné postavení muzea v České republice potvrdilo v roce 1995 Ministerstvo

Mezinárodní konference Svazu evropských muzeí v přírodě pořádaná Valašským muzeem v přírodě, 1990. (Foto Bedřich Příkryl)

kultury prohlášením muzea za Národní kulturní památku. Status se vztahuje rovněž na objekty Libušín, Maměnka a zvonička na Pustevnách, jež jsou od téhož roku ve správě Valašského muzea v přírodě.

V roce 1999 došlo k další změně ve vedení muzea. Novým ředitelem se stal Ing. Vítězslav Koukal, CSc. Jeho působení bychom mohli charakterizovat jako éru velkých investic do zařízení zázemí muzea, ale také jako období rekonstrukcí a další výstavby v areálech muzea. Vedle toho proběhla rozsáhlá generační obměna zaměstnanců na všech útvarech.

Ať již vlastními silami, či prostřednictvím dodaných služeb, došlo v muzeu k rekonstrukci několika budov, jež tvoří jeho zázemí. Výčet oprav můžeme započít u budovy ředitelství či depozitáře umění, který byl přebudován na moderní knihovnu. K dalším rozsáhlým stavebním pracím patřila přestavba objektu Sušák. Díky jeho výhodné poloze v centru muzea byl vyhodnocen jako objekt vhodný pro vybudování expozičních ploch pro krátkodobé i dlouhodobé výstavy, komunikační centrum a provozní zázemí muzea. Mezi objektem Sušáku a areálem Mlýnské doliny vyrostla kopie budovy vozovny z Ostravice, sloužící k prezentaci různých druhů transportních prostředků užívaných v minulosti. V této době získalo muzeum i rozsáhlý objekt vojenských skladů ve Frenštátě pod Radhoštěm, z něhož byl vybudován centrální depozitář, a byla sem koncentrována značná část sbírkových fondů.

K rozvoji muzea přispělo také získání velké sumy finančních prostředků z tzv. norských grantů, které byly použity na vybudování moderního konzervátorského pracoviště v centrálním depozitáři a na realizaci rozsáhlé výstavy v objektu Sušák, věnované dějinám města Rožnova s názvem *Městečko pod Radhoštěm*. V rámci tohoto projektu přibýly v areálech Mlýnské doliny a Valašské dědiny nové expoziční objekty.

Muzeum i za vedení Vítězslava Koukala zůstávalo členem domácích i mezinárodních organizací – Asociace muzeí a galerií, Svazu evropských muzeí v přírodě, Mezinárodní asociace zemědělských muzeí. Za jeho vedení došlo k založení nové instituce, Českého svazu muzeí v přírodě.

Inženýr Koukal ukončil své působení v muzeu na konci léta roku 2012. Novým ředitelem byl jmenován Ing. Jindřich Ondruš. Po svém nástupu provedl vnitřní audit činnosti muzea, z jehož závěru vzešla nová Strategie Valašského muzea v přírodě. Tato strategie se stala závazným materiálem pro chod muzea na dalších deset let. K významným počínům posledního ředitele náleží obnovení činnosti Metodického centra pro muzea v přírodě jako poradního pracoviště pro problematiku lidového stavitelství pro muzea, památkové instituce i jednotlivce.

V současné době muzeum stojí před řešením několika úkolů – hledáním nových cest k návštěvníkům prostřednictvím nově nabízených služeb, dostavbou areálu Valašské dědiny, realizací plánovaného areálu Kolibisk či opravou nedávno vyhořelého objektu Libušín na Pustevnách.

HISTORIE VÝSTAVBY AREÁLŮ MUZEA

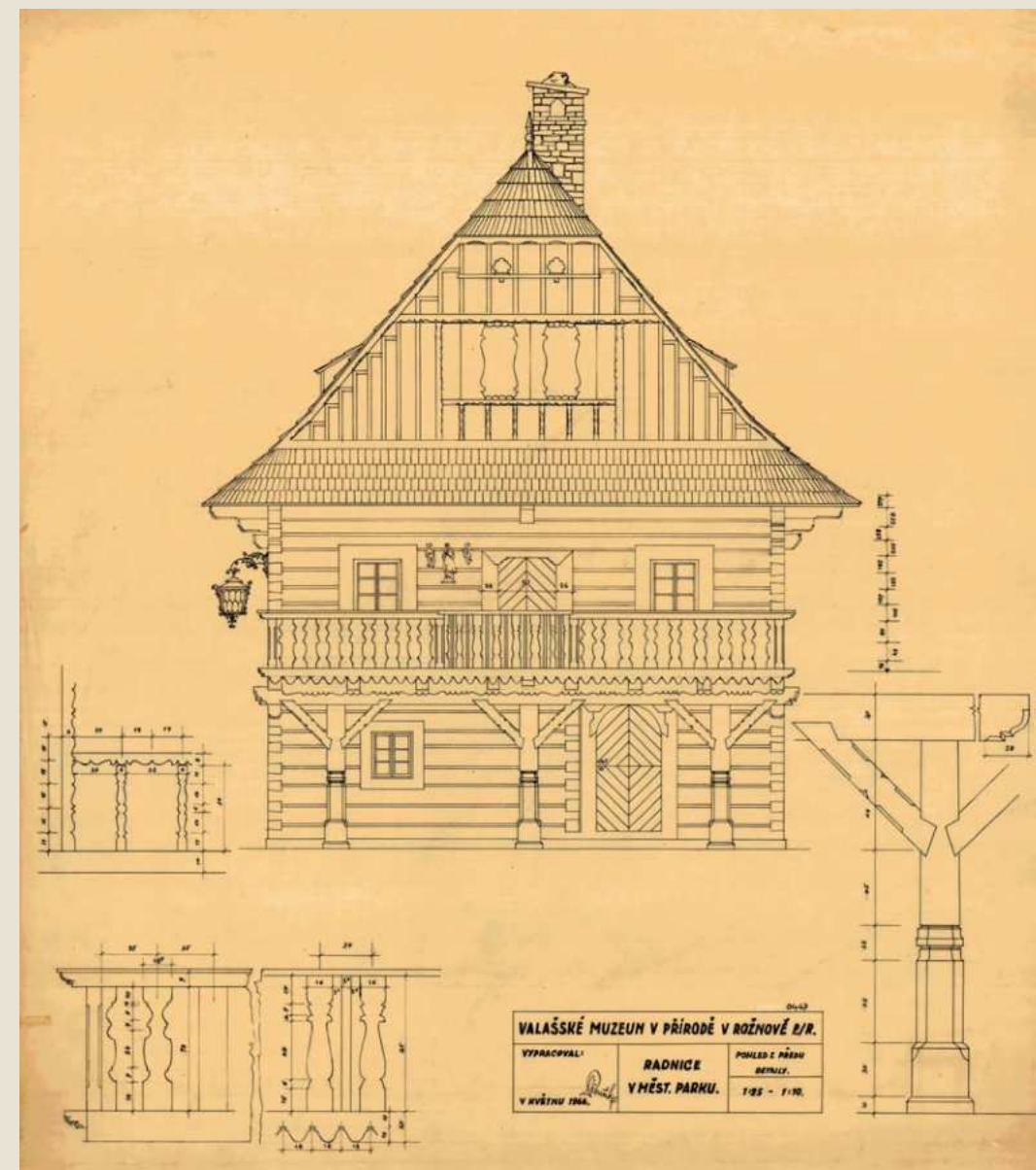
Sbírka objektů lidového stavitelství je nejvýraznějším souborem prezentovaným ve Valašském muzeu v přírodě. V přirozeném kontextu se všemi dalšími sbírkovými fondy v expozičních areálech a s nedílnou rekonstrukcí historického životního prostředí tvoří prezentace stavitelství veřejnosti podstatu činnosti muzea v přírodě.

Při srovnání kolekce staveb s jinými sbírkovými soubory o ní nacházíme v archivních materiálech i publikovaných pramenech celou řadu informací. Na dokumentaci objektů se v počátcích existence muzea podílely nejprve nadšené osobnosti z rožnovského muzejního spolku ve spolupráci s místními staviteli. Z té doby jsou informace sporé. Později, když prováděli stavebnětechnickou dokumentaci pracovníci památkové péče, zpráv přibývalo. Se zlepšováním postavení muzea po polovině 20. století se postupně začali věnovat stavebnímu a národopisnému výzkumu jeho odborní zaměstnanci. Jim vděčíme jak za nákresy ve sbírce stavebnětechnické dokumentace, tak za zprávy v souboru rukopisů i informace publikované v literatuře, pojednávající o většině staveb ve sbírce. Rozptýleně v několika dokumentačních řadách najdeme rovněž koncepční materiály vážící se k jednotlivým areálům. Ty ústily v konkrétní jednání o získání a přemístění staveb, popsaná často v dochované korespondenci. Soubor uvedených materiálů spolu se vzpomínkami pamětníků, bývalých muzejních kolegů, snad poslouží k získání základní představy o vývoji rožnovské sbírky staveb.

Od konce 19. století, od doby Národopisné výstavy československé, cítíme ve statích národopisců a umělců oslavujících lidovou kulturu včetně stavitelství také obavy z jejího

ohrožení novým způsobem života. Je až s podivem, že ještě v současnosti, o více než sto let později, vnímáme problém zanikání lidového stavitelství jako stále velmi aktuální téma. Podobu vesnického prostředí v době před polovinou 20. století si současná generace dokáže těžko představit. Připomenou ji už jen nejstarší pamětníci, vzhled roubených chalup a hospodářských staveb dokládají staré fotografie. Dnes nalezneme v obcích moravskoslezské části Karpat z tradičního stavitelství skutečně jen poslední pozůstatky. Ve výjimečných případech stojí v některých vesnicích nebo na přilehlých pasekách rozsáhlejší soubor původních staveb, zpravidla chátrající nebo prošlý určitou modernizací. A tak opět nezbývá než naléhat na nutnost ochrany či alespoň dokumentace posledních zbytků tradiční zástavby, která mnohdy živoří ve stínu novodobých obydlí a málokde nachází využití současným majitelem. I ty poslední příklady historické stavební kultury vypoví alespoň zlomek o způsobech jejich zasazení do terénu, komunikačních souvislostech, práci s materiálem, převážně se dřevem a kamenem, vypoví alespoň zlomek o životě minulých generací.

K myšlence rozsáhlejšího shromažďování venkovských staveb v českých zemích se vraťme do konce 19. století. Vybudování výstavní vesnice na pražské Národopisné výstavě v roce 1895 nemělo ryze záchranný charakter, ale především představovalo rozmanitost a specifika lidového domu v Čechách, na Moravě, v českém Slezsku a na Slovensku jako vzácné a pozoruhodné národní dědictví. Prezentované stavby byly zpravidla kopie existujících objektů, mezi nimiž vynikala důsledně zpracovaná valašská osada. Jednalo

Průčelí rožnovské radnice v Dřevěném městečku na dodatečné dokumentaci. Stavebnětechnická dokumentace Valašského muzea, 1966.

se o roubenou usedlost s hospodářským zázemím, hospodu, valašskou pilu a křivačkárnu. Opodál stála také koliba. Stavby vytvořili tesaři ze Vsetínska, technické zařízení pily i některé další části objektů byly dokonce převezeny jako originály přímo z Valašska. Přestože nešlo o sbírku v pravém slova smyslu, musíme zdůraznit celistvost expozice s náznakem urbanismu, stejně jako smysl pro konstrukční detaily. Mladý architekt Dušan Jurkovič tehdy podložil realizaci terénním výzkumem staveb na Valašsku a dohlížel také na stavební práce.

Právě pražská Národopisná výstava mohla být jedním z prvotních impulzů ke tvorbě sbírky staveb z Valašska také Bohumíru Jaroňkovi. Jeho bratr Alois byl jistě neméně inspirován na počátku 20. století muzei v přírodě, která poznal ve Skandinávii. Snahy zachránit příklady pozůstatků dřevěného lidového stavitelství a rovněž městského stavitelství karpatského podhůří v Rožnově, v novém bydlišti sourozenců, stejně jako okouzlení jejich přirozeným charakterem, korunovaly myšlenky o tvorbě muzea.

Za první koncepci výběru staveb můžeme označit dvě umělecká díla, temperu a dřevoryt Bohumíra Jaroňka, s návrhy podoby muzejního areálu v rožnovském parku Hájnice z období před první světovou válkou. V současnosti označujeme tuto nejstarší část názvem **Dřevěné městečko**. Zájem o zachování nevyužívané roubené radnice z rožnovského náměstí z roku 1770 sledujeme sice už před příchodem sourozenců Jaroňkových do Rožnova, ale teprve jejich činnost spolu s dalšími členy rožnovského muzejního spolku dodávala záchraně stavby jasnější obrysy. Kromě nelehké situace za světové války bránily jejímu přenesení další okolnosti. Do městského parku Hájnice byla radnice převezena až v roce

1925. Ve stejném období se podařilo získat ještě Billův měšťanský dům z poloviny 18. století, jehož srub byl v místech zadní kuchyně značně poškozený. V posledních letech své existence na náměstí totiž sloužila kuchyně jako sklad vápna, které podmokalo, a přilehlá část uhnívala. Z důvodu omezených finančních možností muzejního spolku byla v Hájnici pod vedením stavitele Michala Fabiána provedena rekonstrukce jen části zachovalého srubu, zbytek byl řešen pomocí rámové konstrukce s laťováním obitým šindelem. Až v 70. letech 20. století se ze statických důvodů přikročilo k doplnění srubem, stýkajícím se sloupky s originální konstrukcí. V roce 1928 přibyla v parku Vaškova hospoda z rožnovského náměstí. Její roubení z podélně půlených netesaných jedlových trámů připomíná starší evropské stavební tradice. Vždyť nejstarší prvky pocházejí podle dendrochronologické analýzy z počátku 17. století. Poslední roubenou stavbou na rožnovském rynku byla až do roku 1969 Žingorova chalupa. Stala se předlohou pro kopii vytvořenou na počátku 70. let při souboru staveb z počátků muzea a je využita jako hospoda Na posledním groši. Ke všem obytným domům v dvorních částech původně přiléhala hospodářská zázemí, která však nebyla přenesena ani podrobněji zdokumentována.

Prvotní záměry tvůrců muzea byly vedeny snahou o zachování originálních staveb z regionu. Podařilo se transferovat tři z posledních pěti vzácných dřevěných domů z rožnovského náměstí a zbudovat také několik drobných objektů, zvonice, studen a jiných. Na počátku 30. let byla postavena volná kopie obytného domu fojtství z Velkých Karlovic. Tehdy ustoupila původní Jaroňkova koncepce potřebě budovy pro zemědělské muzeum, na které navíc sháněl prostředky ředitel rožnovské zemědělské školy a poslanec Emanuel Vencel.

Hostinec u Vašků na rožnovském náměstí. Inv. č. A 45293, Rožnov pod Radhoštěm, 20. léta 20. století. (Autor neznámý)

Vytváření obdobných muzeí nebylo v té době nic neobvyklého. Originál se nepřevezl proto, že původní majitelé nejevili ochotu k prodeji a také památková ochrana nebyla převozu nakloněna. Transfer celého hospodářského dvora by byl navíc pro muzejní spolek velice nákladný a omezené byly i prostorové možnosti v Hájnici. Přesto se již tehdy

v případě stavby kopie kladně hodnotily možnosti splnění aktuálních stavebnětechnických nároků, jako protipožární ochrany nebo vedení elektřiny, čímž však v konstrukci byly porušeny některé tradiční hodnoty. V 60. letech fojtství doplnily hospodářské stavby usedlosti č. 238 *U Pasečanů* z velkokarlovického údolí Podčaté z konce 18. století, aby

alespoň naznačily situaci čtyřbokého dvora fojtství a také zajistily provozní zázemí areálu. Jednalo se o patrovou sýpku a vepřín. Starý ovčín ve dvoře usedlosti v Podtátém už podlehl úpravám JZD, které objekty užívalo. Pro zbudování účelového srubu muzejní dílny, uzavírající dvůr, se použilo dřeva ze sešlé konírny stejné usedlosti. Do staveb se dočasně ukládaly přivezené akvizice.

Kostel zasvěcený sv. Anně je volnou rekonstrukcí stavby z Větrkovic u Příbora, která vyhořela v roce 1887. Větrkovický kostel sv. Václava byl v době požáru po novogotické přestavbě, proto jako předlohu využil architekt Pazofský dokumentaci jeho původní podoby zaznamenané v kroměřížském archivu. Mnohé detaily bylo potřeba ověřit na existujících kostelech, třeba na sv. Mikuláši v Tiché, který v roce 1964 také vyhořel. Nepříznivá finanční situace v době stavby muzejního kostelíka na počátku druhé světové války si vynutila improvizovanou neroubenou konstrukci. Stěny tvoří dřevěný skelet opláštěný deskami. Podíl rožnovských občanů na vzniku kostela připomínají donační kameny, které tvoří vnitřní část základů. Z muzejního hlediska můžeme objekt považovat za zajímavý doklad tehdejší výstavby podpořené sounáležitostí rožnovských občanů v nelehkém období.

Stavba kostela uzavřela počátky budování rožnovského muzea. Další objekty v Hájnici přibýly až po několika desetiletích, kdy okolnosti opět přály rozvoji muzea, jak ještě připomeneme dále. Zajímavý příběh má panská sýpka z Prostřední Suché. Na mohutnou stavbu kombinované roubené a sloupové konstrukce byl v roce 1965 vydán demoliční výměr, protože bránila v rozvoji průmyslového okolí Havířova. Ostravští památkáři upozornili Valašské muzeum na možnost demontáže pro stavební materiál, přičemž vyžadovali podrobnou

Demontáž panské sýpky v Prostřední Suché, 1967. (Foto Marie Baďuříková)

dokumentaci stavby při rozebírání. Muzeum původně projevilo zájem právě o využití dřeva pro výstavbu vznikajícího areálu na Stráni, jako náhrady nedochovaných prvků originálních staveb. Avšak po zjištění dobrého stavu a zhodnocení stavebních kvalit demontovala na podzim roku 1966 stavební četa Ludvíka Holčáka při JZD Velké Karlovice sýpku k exponování v muzeu. Nedávno provedené dendrochronologické datování, metoda, která přesně určuje rok skácení dřeva, řadí stavbu do přelomu 60. a 70. let. 18. století. Další panská sýpka byla do areálu muzea převezena na počátku 80. let minulého století z Heřmanic, kde stála na poddolovaném zamokřeném území.

Billův dům a kostel sv. Anny v expozičním areálu Dřevěné městečko. Valašské muzeum v přírodě, 2014. (Foto Jan Kolář)

Mohutná konstrukce z netesaných jedlových půlkuláčů pochází z poloviny 18. století. Obě stavby nebyly původně součástí návrhů k rozšíření muzea. Hlavním motivem jejich transferu byla záchrana objektů, ale jejich realizace zároveň pomohla řešit problém uložení nabývaných sbírek.

Nový rozsáhlý záměr muzea *Rámcové libreto dostavby Valašského muzea* z roku 1974 vzešel z dlouholeté koncepční činnosti druhé poloviny 20. století. Protože k představení vesnického prostředí měla sloužit nově budovaná část na Stráni, uvažovalo se o doplnění měšťanských řemeslnických

Uložení prvků z demontovaných staveb u fojtství z Velkých Karlovic v Dřevěném městečku. Valašské muzeum v přírodě, 1963. (Foto Vanda Bulawová)

a obchodnických domů ke stávajícím městským stavbám nejstaršího areálu v Hájnici tak, aby se vytvořila představa obdélného náměstí. Výjimečná zachovalost roubených staveb na rožnovském náměstí až do druhé poloviny 19. století poskytovala záměru východisko. Dostatečný

počet ikonografických materiálů podpořený archivním výzkumem posloužil jako pramen pro rekonstrukci náměstí tvůrcům podrobných studií – Jaroslavu Sedláčkovi, Jiřímu Langrovi a Antonínu Zavadovi. Příprava této vize přinesla zajímavá zjištění o různých variantách roubených domů na

rožnovském náměstí a jejich modernizacích, včetně vztahu k městské slohové architektuře. Tento záměr vyvolával celou řadu následných opatření. Například s karlovickým fojtstvím, bránícím v postavení jedné strany náměstí, se tehdy počítalo v budoucí Mlýnské dolině, kde mělo přirozeně dotvářet vztahy jak k technickým stavbám, tak k usedlostem ze stejné obce. Vytvořením kopie původního dvora obklopeného rozsáhlým prstencem budov se měly současně zajistit provozní potřeby muzea.

K naplnění původní Jaroňkovské vize ani novějšímu záměru rekonstrukce podoby rožnovského náměstí v parku Hájnice dosud nedošlo. Postupem času přibyly v areálu účelové prostory komorního amfiteátru a Janíkovy stodoly, chápané v současnosti jako nedílná součást celku muzea. Nejmladší realizované objekty, pálenice z Lačnova a přístřešek pro pohřební vůz, který stával nedaleko rožnovského náměstí, se vztahují jak k městskému, tak k venkovskému prostředí. Celý areál Dřevěné městečko tak dodnes zůstává souborem unikátních staveb z různých prostředí, koncepčně však na pomezí romantické ideje a záchraného skanzenu.

Prvními stavbami v muzeu byly městské domy doplněné drobnými objekty z venkova, ale jeho tvůrci si naprosto přirozeně uvědomovali hlavní rys architektury regionu v podobě vesnického roubeného stavitelství. Již prvotní projekty obsahovaly selský statek, sýpku, sklep, později mezi nimi figurovala usedlost ze Vsacka a další vesnické stavby. Ještě na počátku novodobého budování po polovině 20. století se uvažovalo o městském parku jako o místě pro dostavbu vesnické části Valašského muzea. První svozy ohrožených staveb, které začaly v polovině 50. let, byly deponovány právě v Hájnici, kde se jejich realizace předpokládala. Několik

různých koncepcí v tomto období připravoval pracovník Památkového ústavu v Brně Jaroslav Fiala. Údajně již první teoretické situování domu pasekářské usedlosti z Miloňova ukázalo nevhodnost údolní nivy pro objekty z podhorských údolí a pasek. A tak se i tehdejší tvůrci muzea ve svých úvahách dostali do polní trati Petřekova Stráň, dnes známé jako **Valašská dědina**. Úvahy o Stráni jako vhodném místě pro přenos venkovských staveb se objevily již v myšlenkách Jaroňkových. Výběr objektů po polovině 20. století probíhal v těsné součinnosti se Státní památkovou péčí, která plánovala do muzea přemístit nejohroženější památky z terénu, především opuštěné a neudržované. Jak vzpomněl národopisec Zdeněk Mišurec z Krajského muzea v Gottwaldově, které tehdy rožnovské muzeum spravovalo, nebylo další setrvání staveb na původním místě jednoduché: *S dr. Fialou jsem se zúčastnil jeho několika kontrolních prohlídek památkově chráněných lidových staveb na Moravském Valašsku a přesvědčil jsem se několikrát o nevhodnosti památkové ochrany in situ především u obydlí staveb a to s životně lidských důvodů. Jednalo se např. o povolení životně nezbytného zvětšení oken či přivedení vody do chráněného stavení z vysoko nad ním položeného a značně vzdáleného pramene vody, kam pro ni musili obyvatelé s putnami pěšky chodit – nic takového podle dr. Fialy nepřicházelo v úvahu.* Obyvatel, kteří si uvědomovali, že žijí ve stavební památce, nebylo mnoho. Někteří však dovedli tuto skutečnost až do krajnosti, jak při vzpomínce na chalupu z Horní Bečvy uvedla Vanda Vrlová: *Majitel si byl vědom památkové ochrany nad jeho chalupou, důsledně dodržoval archaický způsob života a do svých posledních dnů si vařil na otevřeném ohništi. Jako lesní dělník měl vztah ke dřevu a vybavení bylo pořízeno většinou jeho rukama, využil vlastních schopností*

Situování objektů na Valašské dědině, rozměry jsou vykolíkovány a vymezeny tyčí s výškou hřebene stavby. Stavebnětechnická dokumentace Valašského muzea, počátek 70. let 20. století.

Situování objektů na Valašské dědině, stavba je následně vkreslena do fotografie dle vytýčených rozměrů. Stavebnětechnická dokumentace Valašského muzea, počátek 70. let 20. století.

a dřevo zpracoval ke svému užitku. Těž tam bylo několik sedaček ve formě lavek nebo jednotlivých stoliček z jen mírně uzpůsobených kusů stromů. Těžko soudit, zda byl *drvař* Josef Blinka skutečně tak uvědomělý, či zda jen přirozeně pokračoval v zažitých způsobech bydlení na horské samotě.

V roce 1958 se v Rožnově uskutečnila celostátní konference o ochraně lidového stavitelství, jejíž závěry přispěly k dalšímu rozvoji muzea, přestože transfer staveb byl pokládán za krajní, ale legitimní řešení. Následující dlouhé období se neslo v duchu hledání ideální koncepce za spolupráce s celou řadou osobností z oboru etnografie a památkové péče.

Z činnosti Krajského střediska památkové péče a ochrany přírody v Ostravě pochází i nejstarší část stavebnětechnické dokumentace ve Valašském muzeu. Od poloviny 60. let, kdy se zvětšilo personální obsazení muzea, začalo zaměřovat objekty lidového stavitelství ve sběrné oblasti vlastní projekční oddělení, které na tuto práci navazuje do současnosti. V dokumentaci je kromě lidového stavitelství zahrnuta také řada plánů provozních staveb nebo technických instalací, vypracovaná průmyslovými podniky. Pracovníci muzea podrobně dokumentovali stavby určené k přesunutí pomocí tzv. montážních plánů. Každý stavební prvek dostal označení raznicí či plechovým štítkem, což bylo zaznamenáno i do výkresu. Pokud byla některá konstrukce velmi poškozená, odebraly se ze stavby alespoň vzorové dílce pro vytvoření kopií. U těch prvků, které se na objektu nedochovaly, se připravovaly analogie podle jiných staveb.

Je až s podivem, že během období tvorby několika koncepcí v letech 1962–1973 byla realizována velká část staveb, které dnes tvoří areál Valašská dědina. Od druhé poloviny 60. let se soustavně dbalo na komplexní vědecké studium

Ředitel muzea Jan Rudolf Bečák při výzkumu na Moravských Kopanicích, 1964. (Foto Vanda Bulawová)

lidové kultury, což se uplatňovalo i při budování areálu. Na situování staveb a vytváření jejich okolí působil kromě studií architektů především cit znalce zemědělského prostředí a krajiny, ředitele Jana Rudolfa Bečáka. Ten prosazoval prezentaci staveb v potřebných souvislostech, jako je

zachování ucelených hospodářství nebo charakter polností a přirozených krajinných prvků. Oporou mu byla důvěrná znalost Valaška profesorem Karlem Langrem, který jako umělec navíc při situování staveb a řešení jejich detailů využíval své výtvarné schopnosti. Ředitel Bečák v roce 1969

zdůraznil účel muzea a jeho výhledy: *Všechny objekty, které jsme u nás v Rožnově postavili, byly by již dávno pozměněny na tepelné kalorie a jediné přenesení do skanzenu bylo jejich reálnou záchranou. Na druhé straně však letos máme v terénu devatenáct havarijních objektů, které vyžadují bezodkladný svoz.*

Při prvních přenosech venkovských staveb spolupracovalo muzeum se stavební skupinou JZD Velké Karlovice pod vedením Ludvíka Holčáka. Tito pracovníci připravovali hrubé stavby, dokončení pro expoziční využití bylo úkolem muzejních pracovníků. Během 60. let, kdy gradovala výstavba na Stráni, se postupně zvyšoval počet členů stavební skupiny muzea, která se ve spolupráci s Holčákovou partou účastnila výstavby. Ošetření dřevěných prvků probíhalo ve starém impregnačním dvoře, v místě dnešního komorního amfiteátru v městečku. Sama realizace staveb skýtala mnoho problémů k řešení. Celá výstavba závisela na zajištění dotčených pozemků na Stráni, navíc se vztahem k jejich obdělávání původními majiteli. Dřevo na náhradu dožitých prvků se pořizovalo buď z dalších staveb v terénu, nebo pořízením nové kulatiny. Obtížné bylo získávání kamene na základy, podezdívky a další zděné konstrukce staveb. Měl se dovážet z různých lomů v širokém okolí či z rozebraných starých objektů. Kromě šindele pro většinu staveb bylo pro střechy kopaničářské části nutné sehnat i materiál na došky. Režná sláma se měla dodat z Hážovic, Kunovic u Valašského Meziříčí a Vyškovce. Z archivních materiálů a vzpomínek pracovníků muzea máme i zprávy o dopravě materiálu. Trámy na některé stavby se přivážely na Stráň koňským potahem. Svým traktorem vypomáhalo i město Rožnov. Postupně si muzeum pořizovalo vlastní dopravní prostředky a provozní zabezpečení se zlepšovalo. Foto-

dokumentace a vzpomínky pamětníků dokládají, že materiál prvních objektů na Stráni připravovali tesaři výhradně tradičními ručními nástroji, protože jiné nebyly k dispozici. Pozdější všeobecné zdokonalování technických možností nemělo tedy jen pozitiva.

Prvním muzejním objektem postaveným na Stráni byla v roce 1962 pasekářská chalupa z Velkých Karlovic – Miloňova. Podle vzpomínky Zdeňka Mišurce se traduje, že výškový rozdíl rohů objektu na podélné straně, činící více než jeden metr, byl jedním z důvodů výběru trati Stráně pro budování nového areálu. Spolu s obytnou chalupou byl přivezen také přílehlý ovčín. Trámy z něho však k nelibosti tehdejšího ředitele muzea Arnošta Kubeši použili tesaři na rekonstrukci obytného domu. Dokumentace transferu nás spravuje o další zajímavosti. Při rozebírání chalupy našli v kulaté plošce ve středu vysekaného kříže v dolním trámu srubu na předním rohu – *uhlu*, tereziánský krejcar z roku 1760. Umisťování nejrůznějších předmětů na důležitá místa konstrukce pro zajištění dobrého živobytí v novostavbě známe i z jiných příkladů. Pozůstatkem takových praktik, které jsou k vidění i v současnosti, může být podkova upevněná při vstupu do domu.

O rok později následovala stavba chalupy bezzemka z Leskovce, která reprezentuje nejnižší společenské vrstvy. Majitelé si ji postavili z již použitých trámů. Ještě její poslední obyvatel Jan Vychopeň v 50. letech minulého století na nás shlíží z fotografie stavby na původním místě, značně sešlé, sevřené mezi ploty sousedů. Vždyť k chalupě přiléhalo jen místo na hračku dřeva, kadibudku a malé hnojiště. Starý Vychopeň neuměl číst ani psát. Na sklonku života si přivydělával výrobou proutěných metel, dostal za ně jídlo a cigarety,

děti mu také nosily králíčí kožky, které si prodával. Chodil ve starých šatech věnovaných lidmi z dědiny. Ještě si pamatoval, jak jich v malé chaloupce po první světové válce žilo po čtyři roky šest. Jeho matka, která byla tehdy vdovou, spávala se svobodnou dcerou Marií na posteli v jizbě. Vychopeň měl na spaní položené desky od lavice po kůtek topeniště, na ně dal slámu a přetáhl plátnem. Jeho druhá sestra Anna, válečná vdova, se do rodného Leskovce přestěhovala i se dvěma dcerami ze Vsetína. V malé chalupě nocovaly v *pohrádce* nad chlévkem. Všichni obyvatelé se živili nádeničením.

Příklad sporného řešení některých detailů leskovecké stavby dokumentuje archivní zmínka z diskuse nad vzhledem komína chalupy, kde navrhoval památkář Fiala použít doloženou podobu z cihel, ale zbytek rady pro dostavbu se z estetických důvodů přiklonil pro komín kamenný. Neshoda nastala vlastně už při zakládání chalupy. Byl vybudován sklípek, když se na výslovné přání památkáře Fialy musely pootočít základy i se sklepem. Obdobné příklady střetu názorů jednotlivých pracovníků sledujeme i při dalších stavbách až do současnosti. Při tehdejších transferu staveb na Stráň se navíc rozcházela památkářská zásada zachování aktuálního stavu objektu, i s očividně mladšími stavebními úpravami, s vnímáním etnografie, která prosazovala rekonstrukci původních konstrukčních prvků. Trend směřoval k návratu do starší podoby s kombinací aktuálních požadavků na účel staveb a jejich detailů.

Charakteristický shluk staveb na pasekách vytváří v muzeu Mališova chalupa z Lužné a již zmíněná chalupa z pasek nad Horní Bečvou, obě s přílehlými hospodářskými stavbami. K bečvanské Blinkově chalupě jsou doplněny hospodářské

Dvůr chalupy v Novém Hrozenkově – Vrančí č. 205, 1974. (Foto Jiří Langer)

objekty z Velkých Karlovic – sklep z Jezerného a chlév se stodolou z Léskového. Ten tvoří srub chléva se vchodem ve štítové stěně, následuje průjezdný mlat a přiléhá přístodůlek. Na stavbě stojí za zmínku mohutné neopracované jedlové srubnice z konce 18. století. Mališova chalupa z Lužné je v moravském prostředí unikátem. Vysoká konstrukce jizby z počátku 18. století nám připomíná starobylý provoz. Kouř šel původně z topeniště přímo pod strop, kde se držel a až postupně se rozptýlil. Později přistavili dymník, který odváděl kouř do podstřeší. V celku chalupy byl začleněn také

Rekonstrukce pasekářského shluku v expozičním areálu Valašská dědina. Valašské muzeum v přírodě, 1986. (Foto Karel Hýža)

chlév, který ve 30. letech minulého století majitelé odřezali a postavili si nový v původní poloze, ale už samostatné konstrukce. Když na konci 50. let chalupu stěhovali do muzea, zánovní chlév ještě sloužil, a tak bylo v areálu nutné vytvořit kopii. Naproti stojící roubená stodola je kopií původní stavby z luženského dvora. Celá usedlost měla v terénní situaci zajímavé i rozdílné řešení střešních krytin jednotlivých objektů. V polovině 20. století byla obytná část kryta šindelem, novější chlév pálenou bobrovkou a stodolu zastřešoval krov se slaměným doškem. V současné expozici jsou všechny střechy šindelové. Snad se v následujících letech podaří na muzejních stavbách prezentovat i jiné typy střešní krytiny, jak ty tradičně v regionu užívané, tak další, šířené díky

průmyslové výrobě. Ke shluku přiléhá ještě chalupa s hospodářskými objekty ze Študlova č. 41. Ještě na konci 40. let dokumentovali ve Študlově studenti Vysoké školy stavitelství v Brně pod vedením Antonína Kuriala více než desítku chalup s vyústěním dymníku na půdu. Po dvaceti letech zůstalo v obci s takovým oddýmením zachovalé jediné č. 41, proto bylo v roce 1963 převezeno do muzea. Ale než tady chalupu po osmi letech postavili, byla většina trámů už tak silně poškozená, že se přistoupilo k tvorbě kopie. Aby neprovokovala svým vzhledem novostavby, byla patinována mořidlem. V dostatečném odstupu za chalupami shluku se ve svahu krčí suširna ovoce. Pochází ze Seninky a je dokladem jedné z podob využití ovoce. V domovské lokalitě stála

suširna v prudším svahu než nyní v muzeu a byla navíc podsklepená. Téměř každoročně se zde v podzimním čase suší ovoce – nejvíce jablka, někdy také švestky a hrušky.

Promyšlené rozmístování usedlostí především z horských pasek na území Stráně vytvořilo přirozenou rekonstrukci horského sídelního prostředí Vsetínských vrchů a Javorníků. Vztah sousedících a příbuzensky spjatých pasekářských usedlostí prezentují dva soubory staveb z údolí Jezerné ve Velkých Karlovicích. Originální obytný dům č. 38 do muzea nebyl převezen. Majitelům se zdála nabídka na výkup v hodnotě palivového dřeva malá a měli představu, že ho se ziskem prodají rekreantům. To se nepodařilo a dům postupně zchátral, když už bydleli v nedaleké novostavbě. Již dříve byla proto chalupa v muzeu vystavěna jako kopie pod vedením tesaře Michala Žitníka ze Soláně. Při srovnání s dokumentací originálu lze najít určitou invenci stavebního mistra při muzejní výstavbě. U této usedlosti zaujme originální soubor hospodářských staveb – chlév s několika prostory pro dobytek, stodola s přístavky a také neobvyklý sroubek, který původně sloužil jako maštálka pro koně. Ve svahu za potůčkem stojí sklep. Situace staveb v areálu věrně dodržuje původní zástavbu dvora usedlosti. O několik desítek metrů níže do údolí stál dvůr č. 37, jehož obytná chalupa pochází z konce 18. století. Hospodářské zázemí zajišťuje stodola a konírna.

Dalším souborem pasekářských staveb je Šturalova usedlost z Velkých Karlovic. Její poloha takřka v nejvyšších místech Valašského muzea má evokovat původní umístění na konci údolí Podtáté. Hospodářské zázemí chalupy z 19. století tvoří roubená stodola, chlév a samostatný sklípek. Než bylo možné některé stavby přenést do muzea, muselo se o ně za

Matochova usedlost ve Velkých Karlovicích – Jezerném č. 38, 1964. (Foto Vanda Bulavová)

jeho přispění pečovat na původním místě. Právě na Šturalově usedlosti byl v roce 1966 řešen havarijný stav střechy provizorním zakrytím. Materiál mělo dodat muzeum a práci měl provést nebo zaplatit majitel.

Jako specifický způsob horského hospodaření především v hornatém prostředí Horního Vsacka vznikala *stániska*. Rodiny z jádra obce začaly od 18. století využívat i místa dále od údolí řeky Bečvy jako pastviny, louky či ornou půdu. Postupně se k chlévům a seníkům přistavovaly prostory pro sezonní i trvalejší bydlení. Soubor staveb *stániska* v lokalitě Rakošové ležící v dnešním katastru Karolinky nedaleko pod hraničním hřebenem Javorníků, byl od sklonku 50. let pod památkovou ochranou. První jednání s majiteli o možnosti

Stánisko z Karolinky-Rakošového na novoročence prof. Karla Langra, 1968.

převozu do muzea proběhlo za účasti Zdeňka Mišurce a Jaroslava Fialy již v roce 1959, ale pro odpor největšího podílníka Jaroslava Orsága bylo neúspěšné. Kromě obytné stavby byly ostatní objekty neužívané a chátraly. Tři ovčiny dalších spolumajitelů byly do Rožnova převezeny v roce 1963. V následujících letech jednali s neoblomným Jaroslavem Orságem o odkupu zbývajících ovčínů a chalupy zástupci ONV Vsetín. V posledním majiteli se patrně zakořenila křivda ze zabránění pozemků na Rakošovém místním JZD. Aby dokázal svou neoblomnost a snad i s představou, že se k hospodaření v místě někdy vrátí, pokryl své chátrající ovčiny šindelem. Několikrát v přesvědčování majitele neuspěl ani profesor Karel Langer. Poté padl návrh ukázat Orságovi muzeum a v jednání pokračoval ředitel Bečák, jak dokládá korespondence s majitelem: *Soudě podle dnešního vývoje,*

sotva najdeme na Valašsku za dvacet roků ještě nějakou roubenou budovu... Když nepostavíme Vaše stánisko, tak se musíme podívat po jiném anebo postavit kopii Vašeho stániska z vlastního muzejního materiálu. Když splníme tento úkol, nebude mít Vaše stánisko pro nás žádnou cenu ztratíme definitivně o něj zájem. Dovolte mi, abych Vám položil otázku a to jako hospodáři i otci rodiny – jaká pak bude hodnota Vašeho stániska? Když v něm budete hospodařit, tak Vám nevydrží ani dva roky, a když je prodáte na topivo, kolik za toto dřevo palivově méně hodnotné, můžete dostat? Bezúspěšná byla i další oficiální jednání na MNV v Karolině. Během roku 1966 požádalo Valašské muzeum příslušné orgány o krajní řešení – vyvlastňovací řízení. Až to donutilo majitele k rozhodnutí o prodeji a vyvlastnění bylo včas zastaveno. Nastal však další problém. S cenou navrženou za chalupu spolumajitelé nesouhlasili, a tak opět probíhala

korespondence. Soubor všech staveb stániska tak mohl být v areálu dokončen po více než desetiletí snah pracovníků muzea i dalších institucí až na počátku 70. let.

Problematickou se s odstupem času stala lokace několika objektů pocházejících z hustých řetězců údolních dědin, které dosud figurovaly jako solitéry. Tento stav, spolu s dalšími nejasnostmi v sídelně-geografické situaci, se snažilo v roce 1984 vyřešit aktualizované *Koncepční řešení expozičního areálu Valašské dědiny*. Autor Jiří Langer respektoval polohu většiny pasekářských staveb, ale přesunem některých objektů a dostavbou dalších se snažil docílit také náznaku řetězové zástavby údolní vesnice. Inspirací pro to byla dochovaná situace v Novém Hrozenkově. Ve středu obce v prostoru tzv. hrozenkovské terasy nad nivou řeky Bečvy se tam dodnes nachází zajímavý soubor objektů, které byly původně ve vlastnictví nejmajetnějších hospodářů. Pro komplexní představení vesnické sociální struktury bylo v muzeu nutné postavit hrozenkovskou usedlost č. 10, a to jako kopii, protože originál byl tehdy ještě obývaný. Až v nedávné době k ní byl doplněn podsklepený seník z Nového Hrozenkova – Břežité, připomínající situaci původního dvora. Doplnění obytné chalupy o chlév se stodolou je v současnosti připravováno. Jako kopie byla realizována také novohrozenkovská Adamcova chalupa z horního konce obce, založená na vysoké kamenné podezdívce se sklepy tak, jak vidíme u staveb na skutečné terase. Nuzné obydlí č. 205 z okraje hrozenkovského údolí Vranča chránili památkáři na původním místě. Aktuální okolnosti, nesouhlas majitele s prodejem chalupy a její špatný fyzický stav, si v roce 1999 vynutily realizaci kopie, která dotvořila sociální strukturu v této části Valašské dědiny. Soubor uzavírá obytný dům č. 60 středního

rolníka ze stejné obce, převezený do muzea v 70. letech. Jeho původní usazení v muzeu však bylo korigováno aktualizovaným řešením, a proto byl dům i v expozičním areálu přenesen na současné místo. Tímto přesunem se uvolnil prostor pro další transfer pasekářské usedlosti č. 37 z Velkých Karlovic – Jezerného, aby se docílilo původního vztahu k sousedské usedlosti č. 38 ze stejného údolí. Po téměř čtyřiceti letech byly přemístěním dvou uvedených usedlostí na nové místo a stavbou dalších objektů uplatněny aktuální výsledky etnografických výzkumů.

Osamělý domek leskoveckého bezzemka se měl podle uvedené koncepce zapojit do vnímání údolní dědiny dostavěním dalších dvou menších chalup z jihovalašských obcí Tichova a Poteče. Sídelní situace, kdy menší usedlosti stojí na okraji vsi, je nejen na Valašsku charakteristická. Model řetězové vesnice a představení jejích společenských funkcí na základě této studie doplnily kopie a rekonstrukce objektů vytvořené v letech 1999–2012 za finanční podpory Norských grantů. Provedené transfery dvou usedlostí, vybudování hostince s kupeckým krámem a školy byly vedeny snahou o plánované dotvoření jádra obce, přiléhajícího k hrozenkovské terase. S tím byla spojena i snaha o náznak odsazení pasekářského osídlení od centra dědiny na principech uvedeného urbanistického záměru z poloviny 80. let. V období realizace Norských grantů proběhla i stavba vědecké rekonstrukce tolerančního kostela z Huslenek. Výstavbou dalších usedlostí z Liptálu a Rusavy se mělo docílit nejen tvorby volného řetězce drobných usedlostí z okrajových panství regionu, ale také zapojení chalupy z Prlova, která stojí v areálu osaměle již od počátku 70. let.

Rekonstrukce tzv. hrozenkovské terasy v expozičním areálu Valašská dědina. Nový Hrozenkov č. 205, č. 536 a č. 10. Valašské muzeum v přírodě, 2006. (Foto Karel Matocha)

Také jako solitér v muzejním areálu zůstává obytný dům, tzv. fojtství z Lidečka. Reprezentativní dvoupodlažní stavba obkroužená pavlačí byla postavena roku 1812 v lidečském fojtském dvoře s hromadnou zástavbou. Zda se v budově

skutečně nacházel fojtský úřad, není doloženo. V roce 1834 si stavbu lidečský fojt František Františák po sňatku s Terezií Šimarovou z mlynářského rodu přestěhoval ke mlýnu. Zde stálo fojtství s příslušnými hospodářskými

stavbami až konce 60. let, kdy bylo přestěhováno ve značně sešlém stavu do muzea. Počátkem 70. let bylo fojtství doplněno originální stodolou s bočním prostorem pro vozy od usedlosti č. 11 z Lidečka. Také ta měla ještě před demontáží doškovou krytinu. Současná muzejní poloha reprezentuje údolní usedlost s navazujícím lánem tak, jak je v údolí Lidečka dodnes patrné. Kontext s dalšími objekty v řetězové vesnici však expozice z Lidečka postrádá, proto je žádoucí alespoň doplnění hospodářských funkcí dvora o objekty chlévů.

Skutečnost, že se prezentace technických staveb ve Valašském muzeu v přírodě neomezuje výhradně na Mlýnskou dolinu, dokládají další expozice ve Valašské dědině – kovárna z Lutoniny, objekt větrného mlýna z Kladníků u Lipníka nad Bečvou nebo větrný mlýnek z Těrlicka.

Kovárna z Lutoniny dnes prezentuje praktickou polohu u komunikace v jádru obce. Vždyť i na svém původním místě stála přímo u cesty. Protože znemožňovala rozšíření hlavní silnice ze Vsetína do tehdejšího Gottwaldova, byla roku 1961 převzata do Rožnova. Kamenná část pochází asi z roku 1880, sroubek představuje starší komoru z poloviny 19. století, kterou stavebník zpřístupnil schody a pavlačí.

Za více než půlstoletí se v Rožnově pod Radhoštěm vytvořil hodnotný soubor venkovských staveb z Valašska, ceněný pro svůj charakter jak odbornou, tak laickou veřejností. Jeho vývoj byl založen a postupně korigován koncepční prací odborníků různých oborů. V současnosti je názor na zkompletování expozice relativně stabilní. V nejbližší době se počítá s dokončením několika hospodářských budov tak, aby se obytné stavby ukázaly v potřebném kontextu. Velmi nutné je řešit opomíjené

a zanedbané drobné detaily spjaté se stavební kulturou, například různé typy hrazení pozemků nebo povrchovou úpravu a příslušenství komunikací.

Široký záměr dokumentace stavitelství v celé moravskoslezské části Karpat původně zavazoval muzeum také k tvorbě dalších areálů. Menší soubor staveb **Moravské Kopanice**, se kterým se v muzeu v 60. letech, stejně jako v libretu z roku 1974, počítalo, byl ze záměru později vyňat, protože tento region je od 70. let 20. století pojat v expozici Muzea vesnice jihovýchodní Moravy ve Strážnici. Památkou po původních plánech je několik deponovaných pozůstatků transferovaných staveb a jejich stavebnětechnická a fotografická dokumentace z obcí Vyškovec, Žitková a Vápenice z první poloviny 60. let.

Mnohem složitější je problematika zamýšleného areálu prezentující region **Těšínské Slezsko**, kde probíhala rozsáhlá akviziční a dokumentační činnost a odkud bylo do muzea na přelomu 60. a 70. let 20. století převezeno několik objektů. Jejich konstrukční prvky roubení se ve srovnání se stavbami z Valašska vyznačují užitím podélně půlených, někdy velmi masivních, netesaných jedlových trámů, což připomíná východisko ve starších evropských stavebních tradicích, podobně jako v případě srubu Vaškovy hospody nebo Heřmanické sýpky. V prostoru nad valašskou částí na Stráni bylo plánováno vytvoření areálu staveb z Těšínska, který měl sestávat z jádra dědiny s fojtstvím, kostelem, školou, hospodou, kovárnou a několika usedlostmi. Těšínskou a Valašskou dědinu měl propojit areál pasteveckých staveb – Kolibiska. Nad dědinou při hranici lesa měly stát malé usedlosti z Těšínska spjaté s dobytčářstvím. V této souvislosti vzpomeňme dva transferované *kurloky*, obytná

Charakteristické roubení na Těšínsku z podélně půlených jedlových trámů.
Řeka č. 7, okres Frýdek-Místek, 1973. (Foto František Papež)

stavení, v nichž dým odcházel z topeniště přímo pod nevysoký strop. Kromě odborných studií a muzejní dokumentace vzpomínají na takové domy už jen nejstarší pamětníci. Byrtusův kurlok v Bukovci měl v jizbě starobyle vyhlížející pec, od které odcházel dým otvorem přes síň a dále dymníkem až nad střechu. Dymník tvořila jednoduchá konstrukce z bidel a štípaných destiček. Dochované části staveb z Těšínska

jsou stále deponovány v areálech Valašského muzea. Nutnost dostavby stávajících areálů však nepřije jejich brzkému využití pro expoziční účely.

Ačkoli ve výčtu zbudovaných i plánovaných objektů z počátku činnosti muzea převažovaly obytné a zemědělské hospodářské stavby, již v roce 1925 uvažoval Bohumír Jaroněk o stavbě valašské pily na vodní pohon a o několik let později se setkáváme

Pila ve Velkých Karlovicích – Podtátém,
1972. (Foto Jiří Langer)

také s plánem postavit dílnu na výrobu křiváků z Růžďky. Vždyť již ve výstavní dědině na pražské Národopisné výstavě byla ve valašské osadě zbudována pila na vodní pohon a křivačkárna. K realizaci plánu získání technických staveb se rožnovské muzeum dostalo až po polovině 20. století. Na počátku 60. let se pracovníci památkové péče zajímali o lisovnu oleje z Brumova, kovářnu z Lutoniny a vodní mlýn z Lačnova, namísto dříve

uvažovaného mlýna z Velkých Karlovic. Prvotní výběr vodních staveb jen s drobnými proměnami nadále přetrvával, ale názor na jejich provoz se různil. Střetávala se zde idea oživeného muzea a potřeby uchování stavebních památek. Postupem času se dospělo k řešení umístění vodních staveb na příhodně položenou údolní louku na úpatí svahu Karlova kopce v místech, kde se dnes rozkládá areál **Mlýnská dolina**.

Ideální rekonstrukce Tomkova mlýna s příslušenstvím a návazností na usedlosti Valašské dědiny od Jiřího Langra, 1983.

Vyobrazení Tomkova mlýna s pilou a valchou, vystaveného ve Valašském muzeu v přírodě: a – mlýn, b – chlév, c – sklípek, d – hráz rybníka se stavidly, e – lamfošty, f – valcha, g – pila, h – kamenný most, i – sklad dřeva, j – příjezdová cesta alejí, k – Škorňova usedlost z Mlitoňova, l – Štáratova usedlost, m – Jukišova usedlost z Jezerníka

V návrhu dostavby rožnovského muzea z roku 1967 se autoři odklonili od dřívější koncepce záchranného skanzenu a zaměřili se komplexně na odbornou, provozní i finanční stránku výstavby. Plánovány byly výrobní a řemeslné objekty – v části vodních staveb, například mlýn z Horní Lhoty u Luhačovic, valcha z Hovězí, olejna z Brumova, pila z Nebor u Třince a rekonstrukce hamru. Ve Valašské dědině počítala koncepce s objektem kovárny z Lutoniny, ve slezské části s instalací kováren z Milíkova a Bukovce a větrného mlýna ze Skaličky na Hranicku.

Podle *Rámcového libreta* z roku 1974 měly být v areálu Dřevěného městečka realizovány a dále rozvinuty již dříve zamýšlené technické provozy spolu s lisovnou oleje. Mlýnská dolina měla svou výrobní a provozní funkcí doplňovat a zároveň provázat městskou a venkovskou část muzea. Plánovaný přesun kopie fojtství z Velkých Karlovic jsme již zmínili. Jeho novým osazením by se vytvořily společenské i lokální vazby k plánovaným stavbám na vodní pohon z Velkých Karlovic – mlýnu, pile a valše.

Na základě uvedených záměrů začal podrobnou přípravu areálu technických staveb na vodní pohon řešit Jiří Langer, autor scénáře Mlýnské doliny z roku 1977. Některé starší plány vztahující se k realizaci objektů vodních staveb právě z Velkých Karlovic byly podloženy také etnograficko-historickým výzkumem. Nejenže se jednalo o památky v terénu relativně dochované, ale na příkladech v muzeu již stojících usedlostí z Velkých Karlovic mohly být prezentovány jejich hospodářské i společenské vazby k mlýnu a dalším stavbám. V obci Velké Karlovice byla totiž velmi rozvinutá skladba technických zařízení poháněných vodou, mimo jiné v podobě několika souborů skládajících se z mlýna,

pily a valchy. Autor scénáře se komplexně zabýval širokým souborem skutečností nezbytných k tvorbě expozice. Scénář zahrnuje vývoj rozšíření vodních staveb na Valašsku, v obecné rovině řeší majetkové a hospodářské vztahy vlastníků. Langrova studie neopomíjí ani urbanistické a biologické znaky makroprostředí stejně jako některé záležitosti technického charakteru, například komunikace a jejich křížení s vodními díly, včetně podoby samotných náhonů. Současně prováděli pracovníci muzea podrobný etnograficko-historický výzkum jednotlivých plánovaných objektů.

Technickou stránku a lokalizaci objektů upřesnil Antonín Závada spolu s Jaroslavem Sedláčkem. Důležitým předpokladem provozu tohoto areálu byla funkčnost všech technických zařízení, na nichž se měly provádět ověřovací rekonstrukce činností spjatých s hospodářským cyklem, čímž by formou experimentu docházelo ke korekci dosavadních znalostí. Zvláštní péče měla být věnována konzervací zařízení v náročných podmínkách trvalého působení vody. Uvedený dokument potvrdil vhodnost umístění areálu vodních staveb na současném místě na základě dalších skutečností, přičemž důležitým faktorem byla blízkost existujícího vodního náhonu a možnost jeho využití pro provoz strojních mechanismů.

Na základě těchto znalostí a personálního zázemí technického útvaru Valašského muzea bylo možné přistoupit k realizaci areálu Mlýnská dolina. Po terénních úpravách prostředí byla jako první v letech 1972–1973 realizována hrubá stavba kopie kamenné olejny z Brumova, která se dokončila až v následujícím desetiletí. Ve druhé polovině 70. let byla postavena kopie Kalusovy pily z Velkých Karlovic – Podtátého. Na přelomu 70. a 80. let se budoval

Hamr z Ostravice v expozičním areálu Mlýnská dolina. Valašské muzeum v přírodě, 2014. (Foto Jan Kolář)

vodní mlýn. Valcha ze stejného údolí byla demontována již v roce 1971 a v areálu sestavena o deset let později. Kompletní expozice Tomkova mlýna z Velkých Karlovic s pilou a valchou byla zpřístupněna v roce 1983. Z originálních objektů uveďme srub valchy z roku 1828.

Ostatní stavby v tomto prostoru tvoří zdařilé kopie a rekonstrukce. Realizací souboru vodních staveb z Velkých Karlovic se podařilo vytvořit charakteristické prostředí představující v různých souvislostech využití vodní energie na Valašsku.

Přípravy areálu vodních staveb se netýkaly jen uvedených objektů. Urbanistická studie z roku 1972 lokalizovala několik budov železářského provozu do údolí Kluzovského potoka, východně proti proudu Bečvy. Zde by byl zabezpečen nezbytný prostor pro soubor hamrů, patrná souvislost s prezentací těžby dřeva a návaznost na plánovanou Těšínskou dědinu. Ve druhé polovině 70. let se začalo uvažovat o umístění hamrů do současné polohy pod svahem Karlova kopce, protože se zlepšil stav poznání problematiky železářské výroby. Zprovoznění velkokarlovické části mlýnské doliny navíc ukázalo možnosti hospodaření s vodou a vyloučilo její dříve uvažované zajištění z Kluzovského potoka. Technické zařízení, které se v hamrech na severní Moravě nepodařilo získat, bylo muzeu nabídnuto v Nemilkově na Klatovsku a v Plzni – Hradišti. V koncepci z roku 1984 se dokázalo přirozeně udržet údolní louku v areálu a zároveň navrhnout hospodářské zázemí navazující na hamerní provozy s expozicí bydlení jejich pracovníků.

Na základě terénních a archivních výzkumů byly rekonstruovány budovy ostravických hamrů č. 2 a č. 4 z dvacátých let 19. století. Jejich hospodářské zázemí měly tvořit rekonstrukce skladovacích prostor a roubených obytných domů z Ostravice, Zubří a Trojanovic. V plánu byla i výstavba hamernické zájezdní hospody, kde měl být vstup do sklepa, odkud by návštěvníci podchodem bezpečně přecházeli pod silnicí do Dřevěného městečka. Historická situace okolí ostravických hamrů se stala předlohou pro řešení expozice se systémem vodních a pozemních komunikací a doplňujících prvků. Z uvedené koncepce plynuly úkoly pro stavebně-technickou projekci a etnograficko-historický výzkum, což bylo soustavně řešeno.

Stavba hamru proběhla v letech 1983–1985, ale jeho plánované hospodářské zázemí se nerealizovalo. Po deseti letech byla v areálu Mlýnské doliny postavena rekonstrukce vozovny z Ostravice, která podtrhuje souvislost s lesním hospodářstvím v Moravskoslezských Beskydech. V letech 2008–2009 se areál díky příspěví Norských fondů rozšířil o další kopie a rekonstrukce objektů. Uveďme alespoň stodolu s chlévem z Velkých Karlovic – Podtátého, která po letech vytvořila mlýnu přirozené zemědělské zázemí.

Valašskému muzeu v přírodě se díky dlouhodobému koncepčnímu vývoji podařilo v podobě Mlýnské doliny vytvořit atraktivní expoziční areál, prezentující ojedinělý soubor technických staveb. Snaha o maximální autentičnost vázaná na technologie využívající vodní pohon přináší nejrůznější technická úskalí, která je potřeba řešit na základě zkušeností minulých generací; jak těch z tradičního prostředí, tak pracovníků muzea, kteří areál budovali a v jeho počátcích o něj pečovali. Neméně důležité je čerpat při správě objektů z nových zkušeností včetně využití moderních technologií. Soustavná údržba je úkolem trvalým, systematické přehodnocení a naplnění nerealizovaných záměrů zůstává závazkem do budoucna.

Doplňující součástí sbírky staveb je soubor obsahující různé **stavební prvky** objektů ze sběrné oblasti muzea. Početné jsou výřezy stropních trámů nebo průvlaků pocházející mnohdy z druhé poloviny 18. století. Z komory městského domu č. 92 v Jablunkově byly získány na hranách žlábkované malované stropní trámy, z nichž jeden má letopočet 1792. Mezi mnoha různými typy dveří zaujmou například datované rokem 1595 ze sýpky usedlosti ve Spálově u Hranic. Jejich stáří však dosud neprošlo zasvěceným odborným

Malované dveře z usedlosti u Petřvalských pod Bačovým vrchem.
Inv. č. 305, Rožnov pod Radhoštěm – Dolní Paseky, pravděpodobně 19. století. (Foto Vladimír Skýpala)

posouzením. Z usedlosti u Petřvalských pod Bačovým vrchem na rožnovských Dolních Pasekách pochází unikátní dveře s malovanou mužskou postavou označovanou jako zbojník Ondráš. Ze sousední Jakšíkovy paseky je ve sbírce uloženo několik kamenných artefaktů, poněkud z první třetiny 19. století, jako hranečníky, nárožní kámen, plochý kámen z podlahy sušárny ovoce nebo krycí kámen studánky. Tyto předměty jsou vzácné užitým monogramem MG – Michal J(G)akšík včetně datování a zpravidla dalších zdobných nebo věrských prvků. Spolu s řemeslnými a zemědělskými artefakty v dalších sbírkách Valašského muzea dokládají neobvyklou zálibu dvou rožnovských pasekářů, děda a vnuka Jakšíkových.

V kontrastu s objekty roubeného stavitelství a jejich rozměrnými prvky dotvářejí sbírku i drobné předměty. Dřevěné tabulky s domovními čísly byly získány převážně z Rožnovska. Většina je namalovaných, ale číslice „28“ zmiňované Mališovy chalupy z Lužné je vykroužena z drátu připraveného skobičkami.

Nadšení a píli rožnovského muzejního spolku a jeho příznivců dokládají dřevěné modely staveb z Rožnovska, vytvořené ve 30. letech 20. století spolupracovníkem muzea rolníkem Ludvíkem Kulišťákem z Hážovic, bratrem národopisného pracovníka Miloše Kulišťáka a tesařským mistrem Michalem Fabiánem, stavbyvedoucím prvních budov v Hájnicích. Tato kolekce obsahuje modely rožnovské radnice, usedlosti fojta a chalupy z Hážovic, vodní pily, kaple na Radhošti a radhoštské koliby a domu karlovského fojstství. K souboru přísluší také model kostela v Tiché, který zhotovil profesor dřevařské školy ve Valašském Meziříčí Antonín Tenzer.

Dřevěný model kostela z Tiché od Antonína Tenzera.
Inv. č. 457, 30. léta 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Vystavování staveb pod širým nebem vyžaduje kromě preventivní péče také výměnu jejich poškozených prvků. Pro časy budoucí je však nutné uchovat i některé z těchto nepoužitelných částí, které jsou v nejnútnejších případech nahrazovány kopiemi. Originální prvky slouží jako studijní materiál pro poznání způsobů opracování, užitých spojů či zdobných detailů. Identifikace jejich autenticity však není jednoduchá, protože jak na

původním místě, tak během transferu do muzea a při následné mnohaleté údržbě mohlo docházet k dalším výměnám, které jsou po letech těžce rozeznatelné. Archivní materiály či fotodokumentace k těmto úpravám podávají jen omezené svědectví. Zdůrazněme ještě z textu jistě dobře patrnou proměnlivost koncepcí a názorů na budování celého muzea včetně sbírky stavitelství, proměnlivost, která závisela na spoustě faktorů.

Generální rekonstrukce Bilova měšťanského domu. Valašské muzeum v přírodě, 1972. (Foto Marie Baďuřiková)

Valašské muzeum za svou dlouhou existenci prošlo několika společenskými obdobími, jež s sebou nesla různé možnosti rozvoje. Počátky sběratelství staveb spjaté se zakladatelskými osobnostmi muzea charakterizoval velmi aktivní přístup založený na výtvarném vnímání a místním patriotismu. Od padesátých let 20. století ochrana historických objektů úzce souvisela s činností orgánů památkové péče. Pozdější rozvoj etnografie přinesl muzeu nové záměry založené na komplexním studiu lidové kultury a kulturních a společenských vztahů, což vyvolalo potřebu doplnit zástavbu již neexistujícími, ale kvalitně zdokumentovanými objekty. V nedávné době se na základě stávajících potřeb i nových názorů sbírka výrazně rozšířila díky masivnímu financování z tzv. Norských fondů právě o kopie a rekonstrukce objektů, které nebyly dříve realizovatelné.

Významný vliv na tvorbu sbírky stavitelství ve Valašském muzeu měla řada osobností. A to nejen odborníků z oborů národopisu a historie. Na konečné podobě staveb uplatnili své znalosti a zkušenosti stavební mistři a tesaři, kterým často připisujeme i podíl na zvoleném konstrukčním řešení. Výraznou motivací při vytváření sbírky staveb bylo původně záchranné hledisko. Je patrné u prvních přenesených objektů a projevilo se rovněž při stavbě většiny objektů na Stráni v 60. a na počátku 70. let. Další stavby, respektive jejich kopie či rekonstrukce, byly do muzea vybírány na základě etnograficko-historického výzkumu. Do existujícího celku bylo potřeba doplnit objekty, které v něm z hlediska své funkce prozatím chyběly, nebo kompletovat společenskou strukturu, přičemž vhodné stavby již nebyly v terénu k dispozici. Tvorba nejstarších kopií a rekonstrukcí byla vyvolána potřebou exponování objektů,

kteří v původním prostředí nebylo možné získat, nebo již zanikaly. Najdeme však také stavby, které se do muzea dostaly souhrou okolností. Uvedená sýpka z Prostřední Suché původně určená pro náhradní materiál se stala expozičním objektem. Z pozdější doby vzpomeňme srub texaských emigrantů, který stál krátce na Stráni v 90. letech po oživení zahraničních kontaktů. Výběr chalupy z Prlova vycházel jak z dochovaných stavebních hodnot, tak z dobového požadavku připomenout partyzánské hnutí na Valašsku.

V expozičních areálech Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm se za 90 let jeho existence podařilo vytvořit unikátní soubor objektů lidového stavitelství. V některých ohledech však jsou dodnes všechny jeho areály neúplné. Problematika prezentace lidového stavitelství a dokončení jednotlivých částí Valašského muzea je v současnosti založena na teoretických základech etnologického studia lidového domu v kontextu dalších národopisných znalostí. Na postupném dokončení jednotlivých areálů se podle možností pracuje, přičemž aktuální vypracované záměry jsou konzultovány s externími odborníky. Současné úvahy ztěžuje právě existence mnoha předcházejících koncepcí, jejich vrstvení a prolínání v celé minulosti budování a pouze částečné uplatnění původních vizí ve výstavbě muzea. Úcta ke vši odvedené práci a názorům mnohých osobností, které do tvorby sbírky za celou dobu existence promlouvaly a budovaly ji, činí z jakékoli další dostavby nelehký úkol.

PUSTEVNY

Zcela samostatnou kapitolou v rozvoji muzea je soubor roubených staveb **Pustevny** – významný symbol Beskyd a celého Valašska. Pustevny se do vlastnictví muzea dostaly jinou cestou než ostatní sbírkové stavby. Jsou umístěny v horském sedle nedaleko hory Radhošť, v katastru obce Prostřední Bečva. Dostaly jméno podle poustevníků, kteří tu pobývali v době vrcholné barokní zbožnosti v polovině 18. století a konali bohoslužby v nedaleké první radhoštské dřevěné kapli.

Zrod Pusteven je úzce spojen s působením nejstaršího českého turistického spolku Pohorská jednota Radhošť z Frenštátu pod Radhoštěm. Stanovy Pohorské jednoty Radhošť z roku 1884 si kladly za cíl usnadňovat návštěvu valašských hor, pěstovat lásku k nim, vytvářet nové turistické stezky a stavět horské útulny. Jedním z prvních úkolů bylo ulehčit dosud obtížný výstup na vrchol Radhoště. Záměrem spolku bylo postavit na Pustevnách útulny – noclehárny pro stále rostoucí počet turistů. Po složitém vyjednávání s majiteli pozemků tady Pohorská jednota Radhošť v roce 1891 otevřela první útulnu se šestnácti lůžky zvanou Pustevňa. V roce 1894 přibyla další, tentokrát kamenná útulna Šumná.

V letech 1897–1899 byly péčí vsetínské stavební kanceláře Michala Urbánka postaveny podle projektů slovenského architekta Dušana Jurkoviče (1868–1947) dva nejznámější pustevenské objekty, nejprve útulna Maměnka a vzápětí jídelna Libušín. Maměnka i Libušín byly společně slavnostně zpřístupněny 6. srpna 1899 mší svatou slouženou v nové radhoštské kapli.

V případě Maměnky architekt Jurkovič usiloval o zachování lidového rázu stavby při využití pavlačí, verand, světlíku s vížkou nebo zvoničky, které všechny nacházely své uplatnění

v lidovém stavitelství. Překvapivě působí nadbytečná hra tvarů, mnohdy diktovaná účelem stavby. Konstruktivní prvky Maměnky citlivě reagují na okolní prostředí jehličnatého porostu, takže dotvářejí místní přírodní scenérii.

U Libušína, pojmenovaného k počtě české kněžny Libuše, Dušan Jurkovič nepoužil původní návrh jídelny z roku 1897, neboť musel objekt umístit mezi starou Pustevňou a už postavenou Maměnkou. Proto volil úsporný půdorys, a aby sladil vymezený prostor s požadavkem reprezentativnosti, rozhodl se propojit hlavní objekt s Pustevňou a v centrální místnosti použít rošty – příčné trámy držící stěny selských budov v potřebném rozpětí. Pravé křídlo Libušína zkrátil, aby vynikl pohled na Maměnkou. Horizontální omezení vynahradil vertikálním řešením. Na střechu sedla posadil krychlovou nástavbu se střešním stanem o čtyřech vikýřích. Interiér Libušína byl vyzdoben freskami a sgrafity s motivy valašských a slovenských pověstí, jež podle návrhů českého malíře Mikoláše Alše realizoval akademický malíř Karel Štapfer. Střední část interiéru byla na stěnách vyzdobena čtyřmi figurami lidových hrdinů, zbojníků Ondráše, Juráše, Jánošíka a portáše Stavinohy.

V době nacistické okupace způsobil pustevenským stavbám dílčí poničení dočasný pobyt německé branné mládeže a maďarských asistenčních oddílů. Přesto však zůstaly stát. V roce 1947 se zjistilo, že nosné konstrukce vyžadují rozsáhlejší opravu, a Pohorská jednota uvažovala o demolicí. Ke zbourání Libušína a Maměnky nedošlo jenom díky zásahu samotného architekta Dušana Jurkoviče, který tehdy ve věku 79 let podnikl cestu na Valašsko. Postavil se za zachování staveb, ač připomněl, že by již stavěl jinak. Po roce 1948 byl spolek Pohorská jednota Radhošť rozpuštěn

Pustevny, 2012. (Foto Jan Kolář)

a obě stavby začal využívat státní podnik Valašské hotely a restaurace. Později se nekladl velký důraz na pravidelnou údržbu objektů, ani s ohledem na místní složité klimatické podmínky. Na počátku 60. let 20. století byly objekty

opravovány, bohužel opravy nezastavily jejich chátrání. A tak byl v 80. letech jejich provoz omežován až do úplného zastavení. Teprve v roce 1986 bylo vydáno stavební povolení na celkovou rekonstrukci Maměnky a Libušína.

Maměnka, 2013. (Foto Jan Kolář)

Započatá rekonstrukce byla v roce 1990 z nedostatků finančních prostředků a likvidace podniku Valašské hotely a restaurace přerušena.

V roce 1995 se stal vlastníkem areálu na Pustevnách stát s právem hospodaření pro Valašské muzeum. Pro záchranu

objektů na Pustevnách byly tyto objekty nařízením vlády vyhlášeny za Národní kulturní památku a spolu s Valašským muzeem v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm tvoří ojedinělý památkový celek. Valašské muzeum začalo s rekonstrukcí objektů v roce 1997. Projekty rekonstrukce

Interiér jídelny Libušín, 2004. (Foto Karel Matocha)

Libušína a Maměnky vypracoval tým stavebně-technického útvaru muzea. Opravená Maměnka slouží od roku 2003 jako ubytovací zařízení hotelového typu s jedenácti pokoji. Rekonstruovaný Libušín byl slavnostně znovuotevřen v roce 1999. Po patnácti letech, 3. března 2014, však k lítosti

Valašského muzea i všech návštěvníků vyhořel. V současnosti probíhají přípravné práce směřující k jeho rekonstrukci, jež by měla být dokončena v roce 2017. I přes tuto katastrofu tvoří Pustevny unikátní stavební celek v srdci Valaška a neodmyslitelně k němu patří.

SBÍRKOVÉ FONDY MUZEA

JEJICH TVORBA A PREZENTACE

Museum v přírodě nebylo by úplně, kdyby se okolo jeho chalup nepovalo staré rolnické a řemeslnické rekvisitorium a v chalupách staré mlýnky, kadluby, fukary a starý nábytek tvořící valašské jizby...

Bohumír Jaroněk, 1925

Tak jednoduše již před devadesáti lety vyjádřil Bohumír Jaroněk potřebu všech muzeí shromážďovat rozličné věci pocházející z dob minulých za účelem prezentace života našich předků. Tyto předměty různého stáří, velikosti, tvaru, materiálové skladby i účelu užití získávají v muzeích novou roli sbírkových předmětů, bez nichž by nebylo možno utvořit expozice a mnohé výstavy, ani dál posouvat badatelské poznání.

Nejinak je tomu i ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Expozice v objektech usedlostí, ale i výstavy jsou vybavovány předměty pocházejícími z jeho obsáhlého sbírkového fondu. Ten ke konci roku 2014 čítal 133 672 inventárních čísel. Vedle toho muzeum spravuje ještě další pomocné fondy zahrnující přibližně 263 000 evidovaných položek. V rámci České republiky se jedná o nejucelenější a nejpočetnější kolekci předmětů vypovídajících o minulosti regionu Valašska. Kde se však toto bohatství vzalo?

Počátky tvorby sbírkové kolekce jsou spojeny s iniciativou členů rožnovského Muzejního a národopisného spolku zachovávat budoucím generacím obraz života na Valašsku prostřednictvím muzea. V něm zamýšleli prezentovat způsoby bydlení a odívání, zemědělské práce, řemesla a podomáckou výrobu, zvyky rodinné i výroční, hudbu, tance a písně. Snažili se tak vytvořit „živé muzeum“, k čemuž ovšem bylo zapotřebí sesbírat

množství předmětů, které by pokryly požadavky stanoveného cíle. Směle postavený plán získávat věci vhodné pro naplnění této ideje narážel od svého zrodu na překážky. Nejcitelnějším byl stálý nedostatek finančních prostředků na výkupy potřebných artefaktů. Nepříznivá situace byla alespoň zčásti vyvažována ochotou některých obyvatel Rožnova i okolí předměty ze svého majetku darovat nebo odkázat ve formě pozůstalosti do sbírek muzea. Jednalo se o jednotliviny oděvních součástek, vybavení domácností a hospodářství. Byly to i početnější soubory artefaktů, z nichž jmenujme alespoň pozůstalost předmětů převážně umělecké povahy po zakladatelích muzea, sourozencích Jaroněkových, či sbírky předmětů různé proveniencí včetně dálného Orientu z pozůstalosti místního lékárníka a mecenáše muzea Ph.Mr. Františka Klauďy.

Sám zakladatel muzea Bohumír Jaroněk uváděl ještě před vznikem muzea, jak obtížné je sbírat kvalitní předměty, neboť oblast Valašska podle něj byla již vysbírána. Do jisté míry jeho tvrzení podporuje fakt, že v okolních městech regionu probíhaly sběrové akce za účelem příprav krajinových výstav a Národopisné výstavy československé v Praze konaných v průběhu 90. let 19. století, tedy téměř o dvacet let dříve než v Rožnově.

Přes složité podmínky se členům spolku podařilo ještě před otevřením muzea uspořádat ze shromážděných artefaktů drobné výstavy v objektech Lázeňského domu a Stefania a na počátku 20. let 20. století i v prvním patře staré radnice, tehdy ještě stojící na původním místě na rožnovském náměstí. K příležitostným výstavám následně sloužily i objekty stojící v muzeu, ovšem o podobě instalací se nedochovaly žádné zprávy.

Výsledkem sběratelské činnosti členů muzejního spolku za dobu jeho fungování mezi lety 1911–1953 byla podle torzovitě dochovaných záznamů kolekce předmětů obsahující okolo 800 kusů etnografik a soubory předmětů umělecké hodnoty, keramiky a pozůstalosti lékárníka Klauďy. Její skladba zcela odpovídala metodám tvorby sbírek v době první poloviny 20. století i výše zmiňovaným možnostem sbírání. Byly v ní zahrnuty především předměty výjimečné svým stářím, provedením, estetickou hodnotou, méně početně se vyskytovaly věci každodenní potřeby, věci „obyčejné“. Převahy dosahovaly krojové textilie zdobené výšivkou a předměty uměleckého charakteru, přičemž ne vždy pocházely z Valašska. S menším úspěchem bychom však hledali zástupce hospodářského náčiní nebo vybavení řemeslnických dílen. Nepoměr zastoupení předmětů každodenní potřeby a věcí svátečních či umělecky hodnotných vyjadřoval pravý opak skutečnosti. Bez znalosti širších souvislostí tvorby sbírkové kolekce tak její podoba podávala zkreslený obraz o dobách minulých. Ovšem i přes zmiňované slabiny nelze prvním sběratelům upřít zásluhu na shromáždění předmětů značné výpovědní hodnoty, jež v současné době v terénu již nelze získat. Skladba sbírky utvořené členy muzejního spolku dnes navíc vypovídá o dřívějších postupech sbírání a z odborného hlediska je skvělým studijním materiálem.

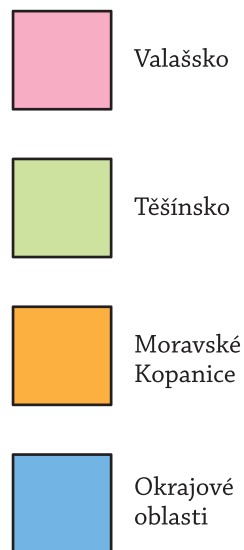
Na výsledném obsahu sbírkového souboru Valašského muzea v přírodě vzniklého v první polovině 20. století a jeho zpracování za účelem vytěžení výpovědní hodnoty se zajisté podílela i absence jakýchkoli obecně závazných pravidel pro muzejní činnost. Rozhodujícím faktorem pro přijetí do sbírky bývalo mnohdy bezplatné získání a posuzování výjimečnosti, estetické hodnoty a stáří. Původ předmětů

z regionu Valašska byl ceněn, ovšem do sbírky byly přijímány i artefakty z jiných lokalit. Zaznamenání nálezových okolností, které jsou nezbytné pro další dokumentační práce, a zhodnocení sbírkového předmětu nebyly prováděny. Budování sbírek tímto způsobem však nebylo specialitou jen valašských sběratelů. Podobný proces vzniku zaznamenaly mnohé etnografické sbírky vytvořené nadšenými sběrateli tohoto období.

Teprve od konce 50. let 20. století došlo k zavádění zákonných norem, jejich následnému doplňování a vydávání upřesňujících směrnic a metodických pokynů. Legislativní proces nastolil jednotná pravidla pro chod muzeí na území tehdejšího Československa a později i samostatné České republiky. Vydávané normy a pravidla jsou aktualizovány průběžně dle potřeb zřizujících institucí, muzeí a změn ve společnosti. Pro fungování muzeí a jejich činnost (včetně tvorby sbírkových fondů) jsou závazné.

Z hlediska tvorby sbírkové kolekce Valašského muzea jsou počátkem systematického budování muzejního fondu 60. léta. Další obohacování sbírkových souborů bylo od této doby ovlivněno několika faktory souvisejícími převážně s přetrvávajícím rozvojem muzea. Období 50. let 20. století a následných dvou desetiletí bylo dobou hledání směru dalšího rozvoje Valašského muzea v přírodě. Bylo rozhodnuto o dostavbě stávajícího areálu Dřevěného městečka a rozšíření muzea o zcela nové areály, přičemž do oblasti dokumentačního a posléze i prezentačního zájmu byly k původnímu území Valašska zahrnuty i další regiony. Vzhledem k tomu byla nově ustanovena i sběrná oblast muzea, která se dělila na několik částí: Valašsko, Těšínsko, Frýdecko, Kopanice, Hornácko, Luhačovické Zálesí, Hostýnské Záhory,

Sběrná oblast muzea
v rámci České republiky

Sběrná oblast Valašského muzea v přírodě.

Demontáž hospodářského objektu u Matochovy usedlosti č. p. 38 ve Velkých Karlovicích, 1968. (Foto Marie Baďuřiková)

Kelečsko, západní část Místecka, česká oblast Příborska, východní oblast Hranicka. Vymezení takto rozsáhlé oblasti je stále platné s výjimkou území Kopanic a dodnes se zde realizují akviziční akce.

Nadšenecký postoj k budování muzea i shromažďování sbírek charakteristický pro zakladatelské období byl v 60. letech vystřídán odborným přístupem vycházejícím z koncepce komplexní vědecké dokumentace tradiční kultury. Prosazení

tohoto souborného pojetí bylo možné po příchodu odborně školených zaměstnanců, ale i díky průběžnému navyšování počtu ostatního personálu.

Rozvoj muzea dle této koncepce byl navenek patrný především prostřednictvím rozšiřování teritoria o další areály. Nové objekty, ať už originály, či kopie, bylo třeba vybavit expozicemi s předměty běžného užívání. Takových předmětů se však v muzejním fondu nacházelo jen skromné množství,

a proto byly zahájeny cílené sběrové akce, jejichž hlavním úkolem bylo shromáždit co nejvíce dokladů o životě na Valašsku s důrazem na získávání předmětů každodenní potřeby. Vedle vybavení domácností, zemědělských a řemeslných provozů se svázely i obytné a hospodářské budovy či jejich části určené jak k výstavbě v nových areálech, tak také k dokumentačním účelům.

Velký počet expozic k vybavení předurčil multiplicitní přístup k tvorbě sbírek. Na rozdíl od kamenných muzeí, v nichž postačuje zastoupení jednoho druhu předmětu několika málo kusy, je pro muzea v přírodě charakteristický mnohonásobný výskyt určitého typu předmětu, neboť v chalupách z přibližně stejného časového údobí bývalo podobné vybavení, např. truhly, postele, peřiny, hrnce, sekyry, motyky apod. Z tohoto důvodu bylo nezbytné budovat sbírky tak, aby bylo možno co nejlépe vybavit všechny zamýšlené expozice.

Podobně jako členové muzejního spolku se i odborní pracovníci setkávali při sběrech s problémy, ovšem jiného rázu. Značnou překážkou byl velký časový odstup od dob minulých. Prostředí vesnic prošlo kolektivizací a v 60. a 70. letech také modernizací, což mělo za následek odkládání starého vybavení, jeho destrukci, a tudíž i špatnou dostupnost pro muzejní pracovníky. Přesto se jim podařilo docílit rychlého početního nárůstu i bohaté rozmanitosti sbírek, což s sebou ovšem přinášelo v důsledku časového tlaku i negativum ve formě nedostatečného zpracování druhotné dokumentace k jednotlivým předmětům.

Přestože časová náročnost sběrných akcí a rychlý nárůst počtu sbírkových předmětů znemožnily odborným pracovníkům provádět důkladné vyhodnocení svých postupů,

podařilo se jim vytvořit obsáhlý sbírkový fond dokumentující život na Valašsku v 19. a první polovině 20. století. Velké množství předmětů ze sběrů 60.–80. let 20. století je nedílnou součástí expozičních celků v jednotlivých areálech muzea. Rovněž však slouží jako zdroj exponátů k výstavám a dlouhodobým expozicím pořádaným na půdě Valašského muzea v přírodě nebo také jako zápůjčka jiným institucím. Předměty k těmto účelům nevyužité tvoří rezervu pro případ dalšího podobného uplatnění a vedle toho jsou rovněž využívány jako studijní materiál pro badatele.

Sbírková činnost 80. léty neskončila. Odborní pracovníci obohacují fond o další předměty do dnešních dnů. Jejich činnost však v tomto směru již není natolik formována potřebou rychle zajistit dostatek exponátů k vybavení instalací v muzejních objektech a dovoluje věnovat se náležitostem sbírkové dokumentace, včetně zpětné tvorby dokumentačních karet dříve získaných předmětů.

Roční přírůstek do fondu se v průběhu systematického budování sbírkové kolekce pohyboval v řádech stovek až několika tisíců předmětů v závislosti na momentálních potřebách muzea (vybavení expozic v nově postavených objektech) či získávání větších souborů od prodávajících nebo dárců. V současné době se ustálil na počtu okolo 800–1000 kusů za rok.

Souvislost mezi budováním areálů a systematickou tvorbou fondu muzea s sebou přinesla i časové vymezení sbírkové kolekce. Dolní hranice není stanovena, obecně však zahrnuje předměty, jejichž stáří lze určit poslední třetinou 18. století. Ojedinele jsou však zastoupeny předměty starší (např. lis z lisovny oleje z Brumovic, objekt Hostince u Vašků, Boží hrob z rožnovského farního kostela aj.). Zcela specifickou

Popis sbírkových předmětů, 1985. (Autor neznámý)

skupinou jsou archeologické nálezy pocházející převážně z území města Rožnova. Horní časová hranice byla určena polovinou 20. století, neboť nálezy z této doby je vybaven nejmladší expoziční objekt. Ovšem i horní hranice není striktně dána a záleží na osobě správce dané skupiny předmětů, zdali z důvodů dokumentačních či prezentačních přijme do sbírky artefakty mladšího data vzniku.

Značný početní rozsah, druhová skladba sbírkového souboru a účel užití si vyžádaly vnitřní strukturalizaci celého fondu na podsbírkou etnografickou (označovanou jako základní fond), podsbírkou dokumentace muzea v přírodě (označovaná jako fond „C“) a podsbírkou písemností a tisků. Všechny tyto podsbírkové dokumentují hlavně oblast Rožnovska, méně již území širšího Valašska s drobnými přesahy do přechodových oblastí a do regionů Těšínska a Kopanic.

Podsíbírka etnografická obsahuje trojrozměrné předměty shromažďované od počáteční doby sbírkové činnosti až po současnost. Zahrnuje soubory artefaktů dokumentujících způsoby obživy (zemědělství, řemeslo, podomácká a domácká výroba), podoby života (bydlení, strava, příprava pokrmů), soubory lidového, civilního a liturgického odívání, bytového textilu, keramiky, skla, malovaného porcelánu, nábytku, lidového umění, zvykoslovných předmětů, starých tisků atd.

Podsíbírka dokumentace muzea v přírodě byla založena roku 1977 jako fond předmětů, které byly získány vícenásobnou akvizicí, přičemž složení má obdobné jako podsíbírka etnografická. Podsíbírka sloužila jako zdroj předmětů pro vybavování instalací v expozičních objektech umístěných v areálech a zejména pro ověřování různých starých výrobních technologií, mnohdy prezentovaných při pořadech v rámci

programové nabídky *Národopisného léta*, později *Valašského roku*. Zahrnuje kopie a rekonstrukce lidové architektury, kopie a rekonstrukce pracovního nářadí, oděvních součástí, nábytku, zvykoslovných artefaktů apod.

Podsíbírka písemností a tisků obsahuje dvourozměrné materiály pocházející zejména z období 19. a 20. století. Mezi obsáhlé soubory náleží pozůstalosti sourozenců Jaroňkových, Františka Klaudy, členů muzejního spolku, dále doklady usedlostí, které byly přeneseny do muzea. Vedle toho jsou zde uloženy tiskoviny vztahující se ke kulturním aktivitám regionu, folklorním festivalům, institucím. Součástí podsbírkové je soubor pohlednic, dobových fotografií a genealogická kartotéka se zpracovanými údaji z archivních pramenů 17.–18. století.

Tyto tři podsbírkové jsou zapsány v systému Centrální evidence sbírek (CES) vedené Ministerstvem kultury České republiky. Vedle nich však Valašské muzeum spravuje další soubory předmětů, které doplňují vypovídací hodnotu sbírek, nejsou však součástí sbírkového fondu a jsou evidovány odděleně jako pomocné fondy. Jedná se o negativy dokumentující zkoumané jevy, činnost muzea a sbírkové předměty, diapozitivy, filmy, videokazety, magnetofonové pásky. Do této kategorie zahrnujeme i obsah muzejní knihovny a dokumenty ze souboru ÚLUV (Ústředí lidové umělecké výroby), které muzeum přejalo do správy po zrušení instituce v roce 1997. Významnou skupinou pomocných materiálů je i genealogický fond obsahující soubor rodinných populačních listů se zpracovanými údaji z archivních pramenů 17.–18. století pro region Moravské Valašsko.

Dosud byly zmiňovány artefakty neživé. Specifikem Valašského muzea v přírodě je i správa „živé sbírky“ jako cenného

genofondu pro zachování užitkových druhů rostlinných i živočišných pěstovaných a chovaných na území Valašska. Jedná se například o staré krajové odrůdy stromů, druhy obilovin, luskovin nebo plemeno ovcí Valaška.

Způsoby získávání předmětů do sbírek zůstávají stejné po několik desetiletí. Nabízené věci přibývají do muzea jako nabídka koupě, daru či mají původ ve vlastní činnosti. Kurátoři jednotlivých částí sbírkové kolekce předkládají návrh na zápis nových artefaktů Poradnímu sboru ředitele muzea pro sbírkotvornou činnost při jednáních nákupní komise, konaných většinou třikrát až čtyřikrát ročně. Poradní sbor doporučuje nebo naopak zamítá přijetí předmětů do sbírek a ředitel muzea stvrzuje jejich akvizici.

Od doby systematické tvorby sbírky v 60. letech 20. století jsou předměty evidovány v přírůstkových knihách v číselných řadách stanovených pro jednotlivé podsbírkové. Odborní pracovníci (kurátoři sbírkových fondů) zpracovávají ke každému předmětu zapsanému do sbírkové kolekce kartu prvostupňové a druhostupňové dokumentace. Vedle základních údajů o názvu, původním majiteli, lokalitě, dataci, rozměrech a způsobu nabytí jsou v nich uváděny podrobný popis, stav a také vyhodnocení významu a přínosu předmětu v rámci celého sbírkového fondu. Součástí karty je i fotodokumentace daného předmětu. Veškeré tyto informace včetně fotografie jsou přepisovány a ukládány do počítačového databázového souboru s cílem vytvořit počítačový záznam převoditelný v rámci sítě českého muzejnictví.

Po ošetření v konzervačních a restaurátorských dílnách jsou sbírkové předměty ukládány do depozitářů. Neustálé rozšiřování fondu s sebou přinášelo problém dostatečně velkého a kvalitního prostoru k ukládání sbírek tak, aby nedocházelo

k jejich dalšímu poškozování. Muzeum k ukládání sbírkových předmětů užívalo různé objekty ze svého zázemí, popř. expoziční chalupy a muzeem získané obytné domy na území města Rožnova. Neuspokojivý stav se muzeum pokusilo změnit v roce 1976, kdy přejalo do své správy zámek v Husťopečích nad Bečvou s cílem zachránit významnou kulturní památku a zároveň vyřešit nedostatek úložných prostor. Finančně příliš náročný projekt byl nahrazen plánem vybudování dvou vlastních depozitních hal, postavených během 80. let 20. století. Haly dodnes slouží jako depozitáře pro objemnější předměty – nábytek, zemědělské nástroje a stroje, vybavení řemeslnických dílen apod. Převedení bývalých vojenských skladů ve Frenštátě pod Radhoštěm do majetku muzea v roce 2002 se stalo řešením pro vybudování centrálního depozitáře, v němž by byla v moderních úložných systémech deponována značná část sbírkové kolekce muzea. Přesun sbírkových fondů do tohoto objektu probíhá do dnešních dnů.

Konečnou fází veškerého shromažďování předmětů z dob minulých je nalézání jejich uplatnění v muzejní sféře. Artefakty deponované ve Valašském muzeu v přírodě v sobě bezesporu nesou informace o podobě života našich předků, je však úkolem odborných pracovníků, aby tato sdělení na základě svých výzkumných aktivit srozumitelně interpretovali odborné i laické veřejnosti. Všem zájemcům byly prostřednictvím prezentační činnosti po celou dobu existence muzea zpřístupněny expozice a výstavy různého rozsahu, přičemž těžištěm jsou stále instalace v objektech stojících v areálech Dřevěného městečka, Mlýnské doliny a Valašské dědiny. Valašské muzeum v přírodě se výstavami prezentovalo nejen v rámci Československa, ale i při několika příležitostech v zahraničí.

CKS VMFR - sbírky 11.3.2015 14:01:08 [Uživatel: Cvikl]

Scoubor Úpravy Záložky Zobrazit Vyběr Obrázky Nástroje

1004 základní řada vše

Vypůjčky Fotoarchiv Konzervační karty

Skupina:	textil	Podskupina:	kordulka
Inventární číslo:	1004	Přírůstkové číslo:	
Jiná čísla:		Čárový kód:	20000000001004
Čísla snímků:	P 21836, P 55051, P 55052		
Čísla snímků sbírky:	P 21836, P 55051, P 55052		
Uložení:	S111-7Ba2	Uložení aktuální:	S111-7Ba2
Předmět:	kordulka brokátová se 4 stříbnými portami, kvěťovaná		
Popis předmětu:	Je lemovaná stříbrou 1 1/2 cm širokou portou, která je našita vpředu čtyřmi řadami, na ramenu dvěma řadami, vzadu kolem průramků čtyřmi řadami, uprostřed zad osm řad, je rovné střížena, záda z celku bez šůsků, nahole uprostřed zad výstupek. Vpředu má kordulka rovný hranatý výstřih, ramínka jsou široká 4 cm, zapíná se od spodu na 2 háčky. Podšívka je z hrubého lněného plátna. Délka zad 35 cm, předku 17 cm, v pase 84 cm.		
Doplňující údaje:	k ženskému svátečnímu kroji		
Poslední majitel:	Rožnov pod Radhoštěm		
Způsob nabytí:	stará sbírka (darovala Františka Zrnková, rozená Bílová, Rožnov p.R. 113)	Datum nabytí:	1932
Č. dokladu o nabytí:		Měna:	
Nabývací cena:		Vyřazení z CES:	
Zápis do CES:	7.6.2002		
Maximální výška:		Maximální šířka:	
Maximální průměr:		Jednotka měření:	
Speciální rozměry:	40 cm		
Autor:			
Datování:	cca polovina 19. století	Počet kusů:	1
Místo původu:	Rožnov pod Radhoštěm	Místo nálezu:	Rožnov pod Radhoštěm
Určil:	Věra Oteřelová	Datum určení:	1969
Stav předmětu:			
Revize:	R79, R2001, R2006, 2010		
Odpis:	Ne	Odpis:	
Poznámka:	M. Brandstettrová: Odivání Rožňanů. Čtení o rožňanském kroji. Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 2007		
Publikovat:	3 - publikovat i obrázky bez možnosti stažení	Vypůjčeno:	
Katalogy:			
Vytvořil:	cvikl	Datum vytvoření:	15.5.2009 6:21:54
Aktualizoval:	cvikl	Datum aktualizace:	3.4.2015 11:02:57

1/1 Rázení: Skupina

Evidenční karta sbírkového předmětu inv. č. 1004.

Uložení textilních sbírkových předmětů v pojezdovém systému. Valašské muzeum v přírodě, 2007. (Foto Karel Matocha)

Jinou formou zpřístupnění sbírek Valašského muzea v přírodě je publikační činnost jak zaměstnanců muzea, tak externích badatelů, kteří v odborném i popularizačním tisku prezentují ze sbírkové kolekce muzea jednotliviny i celé soubory. Podobně je tomu v případě této publikace, kterou vám nyní předkládáme. Značná část jejího obsahu je zasvěcena představení sbírkových fondů, přičemž v takto rozsáhlé míře dosud nebyla tematika sbírkotvorné činnosti a obsahu sbírkových fondů zpracována. Muzejní deponitáře jako místa uložení sbírkových předmětů nejsou veřejnosti běžně přístupné a v expozicích a výstavách je ukazován pouhý zlomek z deponovaného bohatství. Proto přijměte prostřednictvím následujících kapitol jedinečné pozvání k seznámení se se sbírkovým fondem Valašského muzea v přírodě.

PÉČE O SBÍRKOVÉ FONDY

Uchování dokladů minulosti náleží vedle tvorby sbírky a jejího zpřístupňování k základním povinnostem muzejních institucí. Práce konzervátorů-restaurátorů je v tomto smyslu nezastupitelná, zásadní a vysoce odborná. Navazuje bezprostředně na akt vyjmutí předmětu z původního prostředí a jeho začlenění do sbírky. Vzhledem k tomu, že artefakt se stává sbírkovým předmětem na základě přítomnosti jedinečných znaků či stop jeho používání v minulosti, tedy autenticity, je základní zodpovědností konzervátora-restaurátora, aby tuto hodnotu zachoval. Cílem zásahu je tak nejen zpomalení degradace materiálů, ale rovněž komplexní průzkum předmětu, včetně stop po používání. K tomu musí konzervátor-restaurátor využít jak svých znalostí z historie, etnologie a dalších humanitních oborů, tak i znalostí z oblasti věd přírodních. Je však zřejmé, že ani dnešní špičkové vybavení konzervátorům-restaurátorům neumožní dokonalé poznání všech kvalit předmětu, jež společně tvoří jeho tzv. komplexní hodnotu.

V našem muzeu je ochrana sbírek jedním z klíčových principů od samého počátku, nicméně teprve s rozvojem muzea v druhé polovině 20. století došlo k vyčlenění specializovaných pracovníků a následně vzniku oddělení zaměřeného na konzervaci a restaurování. Funkce konzervátora byla poprvé obsazena v roce 1965. Zakladatelskou osobností se stal pan Michal Chumchal, který byl téměř čtyřicet let stěžejním, neúnavným a bystrým ochráncem sbírkových fondů. Celý svůj profesní život zasvětil budování nejen konzervátorského pracoviště, ale i úložných prostor pro rozrůstající se sbírkové fondy, ošetřoval objekty

dřevěné architektury a aktivně se podílel na vytváření expozic. Byla to práce nikdy nekončící a náročná, komplikovaná nedostatkem finančních prostředků potřebných na péči o sbírky. Situaci neusnadňovalo ani dobově podmíněné upřednostnění prezentace sbírky před její ochranou. Díky velkému úsilí, talentu a odhodlání se však podařilo vykonat velmi mnoho.

Od roku 1969 do roku 2008 sídlilo Oddělení péče o sbírky v tzv. Jaroňkově galerii v Rožnově pod Radhoštěm, v domě, v němž dříve žili zakladatelé Valašského muzea v přírodě. Vzhledem k faktu, že se jedná o vilu, je jasné, že od prvopočátku byly tyto prostory pro konzervátorskou práci nedostatečné. S postupem času se situace zhoršovala adekvátně s nárůstem počtu sbírkových předmětů a s pokrokem, který se nevyhnul ani tomuto oboru a byl spojen hlavně s přibýváním přístrojového vybavení na oddělení. Dispozice tohoto objektu například neumožňovala pracovat na objemných předmětech. Proto se kočáry, žebřířáky a jiné velké zemědělské stroje zpracovávaly v letních měsících na zahradě.

V návaznosti na tyto základy se podařilo po roce 2003 vytvořit, prosadit a postupně i úspěšně implementovat přelomovou koncepci rozvoje systému ochrany sbírky Valašského muzea v přírodě. Tento rok se tak stal zlomem, kdy se tradiční zkušenosti setkaly s moderními standardy a technologiemi. Významným pozitivním rozhodnutím managementu byla podpora zvýšení nároků na kvalifikaci konzervátorů-restaurátorů. Dnes je již tato úroveň standardem kodifikovaným v *Dokumentu o profesi konzervátora-restaurátora* Asociace

Budova Oddělení péče o sbírky a Centrálního depozitáře ve Frenštátě pod Radhoštěm po rekonstrukci, 2015. (Foto Markéta Šimčíková)

muzeí a galerií České republiky. Zásadní zlepšení a naplnění snů předchozích generací konzervátorů-restaurátorů lze na první pohled ztotožnit především s vybudováním rozsáhlého areálu ve Frenštátě pod Radhoštěm, kterým se Valašské muzeum v přírodě dostalo mezi přední moderní restaurátorská pracoviště.

Tento objekt bývalé záložní vojenské nemocnice muzeum získalo se záměrem vybudovat zde centrální depozitář a současně i moderní konzervátorsko-restaurátorské pracoviště. V letech 2007–2008 proběhla rekonstrukce části objektu financovaná z prostředků Norského grantu, který muzeum získalo na řešení projektu *Muzeum v přírodě a lidová kultura v nových formách prezentace kulturního dědictví* a nové konzervátorsko-restaurátorské pracoviště se tak stalo skutečností. V následující fázi (2008–2010) byla zrekonstruována depozitární patra, budova byla zateplena a izolována od

zemní vlhkosti a vznikl tak rozsáhlý moderní centrální depozitář plně odpovídající svou koncepcí a vybavením soudobým mezinárodním trendům péče o sbírky. Projekt se dosaženými výsledky výrazně vymyká běžnému standardu srovnatelných pracovišť v resortu Ministerstva kultury České republiky, kdy s poměrně nízkými náklady bylo díky promyšlenému postupu a souhrě kolegů z technických a odborných oddělení dosaženo velmi vysoké efektivity vynaložených prostředků.

Výše uvedená koncepce, která vychází z podrobné analýzy situace v oblasti ochrany sbírek v muzeu, se odrazila nejen ve frenštátském pracovišti, ale vycházely z ní i další stejně důležité kroky. Její hlavní ideou byla snaha chránit sbírky při všech muzejních činnostech. Základní aktivity lze standardně rozdělit do tří směrů – na preventivní konzervaci, sanační konzervaci a restaurování. Jak už název napovídá, cílem první skupiny opatření je předcházet poškození sbírek vhodným ochranným režimem včetně efektivního systému krizového managementu, tedy důsledná prevence poškození. Druhá oblast je pak zaměřena na tradiční konzervátorské postupy stabilizující fyzický stav sbírkových předmětů intervenčními zásahy, které však vždy částečně pozměňují původní stav originálu. Konečně muzejní restaurování, při kterém dochází bohužel k nejvýraznější změně dochovaného předmětu, má za cíl v nevyhnutelných případech navrátit artefaktu, nejcitlivějším možným způsobem, funkčnost a estetickou úroveň. Zde se již projevují striktnější etické normy určující hranici mezi záchranou sbírkového předmětu a leckdy bezhlavým ničením jeho autenticity.

Zásady **preventivní konzervace** byly aplikovány zejména při budování výše zmíněného centrálního depozitáře ve Frenštátě pod Radhoštěm. Muzejní sbírky jsou ale uloženy

Depozitář obrazů. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Jan Kolář)

Monitorovací systém Hanwell pro sledování mikroklimatu. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Jan Kolář)

Depozitář keramiky. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Jan Kolář)

Bezkyšlíkový box pro devitalizaci dřevokazného hmyzu v atmosféře dusíku. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Jan Kolář)

Mikroskopický průzkum stratigrafie barevných vrstev. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Jan Kolář)

Restaurování intarzované komody. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Jan Kolář)

i v několika dalších depozitářních prostorách, které bohužel nesplňují optimální podmínky pro jejich uchování a jejichž mikroklima lze jen obtížně ovlivňovat (roubené stavby, betonové haly). Tento problém se snažíme řešit systémem prevence poškození, centrálním monitoringem a regulací parametrů mikroklimatu. Mikroklima je monitorováno nejmodernějším telemetrickým systémem se senzory, teplota (T), relativní vlhkost (RH), ultrafialové záření (UV) a svítivost (lux), snímajícím hodnoty on-line, na něž je možno operativně zareagovat regulací prostředí, například odvlhčováním nebo zvlhčováním. Další oblastí, v níž se snažíme zlepšit ochranu sbírek, je školení personálu. Vzhledem k charakteru Valašského muzea v přírodě jako „živého muzea“, kde do styku se sbírkovými předměty přijde poměrně velká část zaměstnanců (kromě kurátorů se jedná o průvodce, demonstrátory, uklízečky atd.), je nezbytné, aby všichni byli proškoleni o zacházení se sbírkovými předměty.

Taktéž v oblasti **sanační konzervace** se stalo jedním ze zásadních bodů naplnění výše zmíněné koncepce vybudování nového moderního komplexního konzervátorsko-restaurátorského pracoviště, které nahradilo předcházející prostory v Jaroňkově galerii. Dvoupátrové pracoviště je koncipováno tak, aby na sebe logicky navazovaly jednotlivé fáze konzervátorsko-restaurátorského zásahu. Do suterénu jsou soustředěny prašné procesy, chemické ošetření sbírkových předmětů, sklady materiálu a místnosti pro uložení akvizic. V přízemí na místě operačních sálů vznikly prostorné ateliéry pro konzervaci a restaurování jednotlivých materiálů (dřevo, kovy, kámen a další anorganické materiály, textil a usně). V rámci konzervátorských postupů jsou dodržovány moderní trendy ústupu od užívání chemických metod a použití metod mechanických. Netoxické metody preferujeme taktéž při ošetření dřeva. Jako muzeum v přírodě pocho-pitelně konzervaci a restaurování dřeva věnujeme velkou

Příprava slavnostního ženského kroje pro program Anenská pouť. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Jan Kolář)

Ošetřování dřevěných staveb proti dřevokazným škůdcům postřikem biocidu. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Jan Kolář)

pozornost. V souladu se zahraničními trendy odklonu od chemických metod likvidace dřevokazných škůdců vyvíjíme komplexní metody jeho netoxického ošetření efektivně využitelné i v našich podmínkách. Proto jsme na našem pracovišti zkonstruovali prototypy dvou zařízení pro netoxickou likvidaci dřevokazných škůdců, a to termobox, v němž jsou škůdci likvidováni při teplotě +52°C, a bezkyslíkový box, v němž škůdci hynou v atmosféře dusíku. Pracoviště disponuje taktéž technologickou laboratoří a moderními přístroji pro průzkum (optický stereomikroskop Olympus s kamerou).

Z charakteru muzea v přírodě vyplývá i nutnost pečovat o tisíce sbírkových předmětů umístěných v expozicích, kdy našimi vitrínami jsou jednotlivé roubené stavby. Jde v podstatě o neustálou průběžnou kontrolu jejich stavu, přičemž především v jarních měsících probíhá základní periodická očista všech exponátů přímo v jednotlivých objektech. Jedním z typických příkladů opakovaného ošetřování sbírkových předmětů je velmi frekventovaná textilní sbírka, jejíž část se využívá při odívání množství účinkujících v rámci řady programů *Valašského roku*. Taktéž samotné dřevěné stavby jsou v péči konzervátorů-restaurátorů, kteří spolu s Technickým útvarem každoročně ošetřují dřevěné konstrukce proti působení dřevokazného hmyzu. Náročnost péče o tyto objekty by však vyžadovala speciální pozornost. Určitým řešením by mohlo být vytvoření zvláštního týmu konzervátorů-restaurátorů v rámci Oddělení péče o sbírky specializovaných na tuto oblast a úzce spolupracujících s Metodickým centrem.

Do budoucna bychom rádi zachovali postupný trend k vyšší specializaci konzervátorů-restaurátorů v souladu s neustálým pokrokem v rámci oboru. S tím pak souvisí i širší

možnosti výzkumu a vývoje. Zcela nezbytné je však udržení a rozvoj jedné ze základních podmínek dobře fungující ochrany sbírek a tou je týmová spolupráce nejen v rámci Oddělení péče o sbírky, ale všech složek muzea.

Výše jsme se pokusili přiblížit historii i současnost stavu a činnosti Oddělení péče o sbírky. Nyní se na příkladu konkrétního sbírkového předmětu, nástěnných hodin, pokusíme představit samotnou práci a náplň běžného pracovního dne konzervátora-restaurátora.

Jedná se o nástěnné hodiny, jež jsou součástí expozice v domě z Nového Hrozenkova č. 60 v areálu Valašské dědiny. Jsou to hodiny s malovanou přední deskou, s květinovým dekorem růží a svačce, ciferník je rovněž malovaný, s římskými číslicemi. Hodiny mají závěsné kruhové kyvadlo a natahovací řetízky s kovovými závažími v podobě šišek. Přední deska má rozměr 30,3 cm x 22 cm. Schránka, ve které je hodinový strojek, má rozměry 18 cm x 12,7 cm x 10,9 cm. Poprvé byly hodiny konzervovány v roce 1974, a to biocidním přípravkem a terpentýnovým olejem. K rekonzervaci jsme přistoupili v roce 2014 během přípravy sbírkových předmětů do expozice výše zmíněného objektu. Předmět před zásahem vykazoval poměrně silné napadení dřevokazným hmyzem, především v oblasti přední desky, kde vlivem jeho působení došlo k lokální destrukci dřeva. Místa spojů pomocí hřebíčků byla natolik vydrolená, že přední malovaná deska a schránka na hodinový strojek u sebe držely prakticky jen na hodinových ručičkách. Působením dřevokazného hmyzu došlo také ke zničení jednoho dřevěného spojovacího kolíčku ve schránce. Předmět vykazoval kromě napadení dřeva běžné znečištění, jelikož byl důkladněji konzervován naposledy před více než třiceti lety a byl expozičně využit. Nalézala se

Kyvadlové hodiny před konzervátorko-restaurátorským zásahem.
Inv. č. 21482, Velké Karlovice, nedatováno. (Foto Gabriela Obroučková)

na něm tedy silná vrstva prachu, mastnoty a dalších nečistot. Železné části byly pokryty korozními produkty, na některých místech došlo k důlkové korozi železa. Mosazná závaží, kyvadlo, ručičky a části hodinového strojku byly zašlé a pokryté vrstvou prachových částic. Po demontáži hodinového strojku bylo zjištěno, že některá kolečka mají zprohýbané nebo ulomené zoubky. Na zadní straně schránky je nápis v němčině psaný latinkou: *Bath am 15/9m 2/uhr*. Polychromie přední desky byla značně znečištěná, poničená stékáním blížie nezjistitelné tekutiny a zkrakelovaná v celé své ploše. Na povrchu byly rovněž patrné kapky modré a zelené barvy. Celé hodiny včetně hodinového strojku byly rozebrány. Jednotlivé díly byly nejprve mechanicky očištěny vysavačem. Cílem tohoto čištění bylo odstranění co největšího množství požerků dřevokazného hmyzu. Poté byly jednotlivé dřevěné části omyty destilovanou vodou se saponátem a opět opláchnuty destilovanou vodou. Proti dalšímu

působení dřevokazného hmyzu byly všechny dřevěné prvky ošetřeny fungicidně-insekticidním přípravkem na dřevo. Korozní produkty železa byly ze železných částí odstraněny mechanicky v otryskávací kabině. Zbylé korozní produkty byly ošetřeny pasivačním přípravkem, který pomáhá zastavit korozní procesy. Takto ošetřené železné části byly natřeny akrylátovou pryskyřicí rozpuštěnou v organickém rozpouštědle, která chrání povrch před klimatickými vlivy. Mosazné části hodinového strojku byly pouze mechanicky očištěny od nánosů prachu a mastnoty. Hodinové ručičky a kyvadlo byly očištěny v čisticím prostředku na bázi slabé kyseliny. Další kroky konzervátorko-restaurátorského zásahu se týkaly malované čelní desky s ciferníkem. Polychromie byla očištěna organickým rozpouštědlem za průběžného sledování a snímkování pod stereomikroskopem. Rozsáhlé díry po destruktivní činnosti dřevokazného hmyzu byly zatmeleny pilinovým tmelem. Po jeho vytvrdnutí byl povrch z pohledové strany ještě srovnán sádro. Na takto upravený povrch se již mohly nanášet barevné retuše temperovými barvami. Celá polychromie byla po zaschnutí barev zafixována damarovým lakem, který slouží jako povrchová ochrana.

Po zaschnutí fixační vrstvy bylo možné přikročit ke kompletaci hodinového strojku a celých hodin. K co nejlepšímu seřazení všech částí byl vyroben nový dřevěný kolíček, který drží zadní desku s nápisem.

Součástí každého konzervátorko-restaurátorského zásahu je písemná a fotografická dokumentace stavu před zásahem, v průběhu prací i stavu po zásahu. Tímto způsobem je zaznamenáván stav sbírkového předmětu pro konzervátory a restaurátory, kteří budou pečovat o fyzický stav

Pohled z boku na hodinový strojek, masivní znečištění prachovými částicemi a hlinou, 2014. (Foto Gabriela Obroučková)

Kovové součástky hodinového strojku v průběhu čištění, 2014. (Foto Gabriela Obroučková)

Průběh čištění zadní strany desky, 2014. (Foto Gabriela Obroučková)

našeho hmotného kulturního dědictví v budoucnosti. Ačkoliv hodiny nejsou funkční, mají své místo ve sbírce muzea a pro dotvoření expozice v daném expozičním objektu jsou nepostradatelné. Rozhodnutí, zda opravit hodinový strojek do funkčního stavu, či jej ponechat ve stavu stávajícím, je právě jedním z těch, která určují, jestli předmět přijde o část své historie, nebo ne. Aby totiž hodiny fungovaly, velká část, nebo dokonce celý hodinový strojek by musel být vyměněn za nový. Toto rozhodování je doménou oborů filozofie, muzeologie a axiologie. V praxi je to však otázka citu každého konzervátora-restaurátora.

Konzervace a restaurování bývá někdy srovnáváno s medicínou, co se týká nutnosti komplexního přístupu, sledování neustálého pokroku, snahy o zachování předmětu a zpomalení jeho stárnutí. Konzervátor-restaurátor je tedy takovým lékařem, který hubí a odstraňuje škodlivé vlivy (hmyz, plísně, koroze, nečistoty). Je to člověk, který nedělá ze starého předmětu nový. Je to odborník, který umí potlačit své vlastní ego, aby bylo zachováno co nejvíc z práce původního autora každého sbírkového kusu. Dává mu možnost žít jiným způsobem v muzeu; už ne jen jako hodiny, které tikají na zdi a odměřují čas, ale jako doklad umu našich předků. Jeho mnohdy nesnadným, ale téměř denním úkolem je najít hranici mezi zachováním co největší původnosti předmětu a zároveň odstraněním všech procesů, které předmět časem znehodnocují. Snaží se umožnit předmětu v muzeu co nejdelší život, a to nejen předmětu zdobenému a esteticky vyvedenému, ale rovněž i předmětům běžné denní potřeby. Právě takové předměty jsou ve sbírce Valašského muzea v přírodě zastoupeny nejpočetněji.

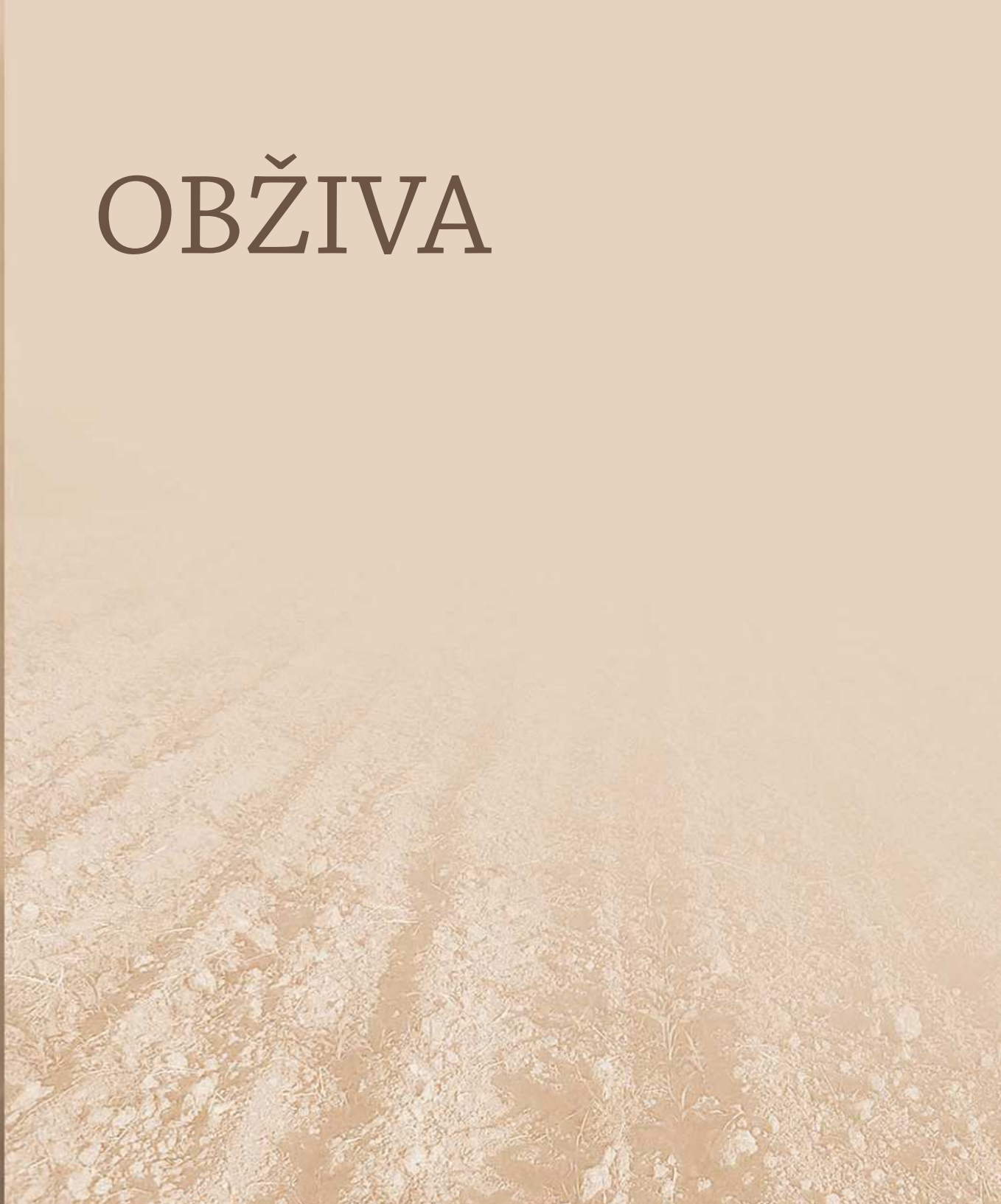
Kyvadlové hodiny po konzervátorské-restaurátorském zásahu, 2014. (Foto Gabriela Obroučková)

Číslo konz. karty:	Inventurní číslo:	Příložkové číslo:
Předmět:	hodiny visací malované	302/1974
Popis předmětu sbírky:	nástěnné hodiny s jednoduchým mechanismem poháněným závažím (2 šišky na řetízku), se závěsným kruhovým kyvadélkem, kovovými ozubenými kolečky, drátěným pastorky a bicím ústrojem, obdélná schránka z dřevěného masivu s čelní stěnou s přesahy a zaoblením v horní části, ručně malovaný číselník s římskými číslicemi - černá kontura na bílém pozadí, v horním oblouku - malovaný květinový dekorační prvek	
Popis předmětu konz.:		
Materiál:		
Technologie:		
Počet kusů:	Datumí:	
Rozměry předmětu:	v=30,3, d=10,9, s=22, čelní stěna 30,3 x 22 cm, hloubka 10,9 cm, zadní stěna 18 x 12,7 cm, cm	
Uložení:	S218E	Uložení aktuální: VO309 - N.H. č. 60
Požadavky zadavatele:		
Převzal ke konz.:	Papež, Obroučková	Datum převzetí: 6/1974, 7/2014
Stav před konz.:	2014 Celý mechanismus hodin je značně přechovými částicemi a mastnotou ve velmi silných vrstvách. Železné části jsou napadeny korozi. Mosazné části jsou pouze zašlé. Dřevěná schránka na mechanismus hodin je značně přechovými částicemi a napadená dřevokazným hmyzem. Na zadní straně schránky je nápis v kurentu. Jeden spojovací kolíček chybí. Dřevěný číselník je také značně přechovými částicemi a napadená dřevokazným hmyzem.	
Provedené analýzy:		
Postup čištění:		
Konzervační postup:	1974 dříve očištěno a napuštěno Lastoxem v terpentýnu	
Postup restaurování:	2014 Celý mechanismus hodin byl rozebrán a jednotlivé části byly omyty vodou se systaponem L. Železné části mechanismu byly otryskány balotinou, lanitovány 3 vrstvami tanálu a opatřeny ochrannou vrstvou	
Použité prostředky:	Systapon L, balotina, tanál, Paraloid B 72, xylen, chelaton 3, Lignofix OH, Dispercol D 2, sídra, terpentýn, damara.	
Doporučení dep. režim:		
Konzervoval:	Papež, Obroučková	Datum konzervace: 6/1974, 8/2014
Převzal po konzervaci:		Datum vložení:
Světelná expozice:		
Další ošetření:		
Použitá literatura:	Dělní ošetření	
Poznámka:		
Vytvořil:	šimcikova	Datum vytvoření: 15.3.2011 13:09:20
Aktualizoval:	šimcikova	Datum aktualizace: 16.6.2015 11:52:10

Evidenční karta dokumentace konzervátorské-restaurátorského zásahu.

OBŽIVA

Prvořadým zdrojem obživy obyvatelstva bylo od nepaměti zemědělské hospodaření, které výrazně utvářelo obraz krajiny na Valašsku. Nepříznivé podmínky zdejšího hornatého prostředí zároveň ovlivňovaly způsob života místních obyvatel. Odlehlost regionu od průmyslových center a špatné komunikační možnosti byly příčinou přetrvání starobylých forem hospodaření na půdě. Jako zvláštnost můžeme zmínit salašnický způsob chovu dobytka, který se místy udržel až do poloviny 20. století. Málo výnosná pole mnohdy nestačila pokrýt potřeby početných rodin, proto se doplňkovým sezonním zaměstnáním stávala také domácí rukodělná výroba využívající dostupné přírodní suroviny. Vedle toho existovala skupina profesionálních výrobců, pro které se provozování řemesla stalo hlavním zdrojem příjmů. Zejména některé obory byly přímo vázány na zemědělské hospodaření. Dnes už si nedokážeme představit rozsáhlé plochy obdělávaných polí, luk a pastvin, šplhající po příkrých svazích

do vysokých poloh. Zapomínáme na to, že si naši předkové půdy vážili a svou každodenní práci dokázali účelně využít každý kousek země. Tvůrci našeho muzea v přírodě hledali prostor příbuzných kvalit. Vhodným místem pro vytvoření areálu, který by dokumentoval sídelní celky i horskou kulturní krajinu s jejich přirozenými prvky, se stala polní trať Stráň nad Rožnovem. Hmotným dokladem různých způsobů obživy je sbírka rozličných předmětů z oboru zemědělství, tradičních technologií, řemesel a živností, která se nejvíce uplatňuje právě v expozici Valašské dědiny a také v tematických pořadech přibližujících návštěvníkům tradiční způsob života. Zvláštností Valašského muzea v přírodě je tvorba biologických sbírek tradičních rostlinných i živočišných druhů typických pro region a širší sběrnou oblast. Minulé století zcela uzavřelo starobylé tradice obživy našich předků. Právě jejich uchování a prezentace je hlavním posláním Valašského muzea v přírodě.

Předchozí strana: **Práce na poli.** Nedatováno, nelokalizováno.
(Foto Karel Otto Hrubý)

HOSPODAŘENÍ NA PŮDĚ A CHOV DOMÁCÍCH ZVÍŘAT

Sbírka zemědělského nářadí, strojů, vozů a rozličného hospodářského inventáře má v rámci muzea v přírodě svůj nezastupitelný význam. Hospodaření na půdě a chov dobytka byly od nepaměti základní složkou obživy obyvatel Valašska a přilehlých regionů. Proto je obsáhlá sbírka se souhrnným označením zemědělství nezbytným předpokladem k věrohodné prezentaci hospodaření, zvláště uplatněné v areálu Valašské dědiny. Obdobně jako v případě ostatních kolekcí základ tohoto souboru položili počátkem 20. století členové muzejního spolku a zřejmě i nadšení obyvatelé Rožnova a přilehlého

okolí. Sbírali zejména kusy archaické či jinak mimořádné, ve své době běžné věci denní potřeby logicky nepovažovali za příliš zajímavé. Pod označením *stará sbírka* zde najdeme více než 150 předmětů. Jejich přesného původu se dnes jen velmi obtížně dopátráme, neboť tehdejší dokumentace byla především u darovaných předmětů téměř nulová. Tento soubor zahrnuje např. fukary, pluh, mlýnce, ruční nářadí, bedněné a dlabané nádoby, zásobní truhlice, nůžky na ovce, zvonce, biče, části postrojů, lopatky na obilí, včelařské potřeby a jiné, zejména na prostor nenáročné předměty.

Kosení obilí v Novém Hrozenkově,
1. polovina 20. století. (Foto Bedřich Příkryl)

Výstavba areálu Valašská dědina.

Valašské muzeum v přírodě, 1964.
(Foto Jaroslav Fiala)

Ve 30. letech muzejní spolek vybudoval kopii karlovického fojství. Podle původního záměru měla plnit poslání zemědělského muzea a ve svých prostorách představit vše, co rolník k hospodaření v minulosti užíval. Trvalé těžkosti muzejního spolku s uložením sbírkového fondu však nakonec vyústily ve využití téměř celé stavby jako depozitáře pro sbírky nejrůznějšího zaměření. Malý soubor zemědělského inventáře byl uložen v podstřeší domu ještě v 60. letech minulého století. Pro objemné předměty, jako jsou vozy, sáně a zemědělské stroje, stál v dnešní fojtské zahradě otevřený přístřešek. Právě zde probíhala jejich prvotní dokumentace, měření, fotografování a zapisování.

Od začátku 60. let pak předměty putovaly do nově vznikajících objektů Valašské dědiny. Akutní potřeba vybavit tento rychle se rozvíjející areál dala impuls k získávání dalších

kusů zemědělského nářadí. Nově postavené hospodářské budovy současně nabízely příležitost k uložení těchto nově nabytých předmětů, byť nouzovou.

O výstavbu vesnice s rozptýlenou zástavbou se v jejích počátcích nejvýznamněji zasloužil Ing. Jan Rudolf Bečák, ředitel muzea v letech 1965–1972. Syn sedláka z Hané, později vystudovaný zemědělský inženýr s hlubokým vztahem k lidové kultuře, kladl při své muzejní práci důraz na propojení sounáležitosti přírody, člověka a kultury. To se mimo jiné projevilo i v množství a dynamice získávání potřebných předmětů k vybavení nově vznikajících objektů a zázemí. Doposud ne příliš obsáhlou sbírku zemědělství tak rozšířil o další nezbytné předměty, jejichž získávání se sám aktivně účastnil a formoval tak zároveň její budoucí charakter.

Po jeho odchodu a po rozdělení sbírek muzea mezi jednotlivé správce pak na jeho práci navázala Mgr. Marie Brandstettróvá, která se jako kurátorka zemědělského fondu výrazně podílela na jeho rozšiřování a dokumentaci další dlouhá leta. Předpoklady k tomu získala studiem etnografie a folkloristiky na Univerzitě Jana Evangelisty Purkyně v Brně, kde v roce 1968 obhájila diplomovou práci s názvem *Tradiční formy zemědělského hospodaření na Valašsku*. Toto téma se i poté prolínalo po dalších 37 let jejím životem, i tehdy, když se stala kurátorkou jiné, velmi početné a pro ženu lákavé sbírky textilu. Kurátoři sbírky zemědělského fondu se v následujících letech často měnili, což jí příliš neprospívalo. Zemědělská sbírka, málo atraktivní, náročná na prostor a mnohdy i na obtížnější manipulaci, kurátory nelákala. Výraznými osobnostmi, které formovaly její podobu v posledních letech, byli až Mgr. Martin Šimša, PhD. a Mgr. Radoslav Vlk, PhD., kteří časově posunuli zaměření sbírky blíže do současnosti. Značný objem nově získaných předmětů a jejich rozdílné nároky na uložení vyvolal potřebu rozřazení do menších, přehlednějších skupin. Toto rozdělení však vznikalo až na počátku 70. let 20. století, kdy sesbíraných předmětů velmi rychle přibývalo a zároveň se rozšiřovaly možnosti jejich pozdějšího uložení. Úložné prostory představovaly stejně jako dnes velkou limitaci. Při akvizicích tedy měly přednost ty předměty, které bylo možné umístit co nejrychleji, ať už do nově vzniklých expozic, či do depozitáře. Mnohé sbírky však skončily v provizorních prostorách a na provizorních úložističích. A tak i dnes, po letech, občas nacházíme staré „kostlivce“ na půdách, v kůlnách či na jiných, méně obvyklých místech muzea.

V dobách ještě poměrně nedávných bylo hospodaření přirozeným pilířem každodenní nutnosti obživy, a proto se svým obsahem předměty z okruhu zemědělství, domácnosti, řemesel či

Akvizice v terénu na půdě domu v Lidečku, 2004. (Foto Denisa Hružková)

transportu často prolínají. Ve skupině zemědělství tak figurují vedle typických zástupců, jako jsou zemědělské stroje a zařízení, také včelařské a chovatelské potřeby, proutěné a slaměné

Pohled do komory objektu z Nového Hrozenkova č. p. 536. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Vladimír Skýpala)

výrobky, nádoby a zásobnice různých tvarů, materiálů a další předměty. Pro snadnější orientaci tak máme předměty ze shodného okruhu řazeny do tzv. podskupin.

Sbírka zemědělství dnes čítá na 6066 předmětů, z toho 4891 tvoří základní fond a 1175 takzvaný „C“ fond, který je ponejvíce využíván při programech pro veřejnost a dalších živých akcích. Pokud statisticky zhodnotíme objem ročních přírůstků spadajících do okruhu zemědělství, tak v roce 1961, který je prvním zapsaným rokem v elektronické evidenci sbírek, činil přírůstek 44 kusy, v roce 1966 to již bylo 374 přijatých předmětů za jeden rok. Následně byla tendence klesající a až v roce 1976 počet přírůstků opět prudce vzrostl na 303 kusy za rok. Tento nárůst přímo koresponduje s budováním nových objektů ve Valašské dědině, které dávaly možnost jejich uložení, a později i s výstavbou samostatného velkoprostorového depozitáře. Od 80. let 20. století počet nových sbírkových předmětů klesal a po roce 2000 se ustálil na dvaceti až padesáti přijatých předmětech za rok. Tato klesající tendence je pochopitelná vzhledem k bohatému typovému zastoupení mnoha předmětů ve sbírce, získaných již v předešlé době.

Časově nejdelší a také nejobtížnější částí polních prací byla jako naprostý základ hospodaření příprava půdy před osídlením. Sestávala z několika navazujících úkonů s výrazným podílem lidské a zvířecí síly. Orebné nářadí vždy patřilo k základnímu inventáři hospodářské usedlosti s přímou vazbou na tažnou sílu. Ještě dnes je tu a tam nacházíme, odložené ve stodolách a tmavých koutech hospodářství, neboť své využití většinou ztratily. **Soubor nářadí k obdělávání půdy** o přibližně 230 položkách zastupují již podle názvu především oradla, plužní kolečka, brány, plečky, válce, samostatné radlice, řádkovače, kultivátory a další jednotlivá doplňková zařízení k obdělávání půdy, např. deska na vláčení či bedna na sběr kamení.

Největší podíl představují různé typy oradel. Zástupcem archaického typu oradla a konstrukčně nejjednodušším orebným nářadím je tzv. *hák*, zastoupený v naší sbírce sedmi kusy, již s radlicí či bez ní. Dále pak různé typy pluhů, jako je jednostranný pluh, zvaný *hlaďák*, oboustranný pluh *škobrták*, dle specifického užití a názvosloví majitele pluh *kopčák*, *levák*, *ohrňák*, *straňák* a další modernější orebné nářadí specifického využití reprezentující 50. léta 20. století. Některé starší pluhy s dřevěnou konstrukcí nesou na hřidelu vyryté rostlinné ornamenty či dataci, stejně jako některá plužní kolečka, ojediněle i dřevěné brány.

Velký celek čítající na 1400 předmětů pak dále obsahuje širokou škálu nepostradatelného **ručního nářadí a pomůcek**, jakými jsou různé druhy motyk, kopáče, cepy, vidle, hrábě, kosa, srpy, hrabice, palice na štípání dřeva, váhy, rozsívký na obilí, decimální váhy, dřevěné lopaty, zvané *vějačky*, a další. Zajímavostí svého druhu, která obohacuje tuto skupinu, je roubík k vázání obilných snopů, tzv. *knutel*. Je zdobený cínovým vyléváním a datací 17. 5. 1892.

Zemědělské stroje a zařízení tvoří početnou skupinu předmětů typických pro oblast tradičního zemědělství. Dnes čítá kolem tří set položek. Nejobjemnější zástupce představují zemědělské stroje, jakými jsou mlátičky na obilí, ruční i vázané na pohonnou jednotku, sečí stroje na obilí, mák a pohanku, žací stroje, senometry, lisy a vazače na slámu. Zajímavými zařízeními jsou také bytelné celodřevěné fukary z konce 19. století a mladší, nahrazující do té doby uplatňované čištění obilí provanutím vzduchem v průvanu. Sbírka jich celkově čítá kolem čtyřiceti.

Dále je zde zastoupena celá škála mlýnců na mletí zrna, menší ruční mlýnce i velké šlapací. Nabídky na jejich odkup či darování do muzea jsou stále ještě poměrně časté.

Orba. Rožnov pod Radhoštěm, polovina 20. století. (Autor neznámý)

Roubík k vázání snopů, tzv. knutel. Inv. č. 5360, Janová, 1892. (Foto Vladimír Skýpala)

Bohužel tyto mlýnce, léta již odstavené ve stodolách a přístřešcích, často trpí silným poškozením dřevěných součástí. Najdeme zde i archaičtější typy stolic na přípravu krmiva pro zvířata, zvané *sečkovice*, a další drobnější mechanismy.

Zajímavým „úlovkem“ z roku 2012 je zachovalý žací stroj z obce Lačnov na Hornolidečsku. Podle dřevěných lopat sloužících k pokládání posečených stébel se mu říkálo *lopaťák*. Muzeum plánuje zprovoznit jej tak, aby mohl vyjet a ukázkově sklízet obilí z muzejních políček. Další žací stroj *lopaťák* je součástí expozice zemědělských zařízení a transportu ve vozovně z Ostravice.

V návaznosti na ideu bratří Jaroňkových, zakladatelů muzea, vybudovat „živé muzeum“ se postupně muzeum stalo i místem konání množství programů s tematikou života našich předků. Některé zemědělské stroje se pravidelně stávají atraktivním aktérem těchto akcí, ačkoliv jakékoliv využívání sbírkových předmětů s sebou nese značná rizika a přináší nemalé problémy se zprovozněním a následnou opravou takového předmětu. K tomuto účelu jsou přednostně vybírány předměty z tzv. fondu „C“ a zejména u menších předmětů je snahou muzea pořizovat kopie.

Jedním z mnoha příkladů je motor *stabilák* pohánějící mlátičku *vytřasačku* značky Wichterle-Kovařík Prostějov při programu *Dožínky*. Tito ve své době cenění „pomocníci“ byli zejména v horských oblastech z běžného provozu odstaveni relativně nedávno.

Dalším pravidelně oživovaným exponátem je rozměrný mlýnec na loupání pohanky, zvaný *kašník*. Zrnka pohanky má jen oloupat ze slupek a připravit tak pro vaření kaše, nesmí je příliš drtit. Byl zakoupen do sbírek v roce 1994 v obci Lhotka u Frýdlantu a podle sdělení posledních majitelů byl postaven pravděpodobně kolem roku 1880. Jen pouhý rok před zakoupením do sbírek ještě fungoval v běžném provozu v rodině Závodných, kteří se loupáním pohanky pro přípravu kaše celoživotně zabývali. Kašník je dnes umístěn

v jedné ze stodol v areálu Valašské dědiny a představuje základní prvek expozice dokumentující zpracování pohanky, typické plodiny pro zdejší region.

Tato skupina zemědělských strojů zaznamenala největší nárůst v 60. a 70. letech 20. století, poté množství přírůstků klesá až do současné doby. Zejména v případě zemědělských strojů a zařízení je důvodů hned několik, a jak víme, řeší je nejedno muzeum. Patří k nim značná rozměrnost strojů, převážně špatný fyzický stav, dnes i zastoupení ve sbírce z let minulých, tedy určitá nadbytečnost. Snaha lidí zbavit se starých a nepotřebných věcí a uvolnit místo pro nové platí u zemědělských strojů dvojnásobně.

Neméně důležitou složkou hospodaření na půdě byl **chov dobytka**. Typickou součástí zemědělské sbírky jsou proto předměty užívané k chovu hospodářských zvířat. Postroje, chomouty, dvojité jařma, jařmice s postrojem i bez něj, biče, zvonce, ale také celá škála pastí a chovatelských pomůcek tvoří další obsáhlou podskupinu s názvem **chov zvířat**, která dnes čítá na pět set položek. Mnohé z nich posloužily jako předlohy k ilustracím Karla Langra, vynikajícího výtvarníka a předního dokumentaristy lidové kultury, který s muzeem několik let úzce spolupracoval. Kresby těchto sbírkových předmětů najdeme v publikacích *Rolnický chov ovcí a koz* či *Osdlý rolník* autora Ludvíka Kunze. Stejně jako v ostatních skupinách i zde vyniká několik výrobků. Je to například pastýřský bič typu *kocar* s ornamentálním cínovým zdobením, celá řada různých typů zvonců na obojcích, dřevěných i kožených se zdobenými sponami, nebo tzv. *vrub*, dřevěná čtyřhranná hůlka o délce 100–120 cm, na níž si bača zaznamenával pomocí zářezových značek početní údaje.

Žací stroj lopaták. Inv. č. 54733, Strítěž nad Ludinou, 1. polovina 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Ukázky mlácení obilí na programu Dožínky. Valašské muzeum v přírodě, 2009. (Foto Šárka Kramolišová)

Akvizice v terénu – převoz výfuku na seno. Valašská Bystřice, 2010. (Foto Šárka Kramolišová)

Krmení krav při přestávce v práci. Hutisko-Zákopčí, 1976. (Foto Bedřich Příkryl)

Pastýřský bič kocar. Inv. č. 12514, Liptál, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Zvonec křapák pro ovce. Inv. č. 33975, Hutisko-Solánek, 1. polovina 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Jařmice s postraňky. Inv. č. 41530, Rožnov pod Radhoštěm, 1. polovina 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Demontáž klátových úlů při akvizici. Malenovice, 1997. (Foto Edita Porubská)

Esteticky zajímavými výrobky jsou i zdobné klece pro ptactvo a některé další drobné chovatelské pomůcky. Při bližším pohledu na chomouty a příslušenství k záprahu hospodářských zvířat vyniká obdivuhodná práce řemeslníků, společně vytvářejících díla, jež muselo padnout zvířeti přesně na míru. Ve sbírce jsou zařazeny i předměty ochrany hospodářství, různé pasti a železa na škodnou.

Sbírka přirozeně obsahuje soubor předmětů užívaných pro **chov včel**. Najdeme zde různé typy medometů, mohutné lisy na vosk, rojáčky, dýmáky, krmítka a další drobnější včelařské pomůcky. Do sbírky patří především pro tradiční včelařství typické klátové úly s figurálními česny i bez nich, doplňující okolí staré rožnovské radnice v areálu Dřevěného městečka. Další skupina klátových úlů dotváří prostředí Hrozenkovské terasy ve Valašské dědině.

Nejpočetněji jsou ve skupině zemědělství zastoupeny podskupiny **bedněných a dlabaných nádob**, které obsahují

Lahvice oboňa. Inv. č. 12677, Nový Hrozenkov, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

každá kolem 700–800 předmětů. Nádoby byly běžně užívaným předmětem a z tohoto důvodu se v domácnostech a hospodářstvích hojně vyskytovaly v různých podobách. Ani v současnosti nejsou nabídky na jejich odkup či darování do muzea výjimkou. Podskupina bedněných nádob obsahuje sudy, bečky, kádě, putny, škopky, díže, míry, vaničky, ale také salašnické nádoby, jako jsou *gelety*, *putyry*, *oboně*, a další typy nádob pro specifické využití.

Na některých nádobách můžeme kromě samotného zpracování studovat rozličné typy obručí z přírodních materiálů i ze železa, různé poznámky původních majitelů nebo vyražené cejchy s datací. Ty se nejčastěji objevují na mírách či sudech, a to již z konce 18. století, jako např. 1738, 1758, 1782 atd. Jiné nádoby udivují svou velikostí, například kád' na oves pro koně výšky 1,3 metru a průměru 1,5 metru, s otvíracím víkem a s kovovou výpustí u dna, která podle sdělení majitele pojala až deset metrických centů zrna. I tak

zdanlivě „obyčejná“ věc jako je nádoba všedního použití, vyvolává při bližším seznámení obdiv k tehdejšímu výrobci, neboť aby mohla dobře sloužit svému účelu, musela být vyrobena poctivě se znalostmi určitých zákonitostí. Dnes se o těchto souvislostech přesvědčujeme v mnoha situacích, kdy je nutné řešit problematiku optimálního uložení předmětů v depozitáři, na výstavách či v expozici nebo v případě jejich použití při prezentaci. Kvalitně opravit rozsesychající se nádobu, která se přímo před očima rozpadne na jednotlivé části, tzv. dýhy, vyžaduje um a jisté zkušenosti.

Soubor dlabaných nádob obsahuje velký počet *kadlubů*, zásobnic na zrno vyráběných z kmenů stromů, dále necek, vahanů, troků k paření vepřů při zabíjačce, také tzv. *mosorových nádob*, které se zhotovovaly vydlabáním oblity narůstající na živém pařezu jehličnanů. Dnes už opravdovou raritou jsou rozměrné *kadluby*, které vznikaly pečlivým vydlabáním seříznutého stromu a vsazením dna. Naše sbírka jich čítá přes dvě stě kusů. *Kadluby* jsou velmi starého původu, užívaly se zřejmě již v pravěku. V dnešní době není zcela běžné spatřit tak urostlé stromy, z nichž bývaly objemné *kadluby* vyráběny, a samotná práce zdoluhavého ručního dlabání by dnes leckoho pravděpodobně odradila. Ve sbírce muzea se nacházejí *kadluby* i s vročením a s iniciálami majitele, některé z nich dosahují průměru až 130 cm. Dlabaný *kadlub* mohl sloužit i jako důmyslná údirna, i tu máme ve sbírce zastoupenou. Jeden z posledních zajímavých přírůstků je zásobní ležatý *kadlub*. Otvor opatřený odklápěcím víkem je umístěn ve středu kmene. Rozhodně upoutá pozornost svým rozměrem, délkou 220 cm a průměrem 108 cm. Podle slov jeho posledního majitele tento *kadlub* teprve nedávno opustil své původní místo na půdě stavení v obci Halenkov-Dinotice

na Vsetínsku. V rodině se traduje, že jej vydlabal na přelomu 19. a 20. století praděd našeho dárce. Tento „velikán“ mezi *kadluby* snad bude jednou poutavým exponátem případné výstavy či stálé expozice.

V expozici Tomkova mlýna z Velkých Karlovic v areálu Mlýnské doliny je uložen dlabaný *kadlub*, jehož stěny nesou vrubořezem zhotovený nápis *1736 Tomek*, podle původního stavitele mlýna Jana Tomka. Jak vzpomíná bývalý vedoucí konzervátorského oddělení muzea a doposud aktivní muzejní pomocník, Michal Chumchal, tento *kadlub* náhodně objevil v roce 1980 při výzkumných pracích v úplně jiném objektu ve Velkých Karlovicích, vzdáleném od mlýna téměř tři kilometry. Později se ukázalo, že *kadlub* skutečně pocházel z Tomkova mlýna. Početné zastoupení dlabaných nádob ve sbírce zemědělství vychází z předpokladu rozšiřování hospodářského zázemí staveb ve Valašské dědině a obtížnosti jejich získání v budoucích časech.

K obdobným zásobním účelům či k uskladnění vzácnějšího druhu zrna, mouky a také šatstva sloužily dřevěné zásobní truhly, na východní Moravě zvané *súsky* či *štrychy*. Tento druh truhel rozšířený na velkém teritoriu mnoha zemí, užívaný od středověku, již vzbudil pozornost badatelů mnoha národů. Svou rozmanitostí tvoří významnou část sbírky čítající přes 130 kusů. Majitelé si jich považovali jako úložiště nanejvýš cenných surovin. Dřevěné zásobnice nezřídka opatřovali originální rytou výzdobou, často i vročením. Tyto truhly se vyskytují v různé škále velikostí, od malých, častěji více zdobených truhliček, až po obrovské několikakomorové truhlice, udivující svou mohutností. V naší sbírce máme zastoupen velmi vzácný, bohatě řezbovaný *súsek* z obce Rusava u Bystřice pod Hostýnem nesoucí vročení 1705, který je bezesporu muzejní raritou.

Pětilitrová mírka na mlynářské mýto. Inv. č. 2369, Rožnov pod Radhoštěm, 1815. (Foto Vladimír Skýpala)

Ležatý dlabaný kadlub. Inv. č. 67115, Halenkov-Dinotice, přelom 19. a 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Zásobní truhla súska. Inv. č. 503, Rusava, 1705. (Foto Vladimír Skýpala)

Detail zásobní truhly súska. Inv. č. 503, Rusava, 1705. (Foto Vladimír Skýpala)

Na půdě objektu z Nového Hrozenkova č.p. 60. Valašské muzeum v přírodě, 2009. (Foto Ctimír Štrunc)

Sbírka obsahuje i jiné, už méně zdobené kusy opatřené datací, mezi nimi např. zásobní truhlu s vrocením 1774 z Velkých Karlovic, 1797 z Francovy Lhoty a další. Pro zachování co největší autenticity je vždy přínosné, když se sbírkové předměty mohou vrátit do objektu, kde byly po léta součástí domácnosti. Tak je to nejen v případě výše uvedeného *kadluby* z Tomkova mlýna, ale také třeba tří zásobních *súsků*, které se vrátily na půdu chalupy objektu č. p. 60 z Nového Hrozenkova v areálu Valašské dědiny.

K uložení obilí, ale i dalšího materiálu, který vyžadoval suché prostředí, jako pohanky, máku nebo peří, sloužily **slaměné zásobnice**. Sbírka Valašského muzea obsahuje něco přes sto kusů. Jsou různého tvaru, umně tvarované, často i s víky. Zásobnice se pletly z rezné – tedy žitné slámy, dostatečně dlouhé a vláčné.

Mláčení obilí. Rožnov pod Radhoštěm, polovina 20. století. (Autor neznámý)

Důležitou část sbírky tvoří v zemědělství nepostradatelné **proutěné výrobky**, k nimž patří zejména koše a množství dalších předmětů vyrobených z tohoto typického materiálu. Dnes sbírka čítá kolem 700 kusů. Užité hospodářské koše se pletly především z neloupaného vrbového proutí a jejich druhová rozmanitost je skutečně obsáhlá. Tak zde najdeme např. bytelné koše *zemákové*, určené ke sběru brambor, objemné koše *ohrabečňáky* k přenášení ohrabků při mlácení obilí a dalšího suchého materiálu, koše *traváky* a *sypáky* na trávu a seno, ovocnářské koše *trháčky*, ale také koše na přenášení drůbeže, selat a další typy košů. Neméně důležitým výrobkem v hospodářství byly kopulovité *kvočáky* – *kukaně* pro hnízdění slepic či rybářské vrše, které patří mezi nejstarší rybářské pomůcky. V objektu komory ze Seninky v areálu Valašské dědiny jsou umístěny čtyři zajímavé koše

z neloupaného vrbového proutí zhotovené v první třetině 20. století. Jejich vzhled na první pohled prozrazuje specifické využití, neboť jsou nezvykle nízké, s širokým ústím, v jednom případě se koš dochoval s víkem. Koše pocházejí z hospodářství, k němuž patřil velký ovocný sad a vlastní sušárna ovoce. V těchto koších rodina skladovala sušené ovoce, s nímž i obchodovala.

S ohledem na materiál je sbírka doplněna o další výrobky zhotovené především z proutí, jako jsou např. březové metly, košíky pekařské, koše na přenášení produktů na trh a v domácnosti, nůše, ale i produkty tzv. galantního košíkářství, mezi něž patří drobné košíčky pro domácnost, kabelky, tašky, kufry a další výrobky. Některé z řemeslně dokonale zpracovaných kusů pocházejí z věhlasné Košíkářské školy, působící v Rožnově pod Radhoštěm v letech 1891 až 1914. Díky dochovanému kompletu 51 fotografických tabulí s nabízeným výrobním sortimentem rožnovských košíkářů tak dnes můžeme identifikovat mnohé z těchto výrobků, zahrnujících i nábytkové doplňky, které slavily úspěch i po světě. S ohledem na současnou obsáhlou a typovou rozmanitost této sbírky proutěných předmětů, která se během let poměrně rychle rozrostla o výrobky i zcela mimo oblast zemědělství, bude tato skupina v dohledné době formálně přeskupena.

Košíky, nádoby a výrobky specifického využití se také vyráběly z napařeného dřeva a následně vzniklých tenkých štípaných *loubků*. Typickým výrobkem užívaným v hospodářství jsou *opálky* – kruhové koše určené ke krmení koní, k transportu krmiva apod., dále *řičice* – síta pro čištění obilí, mírky k přenášení zrna i mouky a další. Ve sbírce je jich na 450 kusů.

Loubková opálka. Inv. č. 29148, Jasenná u Vizovic, 1. polovina 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Menší celky sbírky tvoří skupinky předmětů specifického využití, jako jsou potřeby ke zpracování ovoce – lísky na sušení ovoce a lisy na ovoce, rybářské a lesnické potřeby a potřeby k výrobě sýra. V porovnání s ostatními podskupinami zde není zastoupení předmětů velké, a proto stále existuje prostor pro sběratelskou činnost. Získat některé takové předměty však v dnešní době bude spíše vzácností.

Nyní se opět vraťme k ojedinelému celku pocházejícímu z již zmiňované odlehle usedlosti na Bačově vrchu, lidově nazývaném *Bačák*, odkud pocházejí předměty nesoucí společný znak – ozdobně provedený zápis data a jména majitele, Michala Jakšika (psáno Gaksik). Jsou tak označeny i přílehlé drobné stavby, jako sušárna, sklípky či chlév. Etnograficky bohatá lokalita poskytla muzeu již úctyhodné množství artefaktů, naposledy v roce 2011, kdy byl do sbírek pořízen nášlapný kámen z podlahy sušárny ovoce s vytesanou datací 1811

Lis na ovoce. Inv. č. 13384, Rožnov pod Radhoštěm – Bačův vrch, 1896. (Foto Vladimír Skýpala)

Detail lisu na ovoce. Inv. č. 13384, Rožnov pod Radhoštěm – Bačův vrch, 1896. (Foto Vladimír Skýpala)

Expozice vozové techniky a zemědělství ve vozovně z Ostravice, Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Vladimír Skýpala)

a typickým monogramem „MG“ a zároveň torzo nosného sloupu části stodoly datované rokem 1783. Z této sušírny ovoce byl v roce 1969 pro muzeum získán mohutný dřevěný lis na ovoce s nápisy a ornamenty datovaný rokem 1895. Bývalý pracovník muzea Michal Chumchal, který se nejvýznamněji zasloužil o shromáždění této sbírky, pamatuje, jak ještě v 60. letech 20. století rodina na lisu ovoce zpracovávala. Ve sbírce zemědělství máme z tohoto hospodářství ještě kromě lisu klíčku na včeli královnu. Je až s podivem, že i na tak malý předmět autor vtěsnil své iniciály. Samostatnou sbírku, která se se zemědělstvím v mnohém pojí, představuje skupina **transport**. Počet jejích položek se dnes již blíží ke čtyřem stům. Obsahuje dopravní pro-

středky sloužící jak k transportu materiálu – vozy, vozíky, trakaře, kolečka, saně, tak prostředky určené výhradně k přepravě osob, jako jsou bryčky, kočáry, dětské kočárky, sáně a příslušenství. Jedná se bezesporu o nezbytnou skupinu, jejíž základ byl položen na počátku 60. let 20. století, kdy se vytvořily možnosti pro jejich uložení v budovaných hospodářských objektech Valašské dědiny. Mezi nejobsáhlejší celky dnes patří sbírka pracovních a osobních saní a hospodářských vozů. Některé z uvedených dopravních prostředků jsou úctyhodné velikosti, např. šestimetrový žebřinový vůz, na který podle svědectví majitele uložili až 25 panáků obilí, což se blíží čtyřem stům snopům. Osobní dopravní prostředky s koženým nebo textilním polstrováním,

Expozice vozové techniky a zemědělství ve vozovně z Ostravice. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Vladimír Skýpala)

kteří byly získány do muzea před mnoha lety již poškozené, vyžadují náročný restaurátorský zásah a v tichu depozitáře doposud čekají na svou chvíli.

Takové štěstí měly dosud dva předměty z této sbírky – knížecí kočár *Coupe* ½ a dětský kočárek *Calesche*, které v letech 2007 až 2011 prošly kompletním restaurováním v rámci programu Integrovaného systému ochrany movitého kulturního dědictví (ISO). Kočár muzeum pořídilo v roce 1971 v obci Hošťálková na Vsetínsku. Tento vůz pochází z produkce továrny na kočáry Ignáce Schustaly v Kopřivnici, kde byl, jak dosvědčují ražby na původních osách kol, v roce 1895 vyroben. Podle posledních zpráv místních obyvatel nedaleké obce Liptál patřil ještě v 50. letech 20. století

liptálské faře. Zdejší duchovní farář Zrůnek jej využíval jako dopravní prostředek k cestám za umírajícími. Dle zhodnocení restaurátora, který se kompletní opravy zhostil, se však jedná o kočár s luxusní výbavou, původně určený pro vysoce postaveného příslušníka rakouské monarchie. V současné době je kočár zapůjčen na zámku ve Valticích.

Podobně se dočkal staronového kabátu také dětský kočárek typu *Calesche*. V roce 1997 jej muzeum získalo darem od významné rožnovské rodiny, pro jejíhož předka narozeného v roce 1912 byl tehdy vyroben na zakázku ve Vídni. Elegantní vzhled a nadstandartní výbava svědčí o luxusním provedení kočárku, který se dá upravit i na podobu dnešního *sportáku* a obsahuje také prostor pro vložení nahřáté

Kočárek typu *Calesche*. Inv. č. 56 956, Vídeň, 1910. (Foto Vladimír Skýpala)

cihly pro zimní období. Zabalený v novinovém papíře z dob před první světovou válkou, skrytý v suchém koutě za zamčenými dveřmi pudy, přečkal i v pohnutých dobách, provázejících historii rodiny, až do dnešních dnů.

Velké osobní dopravní prostředky jsou dnes spíše předmětem obchodu mezi sběrateli a muzeím se nabízejí již jen zřídka. Jiná situace je u dopravních prostředků používaných téměř

Formanský vůz. Inv. č. 12811, Lípa, 1861. (Foto Ctimír Štrunc)

v každém hospodářství, tedy žebřinových a deskových vozů, koleček či trakařů. Zdá se, že mezi lidmi je jich stále mnoho, proto nabídky zatím nejsou takovou vzácností. Většina rozměrných vozů dnes naneštěstí zůstává u svých majitelů uskladněna v rozloženém stavu, v lepším případě v krytých přístřešcích a stodolách. Zub času je nejvíce znát na vyhnílych loukotích kol, která logicky trpí nejčastěji. Sám o sobě je takový vůz

Drobné transportní prostředky v expozici vozové techniky a zemědělství ve vozovně z Ostravice.
Valašské muzeum v přírodě, 2015.
(Foto Vladimír Skýpala)

dokladem řemeslnické práce, v mnoha případech s umělecky ztvárněnými okrasnými prvky na kovových i dřevěných částech, s datací a monogramy majitele. Do této kategorie spadá zachovalý formanský vůz datovaný rokem 1861. Vůz byl pro muzeum získán v roce 1969 z obce Lípa na Zlínsku, bohužel ne již „z první ruky“, a tak bližší informace o jeho uživateli a jeho cestách jsou patrně nenávratně pryč. I přes nově zhotovenou plachtu na jeho obloucích, jejíž originál se nedochoval, je tento formanský vůz vzácným dokladem živnosti, která byla

v 19. století typická nejen pro region Valašsko. Vůz, který patří jistě k ojedinělým v rámci všech sbírek našich muzeí, najdeme vystavený spolu s některými dalšími dopravními prostředky v kopii polygonální stodoly z Hodslavic v areálu Valašské dědiny.

Další vozy, zemědělské stroje, zástupce hasičské techniky, ale i drobnější transportní prostředky si mohou návštěvníci prohlédnout ve vozovně z Ostravice při vstupu do areálu Mlýnské doliny.

Terénní výzkum u včelaře. Bezuchov, 2012. (Foto Šárka Kramolišová)

Při celkovém pohledu na sbírku zemědělství lze pozitivně hodnotit bohatě zastoupený fond bedněných a dlabaných nádob, zásobnic, slaměných a proutěných výrobků, fukarů, oradel, mlýnců, pastí, základního nářadí, chomoutů a zvonců.

Sbírka transportu obsahuje širokou škálu zemědělských vozů a pracovních saní, ale i nemálo osobních dopravních prostředků. Naopak jisté sběratelské rezervy můžeme vidět např. ve fondu včelařství, salašnických nádob, pomůcek k chovatelství a zpracování sýra, tedy aktivit jen doplňujících základní hospodaření na půdě.

Při potřebě využít sbírkový předmět pracovník muzea naráží čas od času na skutečnost, že mnohé předměty nejsou kompletní a chybí k nim základní dokumentace, obzvláště u starých sbírek. Postupně, podle daných možností, jsou i tyto nedostatky napraveny. Oblíbený výrok o tom, že čas neúprosně letí, můžeme vztáhnout i na skutečnost, že pamětníci, kteří by nám ještě měli co říci o době, jejíž obraz se v našem muzeu snažíme vytvářet, velmi rychle odcházejí. Zachytit jejich vyprávění a vhodnou formou zdokumentovat určité činnosti a dovednosti je další výzvou pro doplnění mozaiky vědění v oblasti tradičního zemědělství.

Na každou sbírku určitého zaměření lze pohlížet z mnoha hledisek. Zda je svým obsahem koncepční, obsahuje ucelené vývojové řady výrobků, zaměřuje se na daný region a také zda předvídá potřeby svého muzea. Sbírka zemědělství a transportu z tohoto pohledu odpovídá možnostem doby, v níž se vyvíjela. Její obsah plně koresponduje s historií budování muzea, s tehdejšími možnostmi a lidmi, kteří se na tvorbě sbírky podíleli. Bohatost a rozmanitost shromážděných předmětů odráží tehdejší i současné potřeby muzea, tedy co nejvěrohodněji vybaví expozice a podá tak skutečnosti blízké svědectví o minulém životě v našem regionu.

ROSTLINNÉ SBÍRKY A ŽIVOČIŠNÝ GENOFOND

V souladu s ideou „živého muzea“ se v 60. letech s výstavbou Valašské dědiny otevřela ideální příležitost prezentovat tradiční stavitelství a způsob života v souvislostech kulturní krajiny, kterou člověk svou hospodářskou činností odněpaměti formoval a udržoval. Od počátku budování areálu bylo snahou pracovníků muzea systematicky rekonstruovat také krajiny, kterou člověk svou hospodářskou činností odněpaměti formoval a udržoval. Od počátku budování areálu bylo snahou pracovníků muzea systematicky rekonstruovat také krajiny, kterou člověk svou hospodářskou činností odněpaměti formoval a udržoval. Od počátku budování areálu bylo snahou pracovníků muzea systematicky rekonstruovat také krajiny, kterou člověk svou hospodářskou činností odněpaměti formoval a udržoval.

S tímto záměrem muzeum shromažďuje a pečuje o kolekci starých krajových odrůd rostlin a plemen zvířat. Nejedná se o sbírku v pravém slova smyslu, tedy zapsanou do Centrální evidence sbírek, ale o systematicky udržovaný celek biologického charakteru s přímou vazbou na tradiční rolnické hospodaření. Celoroční prezentaci zemědělství ve Valašském muzeu zajišťuje především zemědělské oddělení, které udržuje plochu téměř 80 hektarů a stará se o ni. Kromě jiných úkolů zajišťuje také krmivo pro chovaná zvířata.

Pohanka setá na políčkách pod tzv. Hrozenkovskou terasou. Valašské muzeum v přírodě, 2014. (Foto Šárka Kramolišová)

Přímo v areálu Valašské dědiny se pěstují zemědělské plodiny, z nichž některé jsou v odborných kruzích vedeny pod názvem *staré a krajové odrůdy*. Nalezneme je na políčkách, v zahrádkách a v tzv. vzorkovně. Nacházíme zde zástupce obilovin, jako je například *gengel*, prastará krajová odrůda nahého ječmene, dále pak *křibici*, dvouleté trsnaté žito, na Valašsku hojně využívané při zúrodnování lesní půdy po mýcení, pšenici *špaldu*, pšenici *dvouzrnku*, žito trsnaté, pohanku obecnou, ječmen nahý, proso, bér vlašský, rosičku

krvavou. Z košťálovin je to například tuřín, na Valašsku zvaný *kvak*, hlávkové zeli či kedluben. Dále běžné luskoviny, jako hrách setý, fazol či bob zahradní. Z okopanin jsou ve spolupráci s *Výzkumným ústavem bramborářským* v Havlíčkově Brodě pěstovány některé staré odrůdy brambor. Z technických plodin je to len přadný, odrůda Rina, len olejný Amon a konopí seté. K vidění jsou zde i dnes už ohrožené druhy plevelů, jako jsou koukol polní, chrpa polní a vlčí mák.

Políčka s tradičními plodinami v areálu Valašské dědiny. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Šárka Kramolišová)

Fazol šarlatová ve vzorkovně. Valašské muzeum v přírodě, 2014. (Foto Šárka Kramolišová)

Vytrhávání lnu setého přádného v areálu Valašské dědiny. Valašské muzeum v přírodě, 2014. (Foto Šárka Kramolišová)

Léčivé rostliny (náprstník červený) v zahradce objektu z Nového Hrozenkova č.p. 60. Valašské muzeum v přírodě, 2011. (Foto Šárka Kramolišová)

Okrasné a hrnkové rostliny doplňují interiérové vybavení jednotlivých objektů v areálech muzea. Jsou prezentovány mimo jiné bohatým sortimentem pelargonii a fuchsii vyšlechtěných v letech 1887–1930. Za okny či na podsíňcích chalup návštěvníci mohou vidět některé z tradičně pěstovaných rostlin, často i užívaných v lidovém léčitelství, jako jsou mořská cibule, rozmarýn, myrta, mučenka, voděnka, zvonek *ženich a nevěsta* a další. V zahrádkách rozkvétají dříve jen v malém rozsahu pěstované rostliny pro okrasu obydlí a zahrad, jako je astra, měsíček lékařský, náprstník červený, třapatka nachová, kopretina řimbaba, hledík vonný, ostrožka stračka a další. Dále i aromatické a léčivé rostliny, náprstník červený, máta pepřná, měsíček lékařský, slez maurský, meduňka lékařská, yzop lékařský, proskurník lékařský, srdečník obecný, řebříček obecný, řepík lékařský, levandule lékařská, šalvěj lékařská a další.

Součástí areálu Valašská dědina je také ucelená živá sbírka starých a krajových odrůd **ovocných dřevin**, ve které je zastoupena odrůdová skladba jádřovin, např. jabloně, hrušně, a peckovin, např. slivoně, třešně, z oblasti Valaška. Z jabloní můžeme jmenovat Jaderničku moravskou, Rožnovské citronové, Funtové, Kožené, Jeptišku, Žluté sladké, Hrabové a další. Z hrušní jsou to například odrůdy Krvavka, Dule, Panuška, Funtule, Pstružnice, Ovesnička, Šidlenka a další. Za peckoviny je zde pěstována např. Ptačka, Švestka domácí, Karlátka nebo Bílá trnečka.

Chov **domácích užitečných zvířat** je zaměřen na prezentaci druhů a plemen, která byla pro tradiční hospodaření charakteristická v minulosti. V našem muzeu se věnujeme udržovacímu chovu národního plemene ovcí Valaška. Tyto ovce se dříve chovaly v nejdrsnějších

Ovocný sad krajových odrůd v areálu Valašské dědiny. Valašské muzeum v přírodě, 2014. (Foto Šárka Kramolišová)

klimatických podmínkách podhorských a horských oblastí Moravy a Slovenska. Přizpůsobily se a dobře snášejí deštivé a často i chladné počasí. Valaška je hrubovlnné plemeno

s tzv. trojstrannou užitkovostí: vlna, maso, mléko. Plemeno je vhodné pro celoroční chov v otevřeném prostředí. Stádo je zapsáno v *Evropské genové knize* a v rámci České republiky tvoří tzv. genetický zdroj Národního programu pro uchování a využití genetických zdrojů hospodářských a užitkových zvířat. K 30. 6. 2015 činil stav základního stáda 32 bahnic, 1 plemenný beran a 34 jehňat.

V roce 2009 byla pořízena jalovice plemene Česká červinka jako zástupce jednoho z nejproslulejších starých krajových plemen skotu v českých zemích. Při spolupráci s Výzkumným ústavem živočišné výroby v Uhřetěvsi se Valašské muzeum snaží pokračovat v dalším chovu a reprodukci s cílem pomoci uchovat stará, původní plemena hospodářských zvířat. V tomto případě se záměr daří, červinka už má dospívající zdravé tele.

Koně jsou nezastupitelnými pomocníky při údržbě všech areálů, obdělávání muzejních políček a přirozeně jsou také atraktivním objektem pro návštěvníky, zejména ty dětské. V muzeu jsou chovány dvě klisny plemen Slezský norik a Norik. Na dvoře jednoho z hospodářství pak mohou návštěvníci potkat kolébající se kachny a husy, v chlívků uvidí prase, v králíkárně králíky a na přilehlých políčkách spatří kohouta se svou družinou slepic. V jarních měsících je pak milou podívanou rodina kozy bílé domácí s kozlem a vesele poskakujícími kůzlaty.

Těžko si lze představit lidská obydlí bez okolního života. Většina uvedených druhů je neodmyslitelnou složkou venkovského života a tedy i nedílnou součástí muzejní prezentace.

Koza bílá krátkosrstá s potomstvem v areálu Valašské dědiny. Valašské muzeum v přírodě, 2011. (Foto Ctimír Štrunc)

Ovce plemene Valaška v areálu Valašské dědiny. Valašské muzeum v přírodě, 2011. (Foto Ctimír Štrunc)

Hovězí skot plemene Česká červinka v areálu Valašské dědiny. Valašské muzeum v přírodě, 2012. (Foto Ctimír Štrunc)

Ukázka ručního stříhu ovcí na programu Valašského roku. Valašské muzeum v přírodě, 2011. (Foto Ctimír Štrunc)

Klisny plemene Norik a Slezský norik při práci. Valašské muzeum v přírodě, 2009. (Foto Ctimír Štrunc)

ŽIVNOSTI A ŘEMESLA

Sbírka mapující řemesla i jednotlivé obory domácí výroby se řadí v rámci celého fondu muzea k nejpočetnějším a svým obsahem také k nejrozmanitějším kolekcím. Zahrnuje více než 8300 předmětů v základním fondu a 1770 položek v pomocné sbírkové evidenci, dokumentující vlastní činnost muzea, zejména pomocí kopií nářadí a nástrojů nezbytných k vybavení expozic, ale také užívaných při prezentaci tradičních technologií na vybraných pořadech v rámci programové nabídky Valašského roku.

Prvotní sbírka je spojená s činností muzejního spolku a čítá jen 85 předmětů. Najdeme mezi nimi především stolařské nářadí z konce 18. a první poloviny 19. století, které pochází z dílny Michala Jakšika z usedlosti pod Bačovým vrchem. K nejstarším patří hoblík, tzv. *římsovník* s vročením 1783 a nápisem *Michal Gakssik*, mladší je natahovák bednářský na obruče z roku 1808, krabička na hřebíky s vyznačenou datací 1812, hoblík, tzv. *útorník*, z roku 1830, kolovrátek stolařský s vročením 1843 a hoblík na strouhání loučí –

Kolářská dílna ve stodole usedlosti z Valašské Polanky. Valašské muzeum v přírodě, 2009. (Foto Ctimír Štrunc)

světidel datovaný rokem 1846. Z domácnosti Jakšiků se podařilo získat také kovaný visací zámek, zvaný *kladka*, s datací 1827 a dva dřevěné dveřní zámky z let 1866 a 1867. Tento soubor třinácti artefaktů řadíme v rámci celého fondu k originálním dokladům práce místního tvůrce.

Nárůst sbírky s dnešním označením živnosti a řemesla je spojen až s obdobím druhé poloviny 60. let 20. století a úzce souvisí s koncipováním plánů dostavby Dřevěného městečka, budováním Valašské dědiny a od 80. let také areálu vodních staveb – Mlýnské doliny. V ideových návrzích se počítalo s prezentací specializovaných řemeslných dílen. V Dřevěném městečku měly být soustředěny do tzv. řemeslné uličky, ve Valašské dědině se mělo jednat o drobné výrobní provozy, jako je kovárna, kolářská dílna, větrný mlýn a některé další. Mlýnská dolina jako expozice provozně-technických objektů je úzce zaměřená na dokumentaci několika konkrétních řemesel, vázaných na vodní pohon nebo sílu lidských rukou – mlynářství, valchářství, pilařství, olejářství, kovářství a hamernictví.

Potřebu zaznamenat zanikající řemesla a jednotlivé obory domácí výroby ve sběrné oblasti muzea pomocí trojrozměrných dokladů – kompletních inventářů dílen i jednotlivostí – usnadnila muzejním kurátorům skutečnost, že od 50. let minulého století docházelo v souvislosti se znárodněním k postupné likvidaci soukromých živností ve městech i drobných výrobních provozech v vesnicích. Bez vyhlídky možnosti dalšího uplatnění lidé opouštěli rodinné dílny s dlouholetou tradicí a nastupovali do větších podniků a továren.

O počtu sbírkových předmětů v této skupině svědčí nejlépe zápisy v přírůstkových knihách. V průběhu 60. let se doposud malá kolekce rozšířila o 1158 kusů nářadí, nástrojů

Stolařské hoblíky z domácí dílny rodiny Jakšiků s vyznačenou datací a iniciálami. Inv. č. 231, 233, 236, Rožnov pod Radhoštěm, 1834, 1783, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Práce s těžkými kladivy v hamru z Ostravice. Valašské muzeum v přírodě, 2004. (Foto Karel Matocha)

i vzorů výrobků. V následující dekádě se počet dokladů navýšil téměř dvojnásobně o dalších 3532 předmětů. Úspěch v akviziční činnosti přinesla i 80. léta, kdy se sbírka rozrostla o 1911 kusů. V tomto období, bohatém na sběr různých dokladů, se pracovníci muzea setkávali ještě přímo s majiteli dílen, kteří v nich pracovali a mohli tak poskytnout podrobnější informace o provozování řemesla a pojmenovat nářadí a nástroje v místním dialektu, které pro ně používali již jejich předci. Proto si dnes ceníme zvláště u kompletních dílen i vybraných oborů domácí výroby doprovodné dokumentace, která zařazuje předměty do souvislostí v rámci ekonomické i společenské situace dané lokality i regionu. Útlum ve sběratelství nastal v 90. letech a můžeme jej opět přičítat společenským změnám po sametové revoluci. Muzejním kurátorům se během deseti let podařilo získat 381 kusů předmětů. V prvním desetiletí 21. století se počet přírůstků nově nabytých zvýšil o 662 předmětů. Současné sběratelství v této skupině se soustřeďuje na dokumentaci kompletních dílen a zaniklých domácích výrob ze sběrné oblasti muzea ve sbírkách dosud nezastoupených a jednotlivostí k doplnění stávajících souborů. Děje se tak na základě nabídek vlastníků, kteří při vyklízení svých domů ojedinele nacházejí řemeslné nářadí, nástroje a pomůcky, u nichž často neznají ani funkci a nemají k nim žádné informace. Zároveň se muzeum snaží zaznamenat současné projevy rukodělné výroby, a to jak pomocí fotografické dokumentace, tak získáním vybraného sortimentu zboží, které je podle typologie zařazováno do dalších sbírkových skupin muzea. Ještě v první polovině 60. let 20. století neměla sbírka řemesel svého odborného kurátora. Správu a evidenci všech fondů vedla muzejní pracovnice Marie Salichová, která se

Expozice sedlářské dílny v přízemí radnice s původním majitelem Josefem Románkem. Valašské muzeum v přírodě, nedatováno. (Foto Bedřich Příkrýl)

okrajově zabývala i tradiční výrobou. V rukopisech uložených na oddělení dokumentace Valašského muzea najdeme její materiály a zprávy z výzkumů k modrotisku na Valašsku, papučářství ve Valašských Kloboukách, zvěrokleštěství, převážně v obcích jižního Valašska, sedlářství a provaznictví v Zašové. V roce 1975 prováděla akvizici sedlářské dílny u Josefa Románka ve Valašském Meziříčí. Své poznámky zanechala také k drobné ruční práci – vázání rukavic a k rožnovské výšivce. V letech 1967–1977 se budování sbírky řemesel ujal Josef Ország-Vranecký ml., učitel, muzikant, známý výrobce lidových hudebních nástrojů, sám neškolený řemeslník ovládající práci stolařskou s navazujícím řezbářstvím. Za svého působení v muzeu se zprvu zaměřil na zpracování a tvorbu sbírky hudebních nástrojů, později

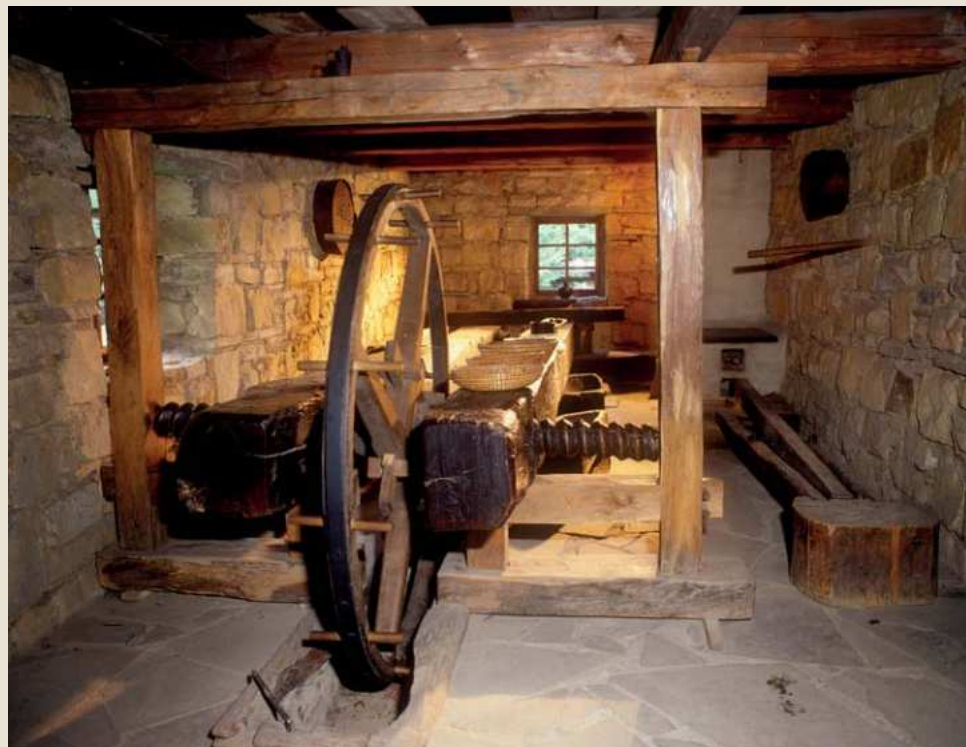

Interiér kovárny z Lutoniny, kovář Santovják s Janem Krbou. Valašské muzeum v přírodě, 1981. (Foto Bedřich Příkrýl)

se plně věnoval mapování řemesel a rukodělné výroby ve sběrné oblasti muzea. V dožívající autentické podobě zdokumentoval vybrané venkovské provozy. Prováděl terénní výzkumy a organizoval sběry dochovaných inventářů dílen. Országovi drobné práce, které publikoval, se týkaly kovářství, dýmkařství a křiváčkářství, ale v jeho rukopisných textech najdeme zprávy i k bednářství, koželužství, ševcovství a perleťářství. Je autorem expozice kovárny z Lutoniny ve Valašské dědině, kterou instaloval v roce 1970. Aby docílil autentičnosti a věrohodnosti expozice, důkladně ověřoval vybavení dílny a zastoupení nářadí u starých kovářských mistrů, což její vypovídací hodnotu ještě podtrhuje. Do sbírek získal inventáře několika kompletních dílen – dýmkařské, ševcovské a klempířské. Kromě sběru trojrozměrných

dokladů se věnoval katalogizaci starých i nových přírůstků, zejména řemeslných nástrojů a nářadí. Jeho pečlivě vypracované zápisy v evidenčních kartách druhostupňové dokumentace obsahují nejen prostý popis předmětu, ale specifikují i jeho funkci, najdeme v nich doplňující údaje o majiteli a vše, co se mu podařilo zjistit. Po Országovi-Vraneckém převzal správu sbírky řemesel etnograf PhDr. Jan Krba, který v muzeu pracoval od roku 1976 nejprve jako konzervátor, v letech 1981–1989 působil na pozici kurátora. Svou pozornost zaměřil více na archivní výzkumy cechovních řemesel – kovářství, obuvnictví a řeznictví, zvláště na Rožnovsku. Věnoval se i dřevozpracujícím řemeslům a zpracoval pojmosloví pro nářadí a pomůcky ke stolařství a tesařství. Sbírkou muzea rozšířil o kompletní

Zařízení lisovny oleje z Brumova.
Valašské muzeum v přírodě, 2008. (Foto
Karel Matocha)

dílny bednáře, kartáčníka, kloboučníka a řezníka. Jejich vysoká vypovídací hodnota spočívá v kompletnosti a zachovalém fyzickém stavu. Byť soubory dílen byly získány mimo sběrnou oblast muzea, lze předpokládat, že jejich vybavení bylo univerzální v rámci celého našeho území. Stejně východisko se uplatnilo v pořízení části inventáře hamru z Nemilkova u Klatov, který byl do muzea převezen v roce 1982 pro vybavení připravované expozice hamru z Ostravice v Mlýnské dolině. Jan Krba zdokumentoval také objekt lisovny oleje z Brumova, pocházející ze 17. století, jejíž kopie byla

postavena v muzeu v 80. letech. Z vnitřního vybavení se podařilo odkoupit původní horizontální kládový lis z dubového dřeva a kovovou nádobu – *pernici*, do které se vkládala směs semen upražená k lisování.

V 90. letech spravoval sbírku po tři roky Karel Rosenkranz, který se věnoval kovářství, kolářství a řeznictví. V roce 1996 zorganizoval akvizici vybavení venkovské kovárny ve Výklekách u Přerova. Z jeho práce oceňujeme mimořádně propracované a přesné technické kresby strojů, zařízení i náradí ze sbírek, kterými doplňoval slovní popis.

V prvním desetiletí 21. století se na tvorbě sbírky řemesel podílel etnolog PhDr. Daniel Drápala, PhD. Ten vyčerpávajícím způsobem zmapoval metlářství v Zubří a okolních obcích. Jako první zpracoval produkci rožnovské Košíkářské školy a dílny zaměřené na galanterní košíkářství. Také jeho zásluhou byla do sbírek muzea přenesena v roce 2002 kompletní klempířská dílna Slaviše Poláška z Rožnova pod Radhoštěm včetně osobních dokladů a hotových výrobků. K rozšíření fondu výrazně přispěl i další kurátor sbírky řemesel Mgr. Václav Michalička, PhD. Jeho specializací byly rekonstrukce zaniklých technologií na základě experimentů a dokumentace řemenářství a bičařství v Metylovicích, odkud získal množství náradí i výrobků. Podílel se na akvizicích Halamíčkovy sedlářské dílny z Rožnova pod Radhoštěm, kolářských dílen ze Zašové a Sv. Štěpána u Brumova-Bylnice, stolařské dílny z Albrechtic u Nového Jičína a soukenické dílny z Bojkovic. V posledních letech se podařilo do sbírek zařadit kromě jednotlivostí také téměř kompletní stolařskou dílnu z Házovic u Rožnova z první třetiny 20. století.

Početná sbírka náradí, pomůcek a nástrojů, zejména však objemnější stroje, si vyžádaly specifické nároky na uložení. Od 80. let je jich většina umístěna v depozitní hale, některé z dílen jsou nově deponované v prostorách centrálního depozitáře ve Frenštátě pod Radhoštěm. Jedná se o kloboučnickou dílnu, soubor ševcovských kopyt a náradí, dýmařské dílny, řemenářství a několik desítek šicích strojů. V budoucnosti se počítá s dalšími přesuny celků do nových prostor, které lépe splňují nároky na dodržení depozitárního režimu. Některé dílny i jednotlivé kusy náradí jsou využity v expozicích v areálech našeho muzea. V jeho nejstarší

části, Dřevěném městečku, je instalována ve stodůlkách ze Štramberka soukenická dílna z Bojkovic. Příkladem mladšího způsobu zpracování ovoce je Vlčková palírna z Lačnova, která zastupuje specifickou a sezonní živnost na počátku 20. století. V areálu Valašská dědina je kromě kovárny z Lutoniny, která přibližuje podobu řemesla z konce 19. století, v provizorních podmínkách stodoly u domu z Valašské Polanky prezentována také kolářská dílna, dokumentující situaci vesnického koláře na počátku 20. století.

V řadě obytných staveb jsou připomenuty další doplňkové způsoby obživy praktikované zejména v zimním období, například šindelářství v chalupě z Horní Bečvy. Výjimkou je miškářské náradí vystavené na stole v obytném stavení ze Študlova. Zdejší hospodář si zároveň přivydělával šitím papučí, i jeho manželka pomáhala, zvláště při prošívání podešví, které odevzdávali jako polotovary valašskokloubouckým papučářům. V jizbě usedlosti formana z Velkých Karlovic stojí zařízení na stáčení provazů, tzv. *vozíky*, a vedle v komoře je dílna, kde si forman opravoval koňské postroje, prováděl nezbytné práce sedlářské i kolářské. Malá ukázka sekernictví ve fojtství z Lidečka je připomínkou na dobu, kdy objekt stál v blízkosti mlýna a majitel prováděl nutné opravy dřevěných součástí vlastního mlýnského zařízení. Ale i v dalších staveních je v síních, komorách a přilehlých stodolách rozmístěno běžné náradí: hoblíky, pořízy, sekery, pily, často také stolice na strouhání šindele – *strýček*. Jsou dokladem skutečnosti, že si v minulosti lidé zajišťovali nejen základní opravy spojené s provozem domácnosti a hospodářství, ale sami si dovedli vyrobit také jednoduché nástroje, aby nebyli odkázáni jen na vyučené řemeslníky.

Sbírka živností a řemesel je rozdělena do dvou základních skupin. První tematické dělení sleduje řemeslo jako celek (kovářství, sedlářství) nebo konkrétní řemeslnou dílnu (kovárna Milíkov). Druhou skupinu tvoří jednotlivé nástroje a nářadí používané při rukodělné výrobě (dláta, hoblíky apod.). K tomuto rozdělení došlo na základě předmětového uložení stejného druhu nářadí v depozitáři, mnohdy bez ohledu na skutečnost, že pochází z jedné specializované dílny.

V sekci řemeslných odvětví jsou zastoupena tradiční cechovní řemesla doložená v písemných pramenech od konce 18. století ve Vsetíně, Valašském Meziříčí, Rožnově pod Radhoštěm a Kelči. Rozšíření byli barvíři, ševci, sedláři, bednáři, koláři, stolaři, kováři, klempíři, kloboučníci, hrnčíři a řezníci. Z dalších profesí ve fondu najdeme dýmkařství, kartáčnictví, sekernictví, mlynářství, pekařství, koželužství, malířství, řemenářství a zvěroklestičství. V rámci běžných živností a služeb je zastoupeno holičství a hasičství. Na vesnicích si obyvatelé přivydělávali domácí výrobou brouseků, křiváků, bedněných a dlabaných nádob, výrobků z loubků, hotovením šindele, březových metel, košíků, provazů, ojedinele i hraček. Bohužel jen k některým souborům a dílnám byla při akvizicích nebo dodatečně v rámci terénního výzkumu pořízena písemná a fotografická dokumentace. Doplňuje celkový obraz dílny a její význam v rámci města, obce, regionu, přibližuje život vlastníků, jejich sociální postavení, výrobní sortiment a další skutečnosti.

Zastoupení jednotlivých oborů řemesel a rukodělné výroby ve sbírkách není zcela vyvážené. Někdy se podařilo získat několik dílen stejné profese, u jiných máme jen torza nebo jednotliviny, pořízené při akvizicích v domácnostech rolníků. Nejvíce si ceníme kompletních dílen, které je možné

využívat v rámci dlouhodobých expozičních i výstav. Běžné nářadí je součástí domácího inventáře všech expozičně vybavených usedlostí a chalup Valašského muzea v přírodě.

Následující přehled představuje fond řemesel podle jednotlivých profesí. Nejpočetnější zastoupení ve fondu mají dřevozpracující řemesla a výroby.

Bednářství čítá více než 370 předmětů, z nichž velkou část tvoří vybavení dílen z Vigantic, Zašové a Velkých Karlovic. Kompletní inventář získalo muzeum v roce 1981 z Holešova po vyučeném bednáři Josefu Krčmovi, původem z Držkové, který obsahuje kolem 260 kusů nářadí a pomůcek. K nejcennějším patří hoblíky s vyznačenou datací 1767, 1825 a 1853, ale součástí jsou i speciální typy hoblíků, včetně rozměrných *štosů* na hoblování dýh, pořízy, natahováky na obruče, *útorníky* na hotovení drážky dna, *modly* – šablony, podle kterých se určovalo správné zaoblení dýh, pořízy, vrtáky, kladívka, pilníky a pily, také kovové obruče a nýty. Kromě nářadí jsou tu i dvě kožené zástěry.

Kolářství, vázané od druhé poloviny 19. století spíše na venkovské prostředí, je ve sbírkách dosud zastoupeno jen torzovitě základním nářadím z dílen ze Zašové a Sv. Štěpána u Brumova-Bylnice. K rozměrným exponátům patří kolářská ohýbačka k formování loukotí.

Stolařské řemeslo ve fondu prezentují dva téměř kompletní celky z Albrechtic u Nového Jičína a Vigantic u Rožnova, získané v posledních deseti letech. Celkem čítají na 160 kusů nářadí, včetně dochovaných vývěsních štítů.

Dýmkařství se svým počtem přesahujícím 870 kusů řadí v rámci celého fondu k nejobsáhlejším souborům. Dokumentuje specializovanou výrobu, která se v minulosti rozvíjela nejvíce v Kelči, odkud se počátkem 70. let podařilo do

Dýmkař Jindřich Plesník před výkladem svého obchodu s dílnou. Bystřice pod Hostýnem, 1971. (Foto Bedřich Příkrýl)

muzea získat dvě kompletní dílny. Majitelem první z nich byl Vojtěch Pajdla (1879–1971), ve druhé pracoval Teodor Hlavica (1898–1962). Oba patřili k posledním mistrům fajkářského řemesla. Z Kelče pocházel také Jindřich Plesník (1884–1970), který působil v Bystřici pod Hostýnem. Jeho kompletní dílna se dostala do sbírek muzea v roce 1971. Krátce nato byla Josefem Országem-Vraneckým instalována v přízemí radnice v Dřevěném městečku. Obsahuje veškeré vybavení, nejen nejrůznější drobné nářadí, dřevěné i plechové *modly* – šablony, podle kterých se rýsovaly hlavičky i odléváky dýmek, ale také pracovní stůl, zvaný *verkštat*, šlapací

soustruh – *dreksl*, kovadlinku – *rohatinu* a kloubový svěrák. Součástí jsou i polotovary hlaviček dýmek a celá řada kování. Raritou je rozměrná reklamní dýmka, která stála za výkladem Plesníkova obchodu.

Do této skupiny byly zařazeny také hotové dýmky z produkce uvedených kelečských dýmkařů, ale i výrobky domácích samouků. Vedle různých druhů dýmek soustružených, vyřezávaných a samorostlých je velmi cenný soubor 14 fajek, tzv. *valašek*, bohatě vykládaných perletí, které pocházejí z dílny Josefa Randýska a Františka Hlaváče z Velké Lhoty u Valašského Meziříčí. U některých exemplářů je perletová

intarsie kombinovaná s vbíjeným mosazným drátkem. Jako příklad uvedme dýmku z pozůstalosti spisovatele Metoděje Jahna, nesoucí jeho iniciály.

Stejně tak **kartáčnictví** nepatřilo k profesím hojně rozšířeným. Do sbírek muzea se v roce 1986 podařilo získat kompletní dílnu štětkáře a kartáčníka Karla Ježe z Lázů u Valašského Meziříčí, který svou živnost provozoval v letech 1921–1950. Soubor čítá více než 320 předmětů, mezi kterými najdeme nezbytné nářadí, jako jsou různé vrtáky, soustružnická dláta, pilky, šablony, a celou řadu polotovarů – hlavice na kartáče, rukojeti ke štětkám a smetákům. Nechybí ani potřebný materiál – svazky rýžové slámy a žíní, cívky s nitěmi a motouzy, kotouče s dráty apod. Zastoupen je také výrobní sortiment – štětky, smetáky, různé typy kartáčů – na praní, šaty a obuv. Zachovala se i plechová černá firemní tabulka s bílým nápisem: *Karel Jež, Bürstenmacher Kartáčník, Láze.*

Ve fondu má své zastoupení i skupina kovozpracujících řemesel. **Kovářství** se jako jedna ze základních profesí udrželo na vesnicích až do nedávné minulosti. Pod tímto označením se ve sbírkách soustředila široká škála více než 450 předmětů, dokumentujících řemeslo nářadím i výrobky. Pozornost upoutá několik desítek kování na selské vozy zdobených speciálními razidly – *kladívky na malování*. Jako doklad výtvarného projevu se staly předmětem zájmu muzejních sběratelů nejen na Valašsku, ale i v jiných regionech. Jen malý počet zdobených zděří na oj vozu a kutých sekerek – *valašek* je označeno monogramem.

K vybavení expozic muzejních kováren ve Valašské dědině i v Mlýnské dolině bylo využito kompletního zařízení, které pochází ze dvou kováren z Těšínska. Inventář z Milíkovy byl do muzea převezen v roce 1967 v počtu 117 kusů.

Hlavička dýmky vybíjená perletí a mosazným drátkem z pozůstalosti Metoděje Jahna. Inv. č. 2809, Velká Lhota, konec. 19. století. (Foto Vladimír Skypala)

Zdobená zděř na oj vozu. Inv. č. 13410, Tichá, 1898. (Foto Vladimír Skypala)

V této dílně pracovaly tři generace kovářů z rodu Sikorů. O osm let později se podařilo zachránit další kovárnu z Bukovce s veškerým vybavením po mistru Adamu Jochymkovi. Jeho dílna obsahovala na 318 kusů nářadí a jednoduchých strojů včetně dvou kovářských měchů. Poslední kovářská dílna, která doplnila naši sbírku v roce 1996, je z Výklek u Přerova a řadíme ji k modernějším provozům první třetiny 20. století. Samostatnou skupinu v rámci kovářství vytváří hamernické nářadí, obsahující 87 kusů včetně originálního bucharu, získané při výzkumu hamru z Nemilkova v klatovském okrese. Bylo dovezeno v roce 1982 a slouží v expozici hamru z Ostravice. Další obsáhlou skupinu v rámci kovodělných řemesel představuje **klempířství a zámečnictví**. Muzejním kurátorům se podařilo získat na 600 předmětů, z nichž většinu tvoří

dvě kompletní dílny. Inventář první z nich, čítající kolem 330 artefaktů, pochází z Valašského Meziříčí a užívala jej po tři generace rodina Zámrských. Podle množství dochovaných kovotepeckých nástrojů je patrné, že se věnovali i tomuto řemeslu. Vybavení další provozovny bylo zakoupeno v roce 2002 přímo v Rožnově pod Radhoštěm od klempíře Slaviše Poláška, jehož dílna se udržela v provozu téměř jedno století. Vedle drobnějšího nářadí, které obsahuje i předchozí dílna, jsou součástí vybavení dva rozměrné litinové stroje – ohýbačky k tvarování plechu, dále tabulové pákové nůžky a dvě obrubovačky na dřevěném podstavci. Vedle běžných užitkových výrobků do domácnosti, k nimž patří hrotky na mléko, konvičky, konve, bandasky, plechy na pečení, vany, jednoduchá plechová kamna, hřbitovní lampy, včelařské potřeby, se zde vyráběly také dekorativní předměty. Téměř kompletní Poláškovu dílnu si mohou návštěvníci muzea prohlédnout v expozici Městečko pod Radhoštěm.

Velké množství artefaktů se váže k **obuvnictví – ševcovství**. Skupina zahrnuje v evidenci okolo 950 položek, z nichž téměř dvě třetiny tvoří ševcovská kopyta a nártníky různých velikostí a tvarů podle typu obuvi a délky chodidla. První přírůstky zaznamenáváme již v 60. letech minulého století, ale kompletní dílna byla do muzea převezena až v roce 1970. Je z pozůstalosti vyučeného obuvníka Jiřího Jurajdy (1868–1939) z Rožnova pod Radhoštěm. Inventář další dílny, čítající více než 138 předmětů, užíval rožnovský švec Jindřich Pavelka (1898–1974). Kromě početného souboru kopyt a nářadí byl z jeho dílny získán také pracovní stůl a ševcovská stolička – *verpánek*. Z Valašských Klobouk pochází vybavení několika papučářských dílen. Obsahuje nezbytné nářadí: nůžky, kleště, šídla, kladívka, stolek pracovní

Instalace klempířské dílny Slaviše Poláška v expozici Městečko pod Radhoštěm. Valašské muzeum v přírodě, 2011. (Foto Vladimír Skýpala)

se zásuvkou a stoličku – trojnožku, pomůcky – papírové stříhy, materiál – sukno, rozpracované polotovary i hotové papuče.

Sedlářství a čalounictví je zastoupeno kromě jednotlivin také dvěma dílnami v počtu více než 200 předmětů. První z nich patřila sedláři Josefu Románkovi z Valašského Meziříčí a sbírky muzea obohatila v roce 1975. Ve spolupráci s posledním majitelem byla brzy nato instalována v přízemí radnice, kde po několik sezon předváděl pan Románek postup šití chomoutu. Inventář zahrnuje vedle drobného nářadí také sedlářský koník a vysoký klát na formování chomoutů. Druhá z dílen pochází z pozůstalosti sedláře a čalouníka Františka Halamička a jeho syna Víta z Rožnova pod Radhoštěm. Do sbírek muzea

byla převezena v několika etapách v letech 1994 a 2005. Kompletní vybavení z první poloviny 20. století obsahuje celou řadu nářadí, polotovarů, materiálů, ale i výrobků. Navíc se podařilo k trojrozměrným předmětům získat bohatý písemný materiál, který mapuje osudy majitelů sedlářské dílny spolu se společensko-ekonomickými proměnami první poloviny 20. století. Obsahuje množství osobní a pracovní korespondence, záznamů vázaných k samotné živnosti, rodinným problémům i zájmovým činnostem majitele. Zajímavé jsou písemnosti z období první světové války, kdy František Halamiček bojoval jako příslušník 22. Aragonského pěšího pluku. I po skončení války využil svou profesi, když byl propuštěn z armády a pracoval v československém vojsku jako plukovní sedlář.

Krejčovství tvoří malou nesouroudou skupinu, kterou reprezentuje jen 21 předmětů získaných obvykle bez vazby na dílnu. Zahrnuje nůžky, rádýlka, šablony, podložky na žehlení, figuríny na podstavci a také pracovní stůl. Důvodů pro tuto skutečnost najdeme hned několik. Jedním z významných je zručnost žen, které mnohé oděvní součástky a prádlo pro rodinu šily samy. Profesionální švadleny a krejčí nacházeli své uplatnění až po skončení první světové války spíše ve městech a ke své práci potřebovali poměrně malé množství pomůcek.

Kloboučnictví jako řemeslo je doloženo jen ve městech. Například ve Valašském Meziříčí působil v roce 1835 osm kloboučníků a své zastoupení mělo i ve Vsetíně. Naše dílna s vybavením o počtu 464 kusů pochází z Opavy a patřila Jaromíru Řeznákovi st., který se řemeslu vyučil v Prostějově. Inventář si pořizoval průběžně od 40. let 20. století. Množství různých typů dřevěných a hliníkových forem na klobouky doplňuje parní kotel, leštička, napařovací stůl, lis, šest šicích strojů, ždímačka, ořezávačka, žehličky a několik dalších pomůcek. Vybavení dílny je poměrně mladé a neúplné. K dokumentaci dalšího řemesla – **soukenictví** se pracovníkům muzea podařilo v roce 2007 získat unikátní stroje na zpracování vlny z Bojkovic, z dílny soukeníka Aloise Slavička (1881–1939), který si je na přelomu 19. a 20. století pořídil patrně ze starší manufaktury. Jedná se o stroje mykací, posukovací, spřádací, pletací, skací a o navíjecí zařízení. Od poloviny 20. století byly tyto mechanismy poháněny elektromotorem přes transmisi. V práci otce pokračoval syn Josef Slaviček (1920–2006), který byl posledním soukeníkem ve městě. V poslední fázi výroby již neprodukoval sukno, ale věnoval se úpravě příze pro drobný prodej na domácí

Sedlářský koník z dílny Františka Halamička. Inv. č. 55387, Rožnov pod Radhoštěm, 1. třetina 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Zařízení kloboučnické dílny Jaromíra Řeznáka. Opava, 1990. (Foto Michal Kročil)

pletení. Z provozu se dochoval unikátní filmový záznam, který zachycuje celý výrobní proces. V roce 2010 se podařilo provizorně celou dílnu prezentovat v prostorách stodůlek ze Štramberka v Dřevěném městečku.

Barvířství, barvení a tisk látek je ve sbírkách muzea zastoupeno zařízením z několika barvířských dílen. Obsahuje základní vybavení: litinový kotel, barvířské kruhy, kotlík na tření indiga, pracovní stůl na tisknutí, hliněné nádoby na barvy a dřevěné i kovové značky – *cejchy*. Největší počet zaujímá soubor barvířských forem na ruční výrobu i strojní tisk, kterých je celkem 1621. Zastoupeny jsou typy celodřevěné, s kovovým vzorem i kombinované. Formy na ruční tisk pocházejí z dílny Josefa Ježíška z Valašského Meziříčí, která byla v provozu do roku 1914, Josefa Michny ze Vsetína, který ukončil živnost v roce 1906 a Jana Pechance z Valašských Klobouk. Od rožnovských barvířů se dochovaly formy Martina Janíka, který přestal tisknout už po roce 1850. Nejdéle v provozu se udržela dílna rodiny Bayerů. Tu v roce 1878 převzal Alois Černoš, který ji dále vedl pod svým jménem. Posledním barvířem byl jeho syn Josef (1885–1971). Nejvíce forem, na 950 kusů, a to pro strojní tisk, bylo převezeno z dílny Stanislava Trnky z Púchova. Součástí tohoto velkého sběru je tiskařský stroj, zvaný *perotina*, k němuž patří i zmíněné formy. V roce 1997 převzalo muzeum početný soubor forem z Ústředí lidové umělecké výroby (ÚLUV) z Uherského Hradiště, v němž jsou zastoupeny jak tradiční vzory, tak vzory vytvořené nově profesionálními výtvarníky.

Provaznictví ve formě domácí a domácí výroby dokládají v našich sbírkách jednoduché dřevěné stroje, zvané *vozíky*, na Těšínsku *vozky*. Protože si hospodáři vyráběli základní provazy sami z doma zpracovaného lnu a konopí, mívali

Modrotisková forma. Inv. č. 27570, Rožnov pod Radhoštěm, 2. polovina 19. století. (Foto Vladimír Skýpala)

vozíky téměř v každé zemědělské usedlosti. Poněkud složitější a větší spřádací stroje získané v Kuníně poukazují na provaznictví jako na specializované řemeslo. Včetně příslušenství obsahuje tento celek kolem šedesáti kusů.

V naší sbírce máme zastoupena také potravinářská řemesla, běžná především ve městech.

Skupina **řeznictví** čítá kolem 150 předmětů. V inventáři najdeme řeznické sekery, špalky na sekání masa, nože, ocilky, sekáčky a další pomůcky získané samostatně ve vesnických domácnostech. V našem fondu je unikátní soubor vybavení řeznicko-uzenářského krámků a dílny od Vladimíra Klimeše z Ostravy-Radvanic, které si jeho otec pořídil ještě před

Instalace řeznického krámků Vladimíra Klimeše z Ostravy-Radvanic v sýpce z Prostřední Suché. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Vladimír Skýpala)

první světovou válkou. Inventář zahrnuje okolo osmdesáti předmětů. Z vybavení dílny, kde probíhala porážka, stojí za zmínku žentour s převodem, transmisí a řemeny, strojní mlýnek na maso, zvaný *vlk*, a *kveča* – stroj na drcení masa. Originální řeznický krámk tvoří prodejní pult s mramorovou deskou, troje mosazné váhy, dřevěná pokladna, skříňka na reklamu s maketami uzenin, firemní štít plechový a dřevěný, několik ceníků pro masné výrobky, nádoba na ohřívání párků, řeznický vozík, který původně táhli psi, což dokládá i přiložený chomout s postrojem. Soubor doplňuje několik reklamních předmětů – hliníkové sekery, soška býka a jeleň, trofejní volské rohy a dva cechovní erby. Součástí nákupu byl i slavnostní řeznický kroj. Vladimír Klimeš s velkou

pečlivostí a úctou uchovával svoji řeznickou sbírku a stále ji doplňoval o fotografie, které dokumentovaly tradici řemesla v jeho rodině. Pořizoval zápisky do kroniky. Při předání celého souboru do muzea sám připravil návrh expozice, včetně nákresu s podrobným rozmístěním předmětů.

Pekařství ve sbírkách muzea dokumentuje jen několik pomůcek získaných v Paskově z bývalé místní pekárny. Patří k nim plechy, síta, vahany, lopatky na mouku, košíky, kartáče a mlýnek na strouhanku. Jen několik železných forem na odlévání čokolády z Nového Bohumína odkazuje v naší sbírce na **cukrářskou živnost**, která bývala spojená s pekařstvím. Samostatnou skupinu v rámci řemesel představují **stroje a strojní zařízení**. Za zmínku stojí originální strojní me-

chanismy vodního mlýna a pily z Velkých Karlovic, větrného mlýna z Kladník u Přerova, vybavení lisovny oleje s kládovým lisem a zařízením hamru. Jak pracují oba mlýny a pila, mohou návštěvníci vidět při prohlídce muzea. Nelze opomenout ani kompletní vybavení valchy z Borače nedaleko Tišnova získané v roce 1989. Obsahuje česací stroj, cylindrovou a klikovou valchu, lis na apreturu s příslušenstvím, odstředivku, transmise, převody a další součásti.

Dokladem tvořivého přístupu k řešení problému jsou mladší a modernější stroje na sprádání vlny získané ve Velašském Meziříčí. Jejich majitel přišel v boji za první světové války o levou ruku, kterou mu nahradili kovovou protézou s háčkem, s jehož pomocí stroje ovládal. Zatím jsou uloženy v depozitáři a čekají na vhodné umístění.

Zájem návštěvníků tradičního programu pořádaného v muzeu pod názvem *Den řemesel* budí rozměrné stroje na výrobu cihel z Osíčka. V první polovině 20. století si je zhotovil pro svou vlastní potřebu vyučený kovář Josef Jankot (nar. 1903). Původně vyráběl cihly na ručním pákovém lisu, ale ve snaze usnadnit si práci zkonstruoval několik jednoduchých, účelně řešených strojů poháněných elektromotory, které využíval až do 90. let minulého století. Z místní hlíny vyrobil mnoho tisíc cihel a zásobil jimi blízké okolí.

Mezi drobné strojní mechanismy řadíme i šicí stroje zastoupené čtyřiceti kusy různých typů, vyrobených v rozmezí poslední třetiny 19. a první poloviny 20. století. Sloužily ponejvíce v domácnostech, ale najdeme mezi nimi stroje používané obuvníkem, sedlářem i krejčím. K nejrozšířenějším patří šicí stroje značky Singer, obecně zvané *singrovky*. Zastoupeny jsou i méně rozšířené značky, jako Minerva, Grossmann, Guttman, Wilson, Phoenix, Perfecta, J. Stanke

Stroj na výrobu cihel Josefa Jankota. Inv. č. 62169, Osíčko, 1. polovina 20. století. (Foto Karel Matocha)

Dvouramenná hasičská stříkačka. Inv. č. 57428, nelokalizováno, 1913. (Foto Karel Matocha)

a Pfaff. Ve sbírkách je uloženo také několik pletacích strojů, užívaných v rožnovských domácnostech k pletení ponožek, punčoch a rukavic pro místní pletářské podniky.

Je třeba zmínit také **zedníky a stavaře**, které prezentuje jejich nepočetné nářadí – lžíce k nahazování malty – *kelňa*, dřevěná hladítka – *hobly* a další. Součástí celku jsou i nástroje k opracování kamene – kladívka a špice. Malíře a natěrače nám reprezentuje sada štětců, dekorativních válečků a šablon vzorů z Rožnova pod Radhoštěm.

Hasičství je obecně vnímáno spíše jako služba než živnost. V evidenci je zapsáno dvacet položek, například kované železné háky na strhávání šindele, ruční požární stříkačky s příslušenstvím a hydrofor. Vzácná je dřevěná stříkačka ze Zlína datovaná rokem 1826.

Skupinu uvedených řemesel a živností uzavírá kolekce s označením **cedule a vývěsní štíty**, která obsahuje více než sedmdesát tabulí zhotovených ze dřeva a plechu, včetně reklam na spotřební zboží. Mezi řemesly je nejčastější

Vývěsní štít perníkáře a voskaře J. M. Bajera.

Inv. č. C 13143, Rožnov pod Radhoštěm, nedatováno.
(Foto Vladimír Skýpala)

kovář, ale najdeme tam perníkáře, pekaře, obuvníka, koláře, dýmkaře, kloboučníka, krejčího, sedláře a čalouníka. Většina z nich nemá vazbu na dílny zastoupené ve sbírce, byly získány nahodile bez bližších informací.

Dokumentace **domácké výroby** typické pro zdejší region a sběrnou oblast muzea je doposud neuzavřená. Naším předchůdcům se však podařilo zmapovat vybrané obory rukodělné výroby ještě v druhé polovině 20. století, kdy postupně doživaly. Některé z nich se soustředily do obcí, pro které se staly známé a proslavily je v okolí. Doklady ve sbírkovém fondu muzea dosahují počtu několika set artefaktů.

Některé z výrob jsou zastoupeny torzovitě, u jiných máme celou řadu náradí, polotovarů i výchozí suroviny.

Brouskařství – výroba kamenných brousků byla dokumentována v Liptále u Vsetína, kde se pracovníkům muzea podařilo získat soubor 35 předmětů, pomocí nichž můžeme rekonstruovat celý výrobní proces. **Křiváčkářství** – výrobu tradičně užívaných kapesních nožů, rozšířenou v obci Růžďka a okolí, zastupuje v našich sbírkách jen malá skupina předmětů získaných od jednoho z posledních křiváčkářů, Josefa Eliáše (1906–1987). Za zmínku stojí menší soustruh, zvaný *stružňa*, a křivák, kterému se říkalo *sprašný* nebo i *skotný*. Svou

Hoblík na louče – světidla s rytou výzdobou. Inv. č. 5713, Velké Karlovice, konec 19. století. (Foto Vladimír Skýpala)

velikostí se nápadně odlišuje od běžných kapesních nožů. Jeho soustružená střenka, uvnitř dutá, uschovává 12 malých křiváčků v délce 15 až 18 mm. Tyto *sprašné* křiváky se vyráběly na objednávku a sloužily spíše jako upomínkové předměty.

Zcela běžná byla **výroba šindelů**, k níž máme ve sbírkách strouhací stolice – *stryčky*, pořízy a výstruhy – *fugače* k hotovení drážky. Šindele vyráběli hospodáři pro svou potřebu i k prodeji po celý zimní čas. **Výrobu loučí – světidel** v podobě dřevěných třísek dokládá 15 speciálních hoblíků – *struháků*. Na několika z nich najdeme rytím vyznačenou dataci (1827, 1865, 1871 a 1897).

Jednou z místních specializovaných profesí byla **výroba zakuřovaných hraček**, soustředěná do jediné obce – Valašské Bystřice. Tato produkce tvořila od poloviny 19. století doplněk již dříve vyráběného dřevěného sortimentu, jako násady k motykám, krompáčům, kolečka, která se prodávala stavitelům železniční tratě, a další zboží pro hospodářství a do domácnosti. **Výrobu svíček** na Valašsku dokládají dvě desítky *kadlubů* – skleněných forem válcovitého tvaru, do nichž se naléval včelí vosk nebo živočišný (ovčí) lůj. Domácké **košíkářství** připomíná jen několik dřevěných kolíků, které výrobce užíval k rozevření pleteniny, a míry na koše v podobě

obručí, které udávaly jejich velikost. Poněkud více dokladů se podařilo shromáždit ke **kožedělné výrobě**. Sada náradí – nože, různé škrabky, hladidla ze dřeva, kamene i skla tvořily nezbytné vybavení koželuha ve Valašském Meziříčí, odkud byly přivezeny spolu s několika svazky kůzlečích i telecích kůží. Tradiční výrobu krpců dokumentují jednoduché nože, ale také ozdobná razidla na kůži. Velmi cenný je soubor osmdesáti kusů náradí, pomůcek i výrobků získaných v Metylovičích. Této podhorské obci vyhlášené výrobou bičů se příznačně říkalo *Košské nebe* nebo *Kožané město*. Místní zpracovatelé všech druhů kůží zhotovovali i krpce a úvazky k cepům, zvané *kapice*. Zdejší řemenáři postupně svůj sortiment rozšířili o řemeny, pásy, postroje, brašny, kabely a tašky. Vyráběli i sportovní potřeby, jako vázání na lyže a míče, ale také dámské rukavičky, ozdobné předměty, pergamen a mnohé další. Fenomén metylovického bičařství se podařilo v letech 2005–2006 zmapovat nejen pomocí trojrozměrných dokladů, které darovali místní obyvatelé, ale také archivním a terénním výzkumem. Zůstává příkladem kvalitní dokumentace domácí výroby s využitím všech dostupných pramenů. Mimořádně obsáhlá a různorodá sbírka dokumentující řemesla a živnosti na území sběrné oblasti muzea bude i nadále předmětem jak odborného zpracování, tak prezentace. Soubory náradí a nástrojů dávají unikátní možnost ukázat jejich využití, práci s nimi, upozornit na důmyslnost nejen profesionálních výrobců, ale také vynalézavost hospodářů, kteří dovedli mnohé opravit a zhotovit za pomoci i těch nejjednodušších přípravků.

Stručná zpráva o sbírce, která má pro muzeum v přírodě zásadní význam, nemůže poskytnout všechny informace

a zajímavosti, které se vážou k jejím jednotlivým částem. Úkolem do budoucna bude v rámci možností a dostupnosti artefaktů v terénu obohatit sbírku o trojrozměrné doklady, ale také získat další doplňující informace, které přiblíží svět řemesel a živností.

ZPRACOVÁNÍ VLÁKEN

Samostatnou skupinu tvoří stroje, náradí a pomůcky ke zpracování textilních vláken. Sbírkový soubor, obsahující více než 3 000 předmětů, dokumentuje zejména pomůcky a pracovní nástroje používané při zpracování textilních plodin, především lnu a konopí, jejichž pěstování bylo v minulosti v oblasti Valaška poměrně rozšířeno. V souboru jsou zahrnuty dřevěné i železné *drhliny*, *vochle*, *lamky*, *potírky*, *vřetena*, *kolovraty*, *přeslice*, *kužely*, *motovidla*, *tkalcovské stavy*, *člunky* apod. Své zastoupení zde mají i pomůcky používané při zpracování ovčí vlny, například *krample* a *kramplovací stoly*. Tato část sbírky předmětů používaných při zpracování přírodních vláken je dokladem textilní výroby, především tkalcovství a soukenictví, jež se ve vesnických domácnostech na Valašsku běžně provozovala. Ve sbírce je uloženo také několik tkalcovských stavů, na nichž se tkaly gobelíny v Umělecké výtvarné dílně sourozenců Jaroňkových.

Převážná většina předmětů pochází pravděpodobně z období od druhé poloviny 19. století do první třetiny 20. století, u většiny z nich však není známá přesná datace. Datací z konce 18. století je označeno pouze několik předmětů, například motovidlo datované rokem 1786, kolovrat z roku 1799 a drhlen z roku 1799.

Kolovrat. Inv. č. 3733, Nový Hrozenkov, 1826. (Foto Vladimír Skýpala)

Železný drhlen na len. Inv. č. 3110, Nový Hrozenkov, 1893. (Foto Vladimír Skýpala)

Tkalcovský stav ve výminku fojtství z Velkých Karlovic. Inv. č. 9286, Nový Hrozenkov, nedatováno. (Foto Karel Matocha)

LÉKÁRENSTVÍ, DROGISTIKA A LÉKAŘSTVÍ

Hovoříme-li v naší historii o činnostech vyžadujících živnostenské oprávnění, nelze na tomto místě nepřipomenout práci lékárníků a drogistů, též pracovníků ve zdravotnictví, vyžadující určitou odbornou, v případě lékárníků a lékařů akademickou erudici. Základem **lékárenské a drogistické sbírky** Valašského muzea v přírodě se vedle vybavení drogerie Adolfa Brantála z 20. let 20. století z Frýdku stal obsáhlý lékárenský inventář z majetku rodiny Kolčavových z Moravské Nové Vsi. Do svých sbírek ho muzeum zakoupilo v roce 2006 pro potřeby plánované expozice *Městečko pod Radhoštěm*. Kompletní nábytkový mobiliář z dřevěného masivu je doplněn kolekcí více než pěti set lékárnických nádob ze skla a porcelánu (prachovnice, stojatky, masťovky, třecí misky, trdla, filtrační nádoby aj.), váhami a závažími, pilulovnicemi a dalšími drobnými předměty užívanými k výrobě léků. Zakladatel lékárny PhMr. Karel Kolčava ji otevřel 1. ledna 1941 a rodině patřila až do znárodnění v roce 1950. Kolčava však vedl svou lékárnu i nadále až do odchodu do důchodu v roce 1954, kdy byl na místo vedoucího jmenován jeho mladší syn PhMr. et RNDr. Jiří Kolčava. Ve své původní podobě zůstala lékárna v provozu až do 80. let 20. století; samozřejmě již bez lahvového vybavení, které v policích a zásuvkách zcela nahradila obchodní balení průmyslově vyráběných léčiv. Sbírkou muzea dále doplňují předměty z pozůstalostí lékárníků a drogistů z rožnovské Léčárny u Matky Boží a Vodičkovy drogerie ve Valašském Meziříčí. Nalezneme mezi nimi množství balení léčivých prostředků a potravinových doplňků místní provenience (např. *Radhoštské thé bylinné*, *Rožnovské pokroutky mechové*

apod.), ale i obchodní obalový materiál z prostředí chemického průmyslu (čisticí a kosmetické prostředky, toaletní potřeby, parfumerie apod.).

Lékařská část prezentuje zejména období první poloviny 20. století základními vyšetřovacími a ošetrovatelskými pomůckami, nástroji a mobiliářem dentistů, též zvěrolékařů, obvazovým materiálem aj. Zajímavostí je dobové vybavení porodních babek a zvěrokleští z 19. století. Ve sbírkách máme zastoupenou celou výbavu *miškáře*, s níž se vydával do světa za prací. Do kožené brašny ukládal *klamky*, nožíky, kastrovní a další kleště, roh na prášek a ocílku. Drobnosti, jako jsou jehly, dával do koženého pouzdra – pochvy. Jedno z nich nese dataci 1839. Většina ze čtyřiceti pomůcek pochází z Bylnice, Valašských Příkaz a Popova.

Rekonstrukce Léčárny u sv. Jakuba z Moravské Nové Vsi v expozici *Městečko pod Radhoštěm*. Valašské muzeum v přírodě, 2011. (Foto Ctimír Štrunc)

Původní Léčárna u sv. Jakuba, Ph.Mr. Karel Kolčava se synem Miroslavem. Moravská Nová Ves, 1942. (Soukromá sbírka J. Kolčavy)

Lékárenská porcelánová dóza (albarello) na vavřínový olej. Inv. č. 29467, nelokalizováno, 1890–1940. (Foto Vladimír Skýpala)

Lékárenská fajánsová dóza. Inv. č. 9773, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Zubařská šlapací bruska. Inv. č. 57351, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Pudřenka se zrcátkem. Inv. č. 62428, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Kovový kufřík s vybavením k porodu. Inv. č. 63312, nelokalizováno, přelom 19. a 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

ZPŮSOB ŽIVOTA

Nepříznivé přírodní a sociální podmínky regionu Valašsko se odrážely ve způsobu života, v oblasti stavební kultury, bydlení, vybavení domácnosti a v neposlední řadě také v odívání. Výjimečná zachovalost a rázovitost tradiční kultury na Valašsku, místní obydlí nevyjímaje, předurčovala tento region od počátků národopisných snah ke zvýšenému zájmu badatelů. Vždyť „valašský dům“ byl pokládán za výtvar prastaré kmenové individuality. Dnes již víme, že přes všechna její specifika je nutné zařadit stavební kulturu na Valašsku do širších středoevropských souvislostí, a to včetně vybavení interiéru. Jisté je také, že dřevěné chalupy se stavěly nejen v horském prostředí Karpat, ale v minulosti byly běžně rozšířené i v nížinách. Základním východiskem domu je trojdílný půdorys tvořený obytnou místností, síní a zpravidla komorou či chlévem. Topeniště jako nezbytná součást domu prošlo také dlouhodobým a zajímavým vývojem. Trojdílné členění v nejjednodušší i různě rozvinuté podobě je patrné na všech vesnických obytných objektech v muzeu, podobně jako některé fáze vývoje otopného zařízení.

Jádro každého domu tvořila místnost, nazývaná „jizba“, kde se odbývala podstatná část života celé rodiny. V této často jediné obytné místnosti se obvykle připravovaly pokrmy, jedlo se a také usínalo. Ve skromných podmínkách tu byl umístěn stůl, lavice, obvykle jedna postel, šatní truhla a další drobný nábytek, nádobí a náčiní k přípravě a konzumaci pokrmů,

textilie a drobné řemeslné nářadí. Jizba se využívala jako prostor k výrobě nejrůznějších předmětů pro vlastní potřebu i prodej. V době hospodářského klidu se někde přidával tkalcovský stav, stolice na strouhání šindelů či jiné nářadí. Valašská fojtství a zámožné usedlosti prezentují domy sociálně nejvýše postavené venkovské skupiny s výjimečným stavebním řešením, nadstandardními rozměry místností a nákladnějšími kusy nábytku. Zcela specifická byla situace v rožnovských měšťanských domech ovlivněných slohovou architekturou.

Charakter sídel a krajiny a také zemědělství jako hlavní zdroj obživy formovaly uspořádání dvorů rolnických usedlostí. Potřebné zázemí rolnických hospodářství tvořily především komory, chlévy a stodoly. Skromná intimita domácnosti většiny usedlostí navazovala prostřednictvím dvora na veřejný prostor soustředěných vesnic, zatímco v pasekářském prostředí náležela do horské krajiny.

V průběhu 19. století se životní úroveň obyvatelstva zvyšovala, přesto se tradiční uspořádání domu a dvora příliš neměnilo. Přibývalo ale nového vybavení z tovární produkce a z městského prostředí. Ve Valašském muzeu dokumentujeme tyto proměny až do poloviny 20. století, kdy především v souvislosti s kolektivizací venkova došlo k zásadním změnám, které se výrazně promítly do úrovně bydlení i způsobu života místních obyvatel.

Předchozí strana: **Pečení chleba ve mlýně.** Lačnov, 1979.
(Foto Bedřich Přikryl)

NÁBYTEK

Sbírka nábytku patří svým obsahem a využitím k nejvýznamnějším souborům Valašského muzea v přírodě. Každý z návštěvníků obdivuje pečlivě zařízená obydlí, která nám přibližují život našich předků. Vždyť charakter a typologie nábytku, jeho uspořádání v interiéru, úroveň oprávcování, úprava povrchu, původ a časové zařazení nejvíce vypovídají o sociálním postavení rodiny, způsobu života a době, ve které jeho majitelé žili. Snaha o věrohodnost a pravdivost při tvorbě každé expozice bydlení se projevuje při vybavování

chalup autentickými kusy nábytku a použitím kopií nebo rekonstrukcí jen v případě, že daný exemplář ve sbírce není zastoupen. Pouze originální inventář v sobě uchovává osobité svědectví minulosti, které může spolu s informacemi o jeho uživateli předávat současně i budoucí generaci.

Proto je obsáhlá sbírka nábytku z různých časových období základním předpokladem ke vzniku kvalitních expozic bydlení s velkou výpovědní hodnotou. Tento přístup výrazně odlišuje muzea v přírodě od kamenných institucí, které

Kout s postelí, kolébkou a truhlou z Rožnovska z první poloviny 19. století v jizbě fojtství z Velkých Karlovic. Valašské muzeum v přírodě, 2014. (Foto Vladimír Skýpala)

vytvářejí především reprezentační kolekce jednotlivých vývojových fází slohových typů a nesoustředí se na rozmanitost a četnost zastoupení široké škály částí mobiliáře.

Početná sbírka nábytku Valašského muzea zahrnuje 3038 předmětů v základním fondu a 365 položek v pomocné sbírkové evidenci, která se v muzeu začala utvářet od roku 1977. Do této skupiny byly zařazeny předměty, které vznikaly jako kopie nebo rekonstrukce podle autentické předlohy uložené v depozitáři muzea. Postupně se sem začlenily také dobové kusy, v základním fondu již zastoupené, získané v terénu pro vybavení interiérů obytných chalup, kde se předpokládalo reálné použití při programech muzea. Členění obou skupin pak odpovídá jednotlivým druhům lidového i městského nábytku.

Základ dnešní sbírky nábytku položili v prvních desetiletích 20. století členové Musejního a národopisného spolku. Jeho představitelé, sourozenci Jaroňkovi, kladli důraz na získání rozličných předmětů s cílem vybavit první přenesené nebo rekonstruované objekty v městském parku – Hájnici. Sběratelství se v této době soustředilo na uchování ojedinělých a krásných předmětů, které se od běžného rolnického vybavení odlišovaly náročnějším zpracováním, výzdobou nebo viditelnou starobylostí. Dokumentace proto nebyla systematická.

Dokladem dřívějšího přístupu je kolekce nábytku v muzejní evidenci vedená pod označením *stará sbírka*. Byť soubor čítá jen okolo sedmdesáti artefaktů, obsahuje unikátní doklady řemeslné dovednosti našich předků, z nichž některé jsou ve sbírce ojedinělé, a v následujících letech už se je nepodařilo v terénu získat. Dodnes si mnohé z nich můžeme prohlédnout v expozicích Dřevěného městečka, zejména ve fojtství

z Velkých Karlovic a v rožnovské radnici. V této kolekci jsou například židle s vyřezávanými lenochy, i když z některých kusů se dochovala jen opěradla zdobená vrubořezem nebo plastickou reliéfní řezbou, ojediněle i s datací (nejstarší kus nese vročení 1802). K dalším exponátům ve staré sbírce patří selské stoly pozdně gotického typu na deskových trnožích. Na jednom z nich je rytím vyznačeno jméno tvůrce *Josef Skokan – stolař* a jméno majitele *Josef Volek – fojt leta 1831*. Nechybí ani dvě postele zdobené malbou a postel s páskovou intarzií a motivem dvou vykládaných holubiček, umístěných na bočnicích, dále kolébky, malované truhly, koutní skříňky, cechovní a jarmareční truhlice. Zajímavým kusem je portášská truhla vyrobená z tvrdého dřeva, uzamykatelná na tři zámky. Na obou bocích má po dvou kovaných držadlech, což může nasvědčovat tomu, že uchovávala obsah o poměrně velké hmotnosti. Podle tradovaného vyprávění patřila portášům z Valašské Bystřice, kteří ji patrně užívali k úschově dokumentů a peněz. Dnes dotváří interiér jednací místnosti budovy radnice.

Ve sbírce muzejního spolku je početně nejvíce zastoupen malovaný nábytek převážně z okolí Rožnova, který položil základ později systematicky budované rozsáhlé kolekci. K vzácným dokladům malby na Rožnovsku patří postel s kolébkou z první poloviny 19. století umístěná v jizbě fojtství z Velkých Karlovic. Ve sbírkách muzeí v regionu zcela ojedinělá je modrozelená truhla s vyobrazením troubícího husara na bílém koni mezi dvěma kyticemi drobných kvítků pod vyznačenou datací 1838, která se dostala na Valašsko patrně z některé oblasti Čech, společně s její majitelkou. Ta ji mohla získat darem od svých rodičů při sňatku a odchodu z rodného domku. Z drobnějšího nábytku stojí

za zmínku vyřezávané police s ohrádkou na talíře a hrnky, *bidla* – závěsné tyče, upevněné pod stropními trámy na odkládání šatstva, lněných přaden a dalších předmětů, nebo chodítka, zvané *točenica* či *choďák*, s jehož pomocí se dítě učilo stát a chodit. I z tohoto výčtu je patrné, že k plnému vybavení expozic bydlení původní sbírkový fond nepostačoval. Způsob instalace odpovídal tehdejší předstávám prezentace sbírek, kdy ještě nebylo snahou tvůrců koncipovat autentické expozice bydlení, ale ukázat esteticky působivé a starobylé předměty.

Změnu přístupu ve sběratelství přinesla počátkem 60. let 20. století nová koncepce dobudování Valašského muzea. Plánované rozšíření o expoziční areály vesnických staveb z etnografických regionů Valašska, Těšínska a Moravských Kopic si vyžadovalo systematické budování sbírky jako základního zařizovacího inventáře pro zamýšlené objekty. Proto již od 60. let probíhaly rozsáhlejší sběrové akce, zatím převážně v obcích na Valašsku. Vzhledem k různému časovému a sociálnímu zařazení plánovaných expozic a jejich variabilitě bylo nutné opatřit širokou škálu nábytkových kusů z období od poloviny 19. století až do 30. let minulého věku. Tato časová hranice sbírkové dokumentace se postupně posunula do 60. let 20. století, kdy došlo v souvislosti s kolektivizací vesnice k převratným společenským změnám, které se promítly i do úrovně bydlení. I dnes stojíme před rozhodnutím, co dokumentovat z doby nedávno minulé. Dalším hlediskem nejen při tvorbě nábytkového fondu byl sběr dokladů z rozdílného sociálního prostředí. Tento úkol se dařilo poměrně dobře naplnit, neboť v mnoha domácnostech dožívaly starší kusy nábytku, odložené na půdách obytných stavení či hospodářských budov.

Nový přístup ve sběratelství zaměřený na předměty každodenní potřeby vyvolal nutnost vedení doprovodné dokumentace ke všem dokladům, které obohatí sbírku muzea. Muzejní kurátoři se snažili zjistit u majitelů dostupné informace o původu předmětu, jeho uživatelích a jejich majetkových poměrech. Jako střípky do mozaiky skládali individuální příběhy vlastní každému novému přírůstku, který napomohl při dalším rozhodování o jeho využitelnosti v rámci tvorby interiérových expozic.

Akvizice nábytku z Blinkovy chalupy v Horní Bečvě, 1966. (Foto Vanda Bulawová)

Dokladem postupného rozšiřování sbírkového fondu nábytku jsou rychle přibývající záznamy v přírůstkových knihách. Už v průběhu 60. let se sbírka rozšířila o 335 kusů nábytku a ve dvou následujících dekadách se počet nových přírůstků téměř ztrojnásobil. V 70. a 80. letech bylo získáno dary nebo koupi více než 1700 předmětů. Od 70. let se akviziční činnost přenesla také na Těšínsko. Pokles sběratelské aktivity podle záznamů v evidenci nastal v 90. letech, kdy přibýlo 553 předmětů. V prvním desetiletí 21. století se počet nově nabytých kusů snížil na necelých 300. V současné době se roční přírůstek pohybuje už jen v desítkách kusů. Akvizice probíhají především na základě nabídky vlastníků nemovitostí, kteří při vyklizení starších objektů nacházejí po generace zapomenutý inventář po svých předcích nebo původních majitelích. Vzhledem k četnosti sbírky se přijímají jen nábytkové kusy ve fondu málo zastoupené, kompletní soubory nábytku z konce 19. a první poloviny 20. století nebo předměty ojedinělé či exempláře k doplnění současné kolekce malovaného nábytku.

Z posledních akvizic je možné zmínit ořechovou ložnici v novorenesančním stylu z domácnosti lidové zpěvačky Františky Vypuštěkové ze Študlova nebo malovanou truhlu s datací 1863 z Valašské Bystřice.

Nebývalý nárůst počtu předmětů do sbírek muzea od 60. let 20. století si vyžádal hledání nových depozitních prostor k uložení rozměrných nábytkových kusů i drobnějšího vybavení podle druhů, aby mohly být zohledněny specifické požadavky na uchovávání. Přitom můžeme říci, že budování sbírky nábytku se potýkalo s nedostatkem vhodných úložných prostor v průběhu téměř celého vývoje. Teprve v 80. letech 20. století se podařilo postavit depozitní haly,

kam se ukládaly hodnotnější a především objemné kusy. Do té doby sloužily pro uložení sbírek nábytku převážně roubené stavby muzea. Ale ani toto prostředí nebylo zejména pro malovaný nábytek ideální. V současné době probíhají přesuny fondu do centrálního depozitáře ve Frenštátě pod Radhoštěm, kde se počítá s uložení sbírky čalouněného, intarzovaného a malovaného nábytku, židlí, postelí, polic a dalšího drobného nábytku.

Sbírku nábytku systematicky vytvářela více než dvě desítky let etnografka Mgr. Emílie Haroková. Před nástupem do Valašského muzea v roce 1973 působila v muzeu v Havířově a Českém Těšíně. Jejím prvotním úkolem bylo vybudování kolekce nábytku z Těšínska, odkud bylo již několik objektů převezeno do Rožnova k plánované výstavbě areálu těšínské dědiny. Tento záměr se jí díky hlubokým znalostem terénu, které si přinesla z předchozího zaměstnání, dařilo s velkým úspěchem plnit. Svůj odborný zájem soustředila na sběr dokladů tak, aby vytvořila co nejširší škálu nábytkových kusů nezbytných k vybavení všech obytných prostor domu. Při terénních akvizicích v obcích na Valašsku i Těšínsku se jí často podařilo získat z jedné usedlosti téměř kompletní vybavení. Vedle budování fundované sbírky venkovského a městského nábytku k zařízení expozic se soustředila na tvorbu kolekce malovaného nábytku z lidového prostředí, jeho dokumentaci a odborné zpracování. Svě více než dvacetileté bádání završila přípravou dvou výstav, z nichž první – *Židle a lavice* – v roce 1993 představila sedací nábytek a jeho typologii. Druhá výstava s názvem *Malovaný nábytek*, realizovaná v sýpce Dřevěného městečka o tři roky později, byla doplněna o stejnojmenný katalog, v němž shrnula mnohaleté poznatky o výrobě, výzdobě a motivice

Expozice obytné jizby z 2. poloviny 19. století v chalupě rolníka a skláře Pavla Krystyníka z Nového Hrozenkova. Valašské muzeum v přírodě, 2007. (Foto Karel Matocha)

malby nábytku na Valašsku a Těšínsku. V rámci katalogizace vypracovala pojmosloví jednotlivých druhů nábytku, které odpovídá základnímu členění celého fondu. Vedle druhové klasifikace můžeme sbírku rozdělit na několik tematických celků, které vytvářejí samostatné kolekce.

Nejpočetnější skupinu ve fondu zaujímá **nábytek k zařazení venkovských chalup a usedlostí**, vyráběný domácími výrobci, jednoduché až archaické konstrukce, ale také kusy zhotovené vyučenými stolaři z období od druhé poloviny 19. století. Základní vybavení nábytkem u venkovských obydlí a jeho rozmístění vycházelo z tradic prověřených

zvyklostí a po celé 19. století se příliš neměnilo. Bylo to dáno také tradičním uspořádáním domu, který byl většinou rozčleněn na obytnou jizbu, síň a komoru. Malý a často velmi stísněný prostor jizby, kde třetinu plochy zabírala chlebová pec, zaplňovalo jen několik nezbytných kusů nábytku – stůl, lavice, židle, stoličky, postel, šatní truhla, věšáky, bidla a police. Typickým příkladem ve Valašské dědině je skromné obydlí drobného rolníka a skláře Pavla Krystyníka z Nového Hrozenkova č. 205 z druhé poloviny 19. století. V zámožnějších usedlostech mívali více nábytku, jako koutní skříňku, vedle postele kolébku, k uložení nádobí sloužil misník.

V síni stávala skříňka na potraviny a v komoře další truhly na textil, někdy i postel nebo lehátko, zvané *praščák*.

Na konci 19. století začal i do venkovských usedlostí a chalup na Valašsku a Těšínsku pronikat městský nábytek. Truhly nahradily modernější zásuvkové komody, častěji se objevovaly šatní skříně a také zrcadla. Zásadní změna nastala až po první světové válce, kdy docházelo k modernizaci bydlení. Nová výstavba roubených, především pak zděných domů počítala s vydělením samostatné kuchyně a světnice. S tím úzce souviselo nové vybavení vyráběné jak stolaři, tak již sériově v továrnách. Patří sem komplety kuchyní s kredencí, jídelním a mycím stolem a židlemi. Sestavu v mnoha domácnostech doplňovalo kanape, lidově zvané *otoman* nebo *divan* se zvýšenou částí pod hlavu. Světnice byly zařízeny ložnicovými soubory složenými ze dvou postelí, nočních stolků, toaletky se zrcadlem a šatních skříní. Skladba nábytku zůstala obdobná i během 40. a 50. let 20. století, proměňoval se tvar a barevnost. Jako příklad interiéru z období druhé světové války uveďme Šturalovu pasekářskou usedlost z Velkých Karlovic – Poďťatého, kde si majitelé pořídili soubor kuchyňského nábytku u příležitosti svatby. Nejnovější dobu prezentuje chalupa svobodného mládence z Nového Hrozenkova č. 536 vybavená fládrovaným nábytkem z 50. let 20. století.

Zastoupení jednotlivých druhů nábytku odpovídá potřebám expozic muzea v přírodě. Základním sedacím nábytkem v jizbě byla **lavice**. Ve sbírkách je uloženo více než 300 kusů v několika odlišných typech. Lavice stávaly v rohu místnosti za stolem proti peci, ale také kolem pece a často lemovaly volné stěny jizby. Na rozšířené sedací desce se také spalo, zejména v početných rodinách. Archaické typy si hotovili

hospodáři sami jen z široké fošny, podepřené kůly zapuštěnými do hliněné podlahy. Tyto nemobilní lavice přežívaly na Valašsku ještě v prvních desetiletích 20. století a najdeme je v rekonstruované podobě v usedlosti z Lužné. V chalupách se běžně užívaly lavice na deskových nohách, jejichž hrany bývaly z přední části ozdobně profilované, zesponu pak zdobené výřezem tvaru trojúhelníku nebo oslího hřbetu. Stávaly u pece i kolem stěn, často doplněné o spodní polici na ukládání nádobí. Další typ představují lavice na rozbíhavých hůlkových nohách, zasazených do sedací desky nebo do svlaku, ve starších dobách mnohdy opracované jen z půleného kmene. Zajímavostí ve sbírce je masivní široká lavice z Podhradní Lhoty, zvaná *dereš*, která sloužila k vyplácení poddaných v době robotních povinností. Trestaný byl na ni připoután provazy v podpaždí i přes nohy. V naší sbírce máme zastoupeny také lavice na hranolových nohách, z nichž jedna rohová z konce 19. století má přední nohy esovitě tvarované.

Opěradla se vyskytovala více u rohových lavic, příčky v rámu bývaly profilované, někdy s prořezávanými otvory. Na obou koncích pak mohly být zakončeny područkou. Sklápěcí opěradlo na kloubu najdeme běžně u typu na deskových i rozbíhavých nohách. Na Valašsku se tato lavice označovala jako *žigla* nebo *žingla*. Umožňovala sezení z obou stran, přidávala se také k posteli k rozšíření lůžka pro děti.

Do této skupiny byly zařazeny i školní lavice, s psací nakloněnou deskou a otvory pro kalamáře. Pocházejí z počátku 20. století a najdeme je v současné expozici školy z Velkých Karlovic. Z původního inventáře rožnovského farního chrámu se do sbírek muzea podařilo zachránit devět kostelních lavic

Lavice s překlápěcím opěradlem, zvaná žingla, z majetku Országů-Vraneckých. Inv. č. 30872, Nový Hrozenkov, 2. polovina 19. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Stolička ze samorostu. Inv. č. 6635, Morávka-Slavič, konec 19. století. (Foto Vladimír Skýpala)

s ozdobně profilovanými boky. Na ložné desce jedné z nich je připevněná mosazná tabulka s rytým nápisem *Zde ma Misto Josefa Manželka Jana Solanského 1856*.

Nepominutelným druhem sedacího nábytku byla nízká **stolička**, zastoupená ve sbírce 108 kusy. Obdélná sedací deska, někdy s oválným otvorem uprostřed pro snadné uchopení, stála na rozbíhavých hůlkových nebo na deskových nohách s profilací obou hran a výřezy z boku. Několik stoliček ve sbírce je vyrobeno ze samorostu, najdeme tu i stoličky na třech rozbíhavých nohách či s kruhovým sedákem.

K početně nejvíce zastoupeným skupinám sedacího nábytku patří **židle**, sbírka jich obsahuje na 650 kusů. Nejběžnějším typem po celé 19. století byla židle selská, zvaná *lenoška*, na rozbíhavých, mírně zhraněných nohách, zapuštěných do svlaku obvykle lichoběžníkového sedáku s profilovaným, prořezávaným a mírně zakloněným deskovým opěradlem. Ozdobná profilace opěráku se vyskytuje v mnoha variacích, od symetrických až po zcela asymetrické pojetí. Nepříliš často zdobí opěradlo vrubořez nebo reliéfní řezba, jako v případě židle ze statku Országů-Vraneckých z Nového Hrozenkova s vyznačenou datací 1889 a jménem tvůrce Petr Orság Titín. Mladší a ve sbírkách méně zastoupené jsou židle lubové konstrukce s rámovým opěradlem, užívané více v první polovině 20. století v souvislosti s rozšířením samostatných kuchyní. Jejich povrch je obvykle fládrovaný nebo natřený barvou v odstínech bílé nebo slonové kosti. V poslední třetině 19. století se i do vesnických domácností na Valašsku dostaly židle, zvané *thonetky*, vyráběné z ohýbaného bukového dřeva. Napomohly tomu Thonetovy továrny v Bystřici pod Hostýnem a Vsetíně a firma Jacob & Josef Kohn, která měla hlavní výrobu rovněž ve Vsetíně.

Židle s vyřezávaným opěradlem. Inv. č. 423, nelokalizováno, 1802. (Foto Vladimír Skýpala)

Společnosti produkovaly poměrně levné židle v různých variantách, zpravidla s kruhovým sedákem, vyplétané rotangem nebo vyplněné překližkou s vystupujícím reliéfním obvykle arabeskovým ornamentem. Ve sbírkách je jich více než 120 kusů, některé i s originální papírovou nálepkou firmy Gebrüder Thonet.

K základnímu nábytku obytné jizby patřil **stůl**, který zaujímal v interiéru tradiční místo v rohu proti peci. 280 exemplářů ve sbírce je dokladem několika odlišných vývojových typů. Vývojově nejstarším exponátem tohoto druhu je nesporně kamenná stolní deska z Horní Bečvy, kterou v jizbě původně nesly dřevěné kůly zasazené do hliněné podlahy. Tato kamenná šleda je dva centimetry silná, téměř čtvercová. Na horní opracované straně jsou vyznačené letopočty, které znamenají narození potomků rodu. Nejstarší datace 1771, další 1823, MJ 1831, 1857, 1868. Nad letopočtem je vyrytá schematická růžice, ve středu vyhloubená jamka, snad původně k drčení kusové soli. Podle vzpomínkového vyprávění posledních majitelů byla jamka využívána jako krmítko pro ochočenou kavku, která z ní zobala a pila i při stolování s obyvateli domu.

Další stoly v našich sbírkách můžeme rozdělit do několika konstrukčně odlišných skupin. Masivní stoly na profilovaných trnožích pozdně gotického typu, obvykle označované jako selské nebo kleštinové, jsou typické pro usedlosti bohatších sedláků a fojtů. Desková podnož je profilovaná, nohy rozbíhavé, spojené příčkami a zvenku zpevněné klínky, v čele ještě spojovací destičkou s výřezem, obvykle ve tvaru srdce. Pod deskou je umístěna úložná zásuvka. Nejstarší pocházejí z první poloviny 19. století (například již zmíněný fojtský stůl s vyznačenou datací 1831, další

Kamenná deska stolu před chalupou z Horní Bečvy s vyznačenými letopočty. 1962. (Foto Vanda Bulawová)

s vrocením 1885), ale najdeme i mladší z počátku 20. století. Několik archaických stolů je konstruováno na deskových zkřížených nohách nebo nohách vázovitého tvaru.

Ve sbírce jsou zastoupené i stoly lubové konstrukce domácké výroby z měkkého i tvrdého dřeva nebo kombinované, s hranolovými nohami bez povrchové úpravy i jednoduše natírané. Našli bychom je běžně v chalupách bezzemků nebo chalupníků. Konstrukčně velmi podobné byly stoly se soustruženými nohami, někdy zakončenými soustruženou hlavicí, ve spodní části spojené trnoží. Stolaři je vyráběli koncem 19. století ve stylu novorenesance.

Trnožový stůl s rytým nápisem Josef Skokan stolař Josef Bolek fojt. leta 1831. Inv. č. 173, nelokalizováno, 1831. (Foto Vladimír Skýpala)

Nechybí ani stoly s esovitě prohnutými nohami, zakončenými stylizovaným kopýtkem, ovlivněné rokokovým stylem. Tyto byly běžnější v městských domácnostech. Rozšířeným, ale mladším typem zastoupeným ve sbírkách jsou stoly lubové konstrukce z měkkého dřeva tovární výroby se zásuvkou. Vyráběly se v první třetině 20. století. Povrch třeba i z nekvalitního měkkého dřeva překrýval fládr v různých odstínech hnědé až žlutohnědé barvy, imitující kresbu let. V této době stolaři produkovali také kuchyňské stoly opatřené olejovou lesklou barvou v odstínech slonové kosti. Obvykle byly součástí kompletu kuchyňského nábytku, ale prodávaly se i samostatně. Zastoupené jsou jednotlivě, nebo se do sbírek dostaly jako součást zařízení kuchyní

ze 30.–50. let minulého století. Ve sbírce máme jen čtyři karetní stoly z bývalé hospody Petřvaldských z Velkých Karlovic, které mají pod deskou u každé nohy obdélnou poličku na odložení pivní sklenice.

Postele tvoří další početnou skupinu obsahující 240 dokladů. V jizbě obytného domu stála zpravidla jedna postel, na které spávali hospodáři, často s menšími dětmi. V majetnějších usedlostech mívali dvě postele, další pak stávaly v obytných komorách nebo na půdě. K nejstarším můžeme zařadit postele na kůlech, domácí výroby, s různě připojenými deskami. Většina dokladů ve sbírce však patří k typům sloupkové nebo rámové konstrukce ze čtyř dílů – dvou bočnic a dvou čel, která bývají zdobně tvarovaná či jinak profilovaná.

Lehátko – prašćák. Inv. č. 33308, Bukovec, 1. třetina 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Povrch dřeva je přírodní, od poslední třetiny 19. století také fládrovaný nebo opatřený jiným barevným nátěrem. Součástí sbírky jsou manželské postele i dvojpostele z ložnicových souborů z první poloviny 20. století.

Příležitostným lůžkem byl **prašćák**, ve sbírce zastoupený 26 kusy. Je to lehátko jednoduché konstrukce s horní zvýšenou částí pod hlavu. Jeho pevný dřevěný rám výrobci vyplétali proutím nebo loubkem, který při pohybu ležícího vydával charakteristický praskavý zvuk.

V domácnostech zámožnějších sedláků mívali pro děti **kolébku**. I když nepatřila k základnímu vybavení domu, pracovníkům muzea se podařilo získat do sbírek 55 rozdílných dokladů. V chalupách bezzemků ji nahrazovala plátěná

loktuše zavěšená nad postelí. Několik nejstarších kolébek je sloupkové konstrukce. Více zastoupené jsou mladší typy, které mají rámová čela s výplní i zdobené v mnoha variacích. Deskové bočnice bývají často nadstavené ohrádkou z rovných, profilovaných i soustružených příček. Kolébadla u starších typů z poloviny 19. století hotovili stolaři z jednoho kusu desky s vlnovitou profilací horní hrany. U mladších kolébek z konce 19. a první poloviny 20. století užívali obloukovitě tvarovaných hranolů.

V inventáři venkovských domácností nechyběl ani úložný nábytek. Základním a nejvíce používaným kusem byla šatní **truhla**. Do domácnosti přicházela obvykle spolu s novou hospodyní, která ji dostala ke sňatku věnem od

Vykládaná truhla. Inv. č. 5500, Hrachovec, pravděpodobně 1. polovina 19. století. (Foto Vladimír Skýpala)

svých rodičů spolu s výbavou. Truhla sloužila nejen k uložení oděvních součástí, ale také ložního prádla a dalšího bytového textilu. Do *přítruhličku* – podélné schránky s víkem – si ženy schovávaly cennosti, peníze, růženec, modlitební knížky a další drobnosti. Na víko z vnitřní strany lepily drobné obrázky z pouti. V případě služebných dívek obsahovala truhla jejich veškerý majetek. Viditelným znakem truhly byla vnější výzdoba, která reprezentovala majitelku a mnohdy vypovídala o jejím sociálním postavení. Ve sbírkách muzea je uloženo více než 440 truhel, z nichž většina je zdobena malbou, jen několik desítek kusů je bez povrchové úpravy.

Intarzií je zdobeno čtrnáct dokladů. Jsou to truhly vykládané barevným dřevem, hotovené především z dubového nebo jasanového masivu, které byly poměrně drahé a pořizovaly si je jen zámožnější vrstvy obyvatel na venkově i ve městech. Oblíbeným prvkem výzdoby je čtyřcípá nebo osmicípá hvězda lemovaná páskovou intarzií, uspořádanou do tvaru různě zalamovaných kartuší. Nejstarší intarzované truhly poznamenané barokem pocházejí z poslední třetiny 18. století. V této kolekci vyniká truhla z Jablunkova datovaná rokem 1831, kde techniku intarzie doplňuje nízká reliéfní řezba obdélného tvaru s profilovanými okraji. Samostatnou skupinu tvoří čtrnáct jarmarečních

truhel, které sloužily k přepravě výrobků na trhy. Jsou to masivní dřevěné bedny, často od spodní základny k víku rozšířené, tvarem přizpůsobené vozovému prostoru, po stranách zpevněné kovanými pásy, uzamykatelné na visací zámek, na bocích opatřené držadly.

O něco mladším druhem úložného nábytku, tvarem blízkým truhle, jsou zásuvkové **komody**, ve sbírce zastoupené 46 exponáty. Jejich tři až čtyři hluboké zásuvky umožňovaly pohodlnější uložení textilu, jeho rozdělení a manipulaci s ním. V zámožnějších domácnostech měli komody z tvrdého dřeva, ti chudší se spokojili s levnějšími kusy z měkkého masivu opatřenými fládrem, který imitoval dýhu kvalitního dřeva. Nákladnější kusy vyrobené v městských dílnách byly zpravidla dýhované, s leštěným povrchem a ozdobným kováním.

Skříně se do venkovských domácností Valašska dostaly později a více se rozšířily od druhé poloviny 19. století. Podle způsobu využití je můžeme rozdělit na potravinové a šatní. Z domácností rolníků pocházejí jednoduché skříně bez výzdoby, často s přírodním nebo fládrováním povrchem. Skříně šatní lubové konstrukce se spojením desek na ozub můžeme rozdělit na jedno a dvoukřídle, ve sbírce zastoupené v počtu více než 300 kusů. Jejich výzdoba podléhala slohovým vlivům baroka, rokoka a novorenesance, později i secese. Samostatnou podskupinu šestnácti kusů představují menší rohové skřínky, tříboké nebo pětiboké, zvané koutní – *kútnice*, které visely v rohu jizby za stolem a sloužily k uložení dokumentů, knih a cenností. Jejich povrch stejně jako u truhel pokrývala většinou malba.

Skřínky na potraviny neboli *stravní almárky* najdeme ve sbírce v počtu 27 kusů. Jsou to obvykle menší jednodveřové skříně

Koutní skřínka – kútnice z rodu Kramolišů, posledních valašských vojvodů. Inv. č. 437, Rožnov pod Radhoštěm, okolo r. 1800. (Foto Vladimír Skýpala)

Police na nádobí zdobená malbou. Inv. č. 3940, pravděpodobně Rožnovsko, 2. polovina 19. století. (Foto Vladimír Skýpala)

rámového typu, které mají ve dvířkách vrtané nebo prořezávané větrací otvory. Nejstarší pocházejí z konce 19. století, jsou vyrobené z měkkého dřeva, bez povrchové úpravy. Mladší typ, rozšířený v první třetině 20. století, doplňuje po straně skříňky svislá řada čtyř až pěti hlubších zásuvek, povrch je opatřen barevným nátěrem, větrací otvory ve dveřích bývají kruhové, s plechovým dírkovaným překrytím. Stávaly v síni či komoře a používaly se k uskladnění zásob potravin.

Na ukládání nádobí sloužil **misník**. Tento jednoduchý druh nábytku tvoří většinou otevřená skříňka nebo skříňka s dvířky a s policovým nástavcem v horní části. Máme jich devět kusů. Novějším typem misníku je **kredenc**, která sloužila k uschování nádobí, sklenic, kuchyňského náčiní, příborů, mnohdy také sypkých zásob potravin. Kredence se vyráběly již koncem 19. století, ale do venkovských domácností se rozšířily více až po první světové válce. Stolařské dílny je produkovaly sériově, podobných velikostí a tvarů. Kredenc z první třetiny 20. století se obvykle skládá z horní prosklené dvoudveřové

skříňky, která je postavena na spodní rovněž dvoukřídlé skříňce a tu doplňují dvě stejné zásuvky. Mezi oběma skříňkami bývá proluka – volný manipulační prostor k odložení věcí. Povrch býval fládrovaný nebo se natíral olejovými barvami často v odstínech bílé nebo slonové kosti. Některé doklady ve sbírce jsou velmi jednoduché, i bez střední proluky, jiné doplňují zdobné prvky – profilované římsy v horní části, soustružené kuželky podpírající prosklenou skříňku, žlábkované pilastry po hranách, náročně tvarované kování apod. Od 40. let 20. století se již sériově vyráběly různé typy kredencí s větším úložným prostorem, rozdělené na několik menších skříňek, kombinované se zásuvkami, doplněné prosklenou horní, někdy i boční částí. Ve sbírce máme pět odlišných typů, převážně z Valašska. V mnoha případech jde o celé soubory kuchyní spolu s jídelním a mycím stolem, židlemi, stoličkami a skříňkou. Jako příklad uveďme komplet bílo-zeleňé kuchyně získané v Rožnově pod Radhoštěm nebo celek z Těšínska užívaný v místní podnikatelské rodině.

Mycí stoly najdeme v našich sbírkách v počtu čtrnácti kusů. Tvoří součást uvedených kompletů, ale byly získány i samostatně. Jsou opatřeny jedním nebo dvěma plechovými dřezy, které se vysouvají z lubové konstrukce stolu. Pod nimi je skříňka k uložení kuchyňského nádobí.

K tradičnímu vybavení jizby patřily **police na nádobí**, kterých máme ve sbírkách na 140 kusů. Tento jednoduchý druh nábytku se skládá z přístěnné lišty s dřevěnými nebo kovovými kolíky, která nese pomocí dvou až tří profilovaných konzolek ložnou desku. Někdy bývá shora připojena ohrádka, za kterou se dávaly talíře, mísy a jiné drobné užitékové i ozdobné předměty. Tato užší laťka je rovná nebo má spodní, někdy i horní okraj vlnovitě profilovaný. S policí je pevně spojena pomocí dvou i více svislých příček obdobného provedení. Povrch polic je většinou přírodní, jen několik exemplářů ve sbírce pokrývá malba nebo jiný barevný nátěr.

Dalším v domácnosti nezbytným druhem nábytku bývaly **věšáky**. Ve sbírkách je uloženo více než 140 věšáků několika odlišných typů. K nejjednodušším a početně nejvíce zastoupeným patří dřevěné závěsné lišty, rovné nebo s profilovanými hranami, do kterých jsou zasazené dřevěné hrubě opracované soustružené hákovité kolíky nebo kovové háčky. Používaly se běžně v domácnostech k odložení oděvů. Ze stolařských dílen vycházely provedením náročnější roztažovací věšáky sestavené z pūlených soustružených prvků do tvaru kosočtverců s kuželkovými kolíky, zhotovené z tvrdého dřeva, s tmavohnědou politurou na povrchu. Několik nástěnných i stojanových věšáků vyrobených firmou Thonet je z ohýbaného bukového dřeva.

Zrcadla řadíme k doplňkovým kusům nábytku, v obydlích rolníků méně rozšířeným, v naší sbírce zastoupeným

sto kusy. Z nich tvoří větší počet závěsná zrcadla menších rozměrů obdélného nebo kruhového tvaru v dřevěných profilovaných rámech, které používali v domácnostech hlavně muži při holení. Ve sbírce najdeme i stolní zrcátka se zásuvkou nebo na stojanech ze soustružených prvků. Zrcadla jsou také součástí toaletních stolků v ložnicových souborech, typických spíše pro městské interiéry.

Do sbírky nábytku náleží i soubor několika dřevěných truhliček a 84 krabiček vyrobených ze dřeva nebo lubu, které sloužily k uschování drobných předmětů, šicích potřeb, dokumentů apod.

MALOVANÝ NÁBYTEK

Z uvedeného vybavení venkovských domácností jednoznačně vyniká malbou zdobený nábytek, který byl vždy považován za reprezentační a ceněný kus, po generace uchovávaný. Svou barevnou dekorativní úpravou povrchu poutal pozornost mezi dalším všedním mobiliárem obytných místností domu. I proto byl od počátku předmětem zájmu sběratelů a ve sbírkách většiny muzeí zaujímá významné místo.

Fond malovaného nábytku Valašského muzea v přírodě se řadí svým počtem více než 365 kusů k nejbohatším sbírkám na celé Moravě. Reprezentuje rozsáhlý region Valašsko, ale také Těšínsko, zvláště Jablunkovsko, odkud se podařilo získat více než 116 dokladů. Kolekce je charakteristická rozmanitostí výzdobných motivů, které dokládají vývoj malby v obou národopisných regionech od poslední třetiny 18. století až do 20. let 20. věku. Sbírkou cíleně budovala dlouholetá kurátorka Valašského muzea Emílie Haroková, která se snažila dokumentovat pestrost

Truhla s malbou rokají. Inv. č. 3674, Střítež nad Bečvou, 1797. (Foto Vladimír Skýpala)

ornamentální výzdoby v celé sběrné oblasti muzea. Jediněná kolekce byla prezentována poprvé v roce 1996 na výstavě *Malovaný nábytek*. Výběr nejcenějších dokladů z Rožnovska je od roku 2010 dlouhodobě vystaven v expozici *Malovaná jizba*.

Malbou se v lidovém prostředí Valašska i Těšínska zdobily zejména šatní truhly, které tvoří převážnou část naší kolekce. Méně zastoupené jsou koutní skříňky, postele, kolébky a police. Malované šatní skříňky se nám dochovaly jen z Těšínska. Oba regiony přitom mají své specifické rysy, odlišují se provedením malby, užitou motivikou i celkovou kompozicí.

Podle dochovaných exemplářů z Valašska usuzujeme, že malovaný nábytek byl v tomto regionu ovlivněn dvěma výzdobnými směry. První vychází z předloh intarzovaného šlechtického mobiliáře a vyznačuje se malbou v různých odstínech hnědé barvy. Stolaři používali techniku fládrování, pomocí níž napodobovali dýhu kvalitního dřeva a barevnou linkou imitovali páskovou intarzi. K nejstarším patří rozměrná stravní skříň s vrocením 1783 na boční stěně, která pochází ze zámožné usedlosti rodiny Orságů v Karolině. Je jediným dokladem malby na tomto druhu nábytku na Valašsku v rámci sbírek moravských i českých muzeí. Podobně

Truhla s bohatou výzdobou kytic růží a věncem uprostřed. Inv. č. 49502, Rožnov pod Radhoštěm, 1. polovina 19. století. (Foto Vladimír Skýpala)

zdobené jsou i truhly s vyznačenou datací 1790 a 1796, které patří k nejstarším ve sbírkách muzea. Celá řada truhel z počátku 19. století se vyznačuje kombinací fládrovaného základu s barevnou výzdobnou plochou, uvnitř které je rostlinný ornament, christogram či jiný prvek. Oblíbené byly truhly zdobené stylizovanou rokokovou mřížkou, která ve druhé polovině 19. století patřila k nejrozšířenějšímu způsobu dekorace truhel na celém Valašsku. Druhá výzdobná linie s barevným základem navazovala na předlohy malovaného šlechtického mobiliáře. Nejstarším dokladem ve fondu je zelená truhla s datací 1797, se dvěma červenými

navzájem propojenými poli a malbou stylizovaných rokají v rozích i uprostřed čelní stěny. Podobný typ výzdoby s rokokovými prvky najdeme i na posteli a koutní skříňce datované rokem 1801.

Odlišnost a rozmanitost v ornamentice člení Valašsko na několik svébytných oblastí s charakteristickou malbou. Na Rožnovsku vyráběli stolaři již v první polovině 19. století truhly se světlemodrým základem, zdobené volně pohozenými květy červeno-bílých růží s náznakem objemu. Z Valašského Meziříčí a okolí se dochovaly ze stejného období truhly napodobující malbou zásuvkové komody. Pro několik

Malovaná truhla z dílny rodu Krenželoků.

Inv. č. 31585, Bukovec, 1882. (Foto Vladimír Skýpala)

dalších dokladů je příznačné rozdělení čelní plochy na dvě stejné kartuše s motivem kytice svázané stuhou nebo květinových kompozic vyrůstajících z vázy či košíku. Vsetínsko, jižní Valašsko a Frenštátsko jsou ve sbírce zastoupeny méně. Pestrost jejich malby není tak rozmanitá jako u výše uvedených oblastí, proto lze předpokládat, že se tvůrci přidržovali starších vzorů.

Těšínsko je region neobyčejně bohatý na malovaný nábytek. Nejstarší doklady ve sbírce pocházejí z 18. století z Jablunkovska. Vyznačují se orámováním výzdobných polí profilovanými, někdy barokně zalamovanými lištami. K originálním uměleckým projevům patří truhly zdobené plastickou řezbou, které vyšly z dílen městských řemeslníků. Ve výzdobě převažovaly květinové kompozice vycházející z různě tvarovaných nádob. Celá řada truhel v naší

sbírce pochází z Jablunkova a okolních obcí – Návsí, Bukovce, Horní a Dolní Lomné a Milíkova. V těchto vesnicích se výroba malovaného nábytku udržela nejdéle, například z Dolní Lomné máme nejmladší truhlu s vyznačenou datací 1926 a jménem majitelky *Barbara Martynek*. Také produkce z nížinných vsí Těšínska je ve sbírce bohatě zastoupena. Nejstarší doklad je z Gut z roku 1799. Za nejhodnotnější můžeme považovat několik skříní, truhel a dvou polic s nápodobou mramorování z velmi zámožné usedlosti ze Smilovic.

U souboru malovaného nábytku z Těšínska je častěji než u dokladů z Valaška v roce 19. století více používali k malování nejrůznější šablony. Malovaný nábytek z Těšínska se vyznačuje velkou rozmanitostí v motivice, barevnosti i ornamentice.

Skříň s výzdobou v duchu starší tradice. Inv. č. 28334, Smilovice, kolem poloviny 18. století. (Foto Vladimír Skýpala)

MĚSTSKÝ NÁBYTEK

V souladu s ideovým záměrem budování Valašského muzea v přírodě jako obrazu venkovského bydlení v oblasti Beskyd není nábytek z městských domácností ve sbírce zastoupen v takovém počtu jako inventář rolnických usedlostí a chalup.

Najdeme tu několik téměř kompletních souborů, ale také jednotliviny. Jedná se o kvalitní kusy, které vycházely z dílen profesionálních stolařů převážně z větších měst na Valašsku, Těšínsku a okolí. Záměrem bylo vytvořit kolekci

k vybavení interiérových expozic Dřevěného městečka. Dnes jej můžeme vidět v Billově měšťanském domě nebo v patře fojtství z Velkých Karlovic. Nutno říci, že městský nábytek pronikal koncem 19. století i do vesnických obydlí,

proto některé doklady byly získány z usedlostí zámožnějších sedláků. Jedná se převážně o nábytek z vybavení pokojů – ložnic. Obvyklý inventář se skládal ze dvou postelí a šatních skříní, dvou nočních stolků a toaletky se zrcadlem. Sestavu

Pokoj pro lázeňské hosty v Billově měšťanském domě. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Vladimír Skýpala)

Reprezentační pokoj v patře fojtství z Velkých Karlovic. Valašské muzeum v přírodě, 2015. (Foto Vladimír Skýpala)

Květinový stolec z produkce košíkářské školy. Inv. č. 53447, Rožnov pod Radhoštěm, počátek 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

zpravidla doplňoval stůl lubové konstrukce na soustružených nohách, zdobený řezbovanými prvky, židle s rámovým opěradlem nebo polstrovaná křesílka a pohovka. Tyto komplety z konce 19. století jsou často poznamenány slohovými vlivy novorenesance. Ta se vyznačovala použitím výzdobných řezbovaných prvků s rostlinnými motivy, řezbou tvaru diamantu. Dále se uplatnily profilované nárožní lišty, klenuté nástavce či vzedmutá zakončení horní části nábytkových kusů, také soustružené polosloupky po hranách, soustružené nohy apod. V tomto období stolaři běžně pracovali s dřívím z kvalitního dřeva, s výraznou kresbou let a žilkováním, které různě kombinovali. Povrch nábytku býval opatřen šelakovou vrstvou. Téměř kompletní se dochoval originální soubor nábytku umístěný v patře fojtství z Velkých Karlovic. Fojt František Borák jej koupil jako věno své dceři v roce 1908 na Hospodářské výstavě prací moravských řemeslníků v Kroměříži.

Některé exempláře ve sbírce nesou barokní a rokokové prvky (například stoly s esovitě prohnutými nohami), jiné jsou poznamenány secesí, stylem charakteristickým pro přelom 19. a 20. století.

Do souboru městského nábytku řadíme také jednotliviny. Reprezentačním kusem v městském interiéru byl **příborník**, kam se ukládaly drahé porcelánové servisy, ceněné nádoby a dekorativní sklo. Spodní část tvořila dvoudveřová skříňka se zásuvkami, na které byl nástavec s prosklenými dvířky doplněný policí a dalšími zásuvkami na příbory. Ve sbírce jich najdeme deset kusů. K vystavení hodnotných předmětů ze skla a porcelánu sloužila prosklená skříň, zvaná **skleník**. Sklo vyplňovalo nejen dvířka,

ale také boční stěny skříně. V naší sbírce je uloženo sedm skleníků, nejstarší exemplář poznamenaný rokokovými prvky pochází z druhé poloviny 19. století, nejmladší byl zhotoven v první třetině 20. století.

Běžnou součástí vybavení městských domácností bývaly **mycí skříňky**, ve sbírce reprezentované třinácti doklady. Na jejich desce zpravidla stávala mísa se džbánem na vodu pro lehké omytí. Vyráběly se jako dvoudveřové, vysoké do pasu, v horní části najdeme u některých typů sklápěcí víko. Do prostoru pod ním se ukládalo umyvadlo, do skříňky pak další mycí potřeby. Obvykle byly součástí ložnicové garnitury.

Na knihy sloužila police, zvaná **etažerka**, kterou ve sbírce reprezentuje osm kusů shodné konstrukce. Několik úložných desek nad sebou nese soustružené nebo hraněné sloupky. Podobně jednoduché konstrukce byl i **stolek na pokojové květiny**, zastoupený ve fondu 34 exponáty. Některé z nich jsou proutěné a pocházejí z produkce Košíkářské školy a dílny, která působila v Rožnově pod Radhoštěm v letech 1890–1920. Z jejího výrobního sortimentu se v našich sbírkách dochovaly také dva noční stolky, etažerka na knihy, čtyři bambusová křesla s proutěným výpletem a několik menších košíků na šicí potřeby, dámské kabelky a cestovní koše.

K drobnějšímu nábytku můžeme zařadit **garnýže** na zavěšení záclonek nad okna. Sbírkou obsahuje 84 dokladů. Typově jde z velké části o dřevěné záclonové tyče různých délek, s konzolami mnohdy zdobně profilovanými, doplněnými o soustružené prvky. Jen několik desítek kusů je zhotoveno z mosazi a hliníku.

HISTORICKÝ NÁBYTEK

Samostatnou kolekci představuje historický nábytek ze sbírky Františka Klauďy (1877–1941). Během svého života vytvořil sbírku kuriozit, jejíž součástí je mimo jiné dvacet kusů většinou slohového nábytku. V závěti vše odkázal Musejnímu a národopisnému spolku, jehož majetek přešel po jeho zrušení z velké části do vlastnictví muzea. Soubor z jeho pozůstalosti zahrnuje kulatý stůl s galalitovým povrchem, pohovku, čtyři čalouněné židle, čtyři křesla, křeslo nůžkové, zvané trůn, v novorenesančním stylu. Dále pak intarzovaný příborník a rohovou skříň, dubový sekretář se dvěma soustruženými sloupky, zdobený intarzií s figurálními motivy a náročným kováním tvaru lvích tlamiček, půlkruhovou skříňku s japonskými motivy, vyřezávaný taburet s orientálními vzory a psací stůl. Nejcennějším kusem Klauďovy sbírky je nesporně barokní psací sekretář – kabinet, zdobený unikátní chebskou reliéfní intarzií z počátku 18. století, který vyšel z dílny Johanna Karla Haberstumpfa (1657–1724). Spodní psací pult se třemi zásuvkami stojí na čtveřici noh, z nichž přední jsou zakončeny ozdobnou řezbou ve tvaru lvích hlaviček, zadní jsou soustružené. Tato spodní část nese bohatě zdobenou skříňku s výzdobnými motivy karikaturního rázu. Uprostřed jsou obdélná dvířka, na nichž je zobrazen kostlivec stojící nad ženským aktem. Dvířka obklopuje trojice čtvercových malých zásuvek ve svislé řadě s rytinami postav hrbáčů (Gobi), raubířů a muzikantů, inspirovaných tvorbou velkého francouzského rytce Jacquese Callota (1592–1635). Dvojice zásuvek nad dvířky symbolizuje lakomství, odplatu a nevěrné manželství. Ta protáhla pod nimi zachycuje Callottovy Stessantské tance. Středovou část lemují z obou stran ještě řada pěti hrotitých

zásuvek s reliéfní řezbou postav, které personifikují dobré a špatné lidské vlastnosti. Nahoře uprostřed je připojen lichoběžníkový, po svislých hranách ujmутý nástavec s karikaturou nemilosrdného utlačování lidstva imperátory (Habsburky). Úchytky na zásuvkách jsou vyřezané a vysoustružené ze slonoviny. Kuželky z téhož materiálu lemují čelní okraj celé horní části včetně nástavce. Plochu sekretáře pokrývá velmi kvalitní kořenicová dýha s páskovou intarzií, na třech zásuvkách ve spodní části je mosazné ozdobně profilované kování. Sekretář původně vlastnili Lichtenštejnové, později jej získal klášter v Chebu a odtud jej ve výprodeji František Klauďa zakoupil do své sbírky. Svou jedinečnou výzdobou umělecké řezby se řadí k nejvýznamnějším dílům chebské reliéfní intarzie, zastoupeným v českých sbírkách. Od roku 2010 si sekretář spolu s dalšími kusy historického nábytku mohou návštěvníci prohlédnout ve stálé expozici muzea s názvem *Městečko pod Radhoštěm*.

Početná sbírka nábytku Valašského muzea v přírodě představuje sourodý celek, který je každoročně doplňován o další doklady dokumentující úroveň bydlení ve sběrné oblasti muzea. Reprezentuje hodnotný fundament, který nabízí široké uplatnění při tvorbě dlouhodobých expozic i tematických výstav.

Chebský sekretář v původním interiéru Klauďova pokoje. Inv. č. 35834, počátek 18. století. (Autor neznámý)

VYBAVENÍ DOMÁCNOSTI

Stejně jako nábytek a zemědělské nářadí, také předměty denní potřeby, které bývaly v minulosti ve vesnických i městských obydlích běžnou součástí vybavení domácnosti a především kuchyně, tvoří naprostý základ sbírkotvorné činnosti muzea. Vzhledem k tomu, že v každé domácnosti bylo potřeba stejného náčiní k vaření, topení, úklidu či výrobě základních produktů, sběratelská činnost se zde nesoustřeďuje jen na tvorbu ucelených sbírkových řad pokrývajících různé typy daného předmětu. Kurátor v terénu vyhledává množství často stejných nebo podobných věcí, které pak využívá k vybavování nově budovaných expozic ve stále se rozšiřujících areálech muzea.

Skupina **domácnost** je poměrně obsáhlou částí sbírkového fondu muzea zahrnující soubor předmětů čítající téměř sedm a půl tisíce inventárních čísel. Spoluvytvářeli jej různí kurátoři, kteří měli v době svého působení v muzeu ve správě tuto část fondu. Nejvíce přírůstků ve skupině domácnost bylo zaznamenáno v 70. letech (více než 1900), v 80. letech (více než 1800) a v 90. letech 20. století (více než 1500). V tomto období byl vytvořen poměrně široký základ sbírky. V dalších letech se průběžně doplňovala a stále doplňuje, avšak celkový nárůst nových předmětů klesá.

Předměty můžeme řadit do období od druhé poloviny 19. století do poloviny 20. století, s výjimkou malé části

Deska k válení prádla. Inv. č. 2742, nelokalizováno, 1817. (Foto Vladimír Skýpala)

fondu s datací starší (např. *kamnovec* s letopočtem 1794, *lopář* krátký s datací 1808, deska k válení prádla s datací 1817 aj.). Škála základních předmětů užívaných v domácnosti se do období druhé světové války příliš neměnila, což souviselo s vývojem topeniště a započtím užívání sporáků. Materiálově je tento fond různorodý, mnoho předmětů je vyrobeno kombinací dvou nebo více materiálů, zejména dřeva, kovu, skla, keramiky, slámy, kosti, plastické hmoty apod. Sortiment předmětů zařízení domácnosti, kuchyňského nádobí a náčiní je velice široký, proto je pro přehlednost rozčleněn do tematických podskupin.

V dobách, kdy se vařilo na otevřeném ohništi a peklo v peci, bylo důležité náčiní používané na manipulaci s hrnci, sázení chleba a vdolků do pece a k udržování ohniště. Patří k nim *lopáře* s dlouhou násadou, na nichž se sázel chléb do pece, *oblapačky* sloužící k manipulaci s horkými hrnci, vidle k peci, *ohřebla* a *ometla* na vymetání a čištění pece, jež se ve sbírce rovněž nacházejí.

Soubor kuchyňských nádob zahrnuje litinové, plechové a smaltované nádobí, jako hrnce, hrnky, džbány, konve, konvice, talíře, mísy, lavory, čutory (plechové i dřevěné), pekáče, kastroly atd. Poměrně významná je skupina téměř tři set evidovaných položek železného a litinového nádobí, jejíž součástí jsou zejména hrnce, kamnovce, kastroly, rendlíky, hmoždíře a podložky pod hrnce. Nejstarší předměty tohoto druhu uložené v muzejních depozitářích jsou datované do druhé poloviny 18. století. Výrobky označené značkou Friedland pocházejí z nedalekého Frýdlantu nad Ostravicí, kde byly pro bohatý výskyt železné rudy a lesů příznivé podmínky pro železářství. Frýdlantské hamry, založené již v roce 1675 biskupem Karlem z Lichtenštejna, byly v provozu

Zouvák. Inv. č. 62209, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

až do konce 19. století. Železo se v nich tavilo o mnoho let dříve než v Ostravě, byly mateřským závodem Vítkovických železáren, založených jako jejich pobočka v roce 1829. Ve

Čutora. Inv. č. 4031, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Hmoždíř s tloukem. Inv. č. 56283, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Závěsná solnička. Inv. č. 6636, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Lívanečník. Inv. č. 25458, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Forma na máslo. Inv. č. 21358, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

sbírce se vyskytují i výrobky jiných značek, např. Fae, Ferrum, Leese & Grimm (pravděpodobně Pstruží u Frýdlantu nad Ostravicí), Teschin Teschen, Sedletz (Sedlec u Plzně), Hořovice (Hořovice v Čechách) aj.

Početná je také skupina plechových, smaltovaných a železných forem a plechů na pečení, formiček na cukroví a na pudink, vztahujících se k městské kuchyni a k mladší vrstvě kuchyně venkovské. Jsou zde pečící formy na bábovky, na dorty, na srnčí hřbet, forma tvaru raka, beránka, kohouta, souprava na pečení trdelníků (železný podstavec s dřevěnými válci) apod. Tvary formiček na cukroví, vykrajovacích i plnicích, jsou rozmanité tak, jak je známe i dnes, např. zázvorky, hvězdy, srdce, kolečka, pracky, košíčky, rohlíčky atd. K samozřejmému vybavení kuchyně patří pomůcky potřebné k přípravě potravin před vařením, při vaření, k servírování a ke konzumaci jídel, jako jsou nože, škrabky, struhadla, mlýnky (na mletí kávy, masa, ovoce, máku, strouhanky aj.),

lis, váhy, cedníky, plechové talíře, mísy, podnosy, kvedlačky (švrláky), příbory, vařečky apod. Poslední zmíněné předměty se ukládaly do závěsných vařešníků či lžičníků, dřevěných, loubkových nebo drátěných.

K ukládání menšího množství sypkých potravin v kuchyni se používaly různé dózy, kořenky a plechové krabice, i druhotně používané obchodní obaly, např. od kávy, čaje, sušenek či jiných pochutin. Pro delší zachování čerstvosti ukládáme potraviny do lednice. Součástí fondu je také několik kusů starších dřevěných lednic, u nichž byl jako chladicí médium používán led, ale i modernějších elektrických.

Běžné bývalo v minulosti zpracování základních druhů potravin ve vesnických domácnostech, jež se živily pěstováním zemědělských plodin a chovem dobytka. Způsob zpracování mléka dokumentují další předměty a pomůcky nacházející se v muzejní sbírce, např. plechové nádoby na dojení mléka (hrotky), odstředivky na mléko, máselnice, formy

na máslo a na sýr, lisy na tvaroh aj. Ještě na počátku 20. století lidé ve valašských vesnicích běžně vyráběli z mléka tvaroh i máslo. K získání másla z mléčného tuku – smetany potřebovali máselnice, jež byly opatřeny různými mechanismy. Nejběžnější a nejjednodušší byly bedněné máselnice stojaté s pístem, ve sbírce se nacházejí rovněž *kolébkové*, nazývané též *kývací*. O něco složitější otáčecí mechanismus mají máselnice *soudkové* (např. zn. Milotický hospodář, Alfa Separator), bubnové nebo tvaru truhličky, jež mají uvnitř nádoby lopatky spojené s klikou, která je otáčením dostává do pohybu. Z novějších typů mají své zastoupení ruční skleněné máselnice – šlehače, využívané spíše na šlehačku nebo výrobu menšího množství másla.

Součástí souboru je několik desítek dřevěných vyřezávaných forem na máslo, v minulosti nazývaných také *kadluby*, jež byly do sbírky postupně získávány od počátku 60. let 20. století do současnosti. Máslo bylo už od středověku spíše obchodním artiklem. Podstatný podíl produkce másla drobných a středních zemědělců byl určen zejména na prodej na trzích. Pro domácí spotřebu se máslo tvarovalo rukama do oválků nebo bochánků, jež se na povrchu zdobily jednoduchými vzory nožem nebo vidličkou a pro delší trvanlivost se balily do křenových listů. Máslo tvarované do dřevěných vyřezávaných forem bylo určeno k prodeji a mělo potřebnou tržní váhu, obvykle půl libry nebo libru (libra = 513,75 g). Formy na máslo bývaly obvykle tvaru obdélného nebo kruhového s bočními stěnami zdobenými vrubováním a s řezbovým motivem na dně. Řezaly se nejčastěji ze dřeva javorového nebo bukového, příp. z lipového nebo z ovocných dřevin. Nejčastějšími motivy vyskytujícími se v naší sbírce jsou stylizované rostlinné motivy, jako kytice, květy (kopretiny, konvalinky, růže, tulipány apod.),

granátová jablka, často také v kombinaci s geometrickými tvary. Mezi motivy nalezneme také iniciály nebo nápisy, např. *Alfa Butter*, *Teebutter* (označení *Teebutter*, v překladu čajové máslo, je známkou dobré kvality a používalo se na pečení zákusků). V malé míře se zde vyskytují i motivy zvířecí, např. ptáček, slepice, ovečka nebo beránek Boží. Z muzejní dokumentace je zřejmé, že formy na máslo byly do sbírky získány převážně z obcí našeho regionu, zejména z okolí Rožnova, Valašského Meziříčí a Vsetína. Autorství a přesná datace předmětů nejsou známy, dá se však předpokládat, že pocházejí převážně z konce 19. a začátku 20. století. Své zastoupení zde má také několik výrobků současných řezbářů, např. Františka Janošce nebo Františka Slavíka.

Dnes už vzácné jsou dřevěné nádoby na pití, obvykle s ozdobně vyřezávaným uchem, zvané *črpáky* nebo také *mosory*, v minulosti běžné na salaších při chovu ovcí, který byl na Valašsku typický. Tato početně malá část předmětů souvisejících se salašnictvím byla v minulosti začleněna do skupiny domácnost. Ve sbírce se jich nachází na dvacet kusů. Většina z nich byla zaevidována na počátku 60. let 20. století, některé z těchto předmětů zhotovil pro sbírku muzea Joža Ország-Vranecký, rodák z Nového Hrozenkova.

Vývoj prací techniky dokumentuje soubor pomůcek a zařízení na praní prádla, od dřevěných pístů na prádlo přes valchy (dřevěné, kamenné, plechové, skleněné, porcelánové), zvony na praní, dřevěné či plechové ruční pračky až po elektrické pračky a odstředivky. Patří sem i pomůcky k údržbě prádla, jako války s deskou na ruční mandlování prádla, mandly, žehličky (na dřevěné uhlí, s nahřívacím tělískem, elektrické), podložky pod žehličky, kolíčky na prádlo apod. Stejně jako v každé domácnosti ani v našem sbírkovém fondu nechybí tak běžné

Žehlička na dřevěné uhlí. Inv. č. 45580, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Kamnovec. Inv. č. 5406, Komárov u Hořovic, 1794. (Foto Jan Kolář)

Mlýnek na kávu. Inv. č. 3367, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Črpák. Inv. č. 4029, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

KERAMIKA, SKLO A SVÍTIDLA

Za účelem vybavení venkovských a měštanských domácností v období konce 18. století po první polovinu 20. století v návaznosti na sběrnou oblast Valašského muzea byl kompletován (a je dodnes doplňován) soubor **keramických předmětů**. Sbírkotvorná činnost se zde soustředila především na možnost prezentace hrncinového, bělninového, kameninového a porcelánového nádobí ve všech svých expozičních areálech. Jeho charakter (včetně fajánsí) nijak nevybočuje z nabídkové řady místních *tufarových*, často rodinných dílen Silbergrů, Beránků, Vranečků, Varhaníčků, Macháňů, Hauserů, Urbischů a mnoha dalších, na přelomu 19. a 20. století rozšířené o běžně dostupnou tovární produkci keramických závodů a porcelánek v Dalovicích, Dolním Chodově, Klášterci nad Ohří, Kopřivnici, Kravsku, Kysiblu (Stružná), Nové Roli, Olomoučanech, Horním Slavkově, Staré Roli. Kdo by neznal taktéž ve sbírkách nejvíce zastoupený silnostěnný jídelní porcelán s výrobními značkami Ditmar Urbach, Thun nebo závodů v Božičanech či Lubenci.

Muzejní sbírka keramiky však není zastoupena pouze jídelními a nápojovými sety a jednotlivostmi. Staří valašští *tufaři* se ještě v 19. století podíleli na obchodu s hrnci a kastroly nejrůznějších velikostí, rendlíky na trojnožkách (*drajfusy*), pekáči a formami na pečení, hliněnými síty a poklicemi, cestovními lahvemi na vodu a objemnými zásobnicemi například na petrolej, lékárenskými dózami, ale i květináči, zahradními ozdobami, včelařskými vykuřovadly, kamnovými kachli, stavebními prvky, jako vrchlíky a makovicemi, případně kroupkami, drobnějšími

Porcelánový pohárek na žinčici z rožnovských lázní. Inv. č. 118, Rožnov pod Radhoštěm, konec 19. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Výstava *Městečko pod Radhoštěm*, interiér kuchyně ze 30.–40. let 20. století. Valašské muzeum v přírodě, 2009. (Foto Vladimír Skýpala)

věci, jako jsou úklidové pomůcky a mycí potřeby, např. plechová umyvadla, stojany na umyvadla, mýdlenky atd. Ve skupině domácnost jsou zahrnuta také vytápěcí kamna (např. značky Ferrum nebo Club), vaříče (lihové, petrolejové i elektrické), sporáky na tuhá paliva i elektrické (např. značky Mora a Rekreant).

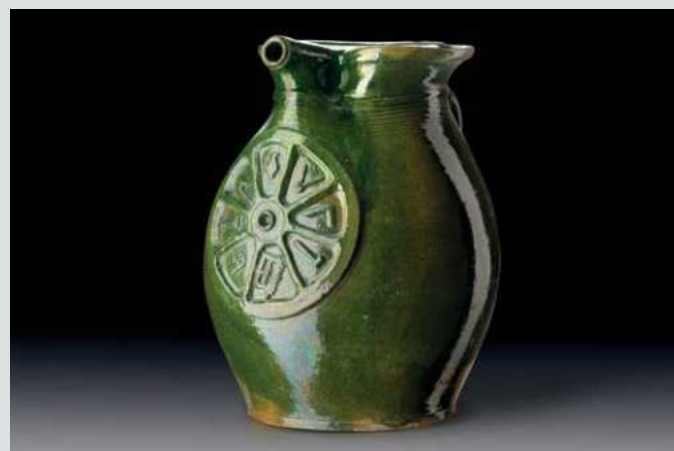
Sbírkové předměty nejsou ukryty v depozitářích, mnohé z nich jsou vystaveny v expozičních objektech muzea, kde dotvářejí co nejméně pravděpodobnější obraz každodenního života našich předků. V současné době je ze skupiny domácnost exponováno více než tisíc sbírkových předmětů.

Hliněná láhev na petrolej. Inv. č. 174, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Dřevěná police s porcelánovými dózami na koření a potraviny a s válkem na těsto, značka porcelánky Ditmar-Urbach. Inv. č. 55689, nelokalizováno, 1. polovina 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Keramický cechovní džbán s výlevkou (kolářský cech). Inv. č. 16472, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

dekorativními předměty či reprezentativními nádobami nejrůznějších cechovních organizací, nověji profesních a zájmových spolků (cechovní džbány, pivní holby aj.).

O dekorativním a starožitném porcelánu, zejména o produkci rožnovských malíren porcelánu, je pojednáno samostatně v oddíle věnovaném umění a uměleckému řemeslu.

Sbírka **skleněných předmětů** rovněž pokrývá vybavení venkovských a měštanských domácností, ale taktéž sakrálních prostor a restauračních zařízení, dokumentuje profesionální obchodní obaly či okrajově produkci užitého umění v období od konce 18. století po první polovinu 20. století. Také zde se muzejní kurátoři zaměřili především na expoziční prezentaci, tentokrátě užitého a obalového skla. Co se týká historie vývoje sklářství, výrobních a výzdobných technologií, šíře sortimentu skleněných výrobků či pokrytí produkce skláren na Valašsku nelze muzejní kolekci skla považovat za systematickou. Priorita v záchraně a prezentaci lidového stavitelství a zejména přítomnost sklářských a uměnovědných odborníků na pracovištích sousedních muzeí ve Valašském Meziříčí, Vsetíně a Velkých Karlovicích přivedla pracovníky Valašského muzea k rozhodnutí přenechat dokumentaci sklářství také ve smyslu užitého umění a uměleckého řemesla jejich možnostem.

Ačkoliv kolekce skla (cca 2400 položek) dodnes stojí na okraji našeho zájmu, nelze popřít její jistou výpovědní hodnotu. K nejpočetněji zastoupeným souborům patří lahvové sklo, mezi nímž si nelze nepovšimnout půllitrových i litrových pivních lahví s lisovanou etiketou *Pivovar Rožnov*. Z foukaných i lisovaných pohárků a čísek s potiskem či ruční malbou jistě zaujme sada těch upomínkových z návštěv nejrůznějších poutních míst (Hostýn, Frýdek, Velehrad aj.), turistických a lázeňských center (Rožnov, Teplice nad

Skleněná láhev na pivo s lisovanou etiketou Pivovar Rožnov. Inv. č. 19471, Rožnov pod Radhoštěm, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Bečvou, Sloup-Hřebenáč aj.), taktéž odkazujících k nejrůznějším významným akcím a výročím (*Stavba dráhy do Frenštátu, Císařské jubileum 1848–1898* apod.).

Zájem o lidovou výtvarnost a narůstající vlnu dekorativismu v prvních desetiletích 20. století také na Valašsku prezentuje produkce krásenských skláren rodinné firmy Reich (S. Reich & Co., nověji Reich), kterou následkem hospodářské krize převzala koncem 30. let 20. století akciová společnost Českomoravské sklárny Krásno (dnes místní část města Valašské Meziříčí). V našich fondech je s její výrobní značkou (ČMS Krásno) zastoupeno, byť reziduálně, také několik výrobků ze skupiny ozdobného skla. K těm hodnotným patří zajímavá ukázka vrstveného skla zdobného technikou přejímání v podobě asi třiceticentimetrové vyduté vázy se zúženým hrdlem a nízkým zvonovitě rozevřeným ústím, nasedající na nízkou předsazenou patku. Čirá matovaná sklovina je přejímána oranžovou a hnědou (rubínovou), přičemž na celé ploše vytváří na Valašsku oblíbený motiv radhoštské kaple a pastevce s ovci. Valašské muzeum ji získalo z pozůstalosti jednoho z rožnovských malířů porcelánu Jóži Nývlta.

Po roce 1946 byly sklárny znárodněny a připojením dalších devíti závodů a provozoven vznikl národní podnik Československé sklárny se sídlem ve Valašském Meziříčí, zaměřený vedle výroby skla pro domácnost také na technické a osvětlovací sklo. V roce 1958 se sklárny ve Valašském Meziříčí (dříve Krásno nad Bečvou) sdružily se závody v Janštýně, Košťanech, Rapotíně a Vsetíně do n. p. Osvětlovací sklo, který se stal monopolním výrobcem osvětlovacích těles pro celou tehdejší ČSSR. Zařazením jejich výrobků do muzejních sbírek, byť v podobě několika málo jednotlivin, se kurátorům podařilo obsáhnout na poli místní sklářské výroby také 40. a 50. léta 20. století.

Váza z vrstveného přejímaného skla s motivem radhoštské kaple a pastevce ovci z Reichových skláren. Inv. č. 65122, Krásno, kolem 1935. (Foto Vladimír Skýpala)

Nápojová sklenice s broušeným rostlinným dekorem a monogramem M.J. Inv. č. 205, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Skleněná dóza na bonbóny, zn. Figaro. Inv. č. 60201, nelokalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

S produkcí **svítidel** je valašskomeziříčská sklárna spjatá už od svého počátku v roce 1855, kdy byl zahájen provoz v krásenských sklárnách. Množství cylindrů nejrůznějších tvarů, ale i kompletních stolních a závěsných petrolejek, široký sortiment stínidel původně k petrolejovým, nověji plynovým i elektrickým lampám a lustrům, to vše je díky svému zejména užitému charakteru na rozdíl od čistě dekorativního sortimentu ve sbírkách muzea zastoupeno asi v tisíci položkách. Sbírkotvorná činnost kurátorů se však i zde v první řadě soustředila na možnost prezentace osvětlovacích technologií ve všech svých expozičních objektech. Dostupné skleněné výrobky však i dnes doplňuje v rámci svých akvizic například v tradičních domácnostech nepostradatelnými dřevěnými loučemi uchycovanými do stojanů s kovovými skřípci, nejrůznějšími typy svícňů s voskovými a parafinovými svícemi, voskovými sloupky, dřevěnými i kovovými lucernami, kahany, staršími typy závěsných dřevěných a kovových lustrů bez stínidel, vozovými lampami, ale i mladšími mobilními svítilnami na karbid (acetylén), líh, benzin nebo baterie. Neschází samozřejmě potřebné příslušenství: kratiknoty, zhasínáky, konzolky apod.

Nůžky na knoty (kratiknot). Inv. č. 4026, nelocalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Petrolejová lampa se skleněnou bazenkou. Inv. č. 64372, nelocalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Dřevěný stojan s kovovým skřípcem na louče. Inv. č. 3935 a 37294, nelocalizováno, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Rorátní sloupek, svíce stočená do věnečku. Inv. č. 223, Bystřice pod Hostýnem?, přelom 19. a 20. století. (Foto Vladimír Skýpala)

HODINY

Nepočtená sbírka hodin odráží v návaznosti na vytýčenou sběrnou oblast Valašska, případně sousedních regionů, zejména vybavení místních domácností z období 19. a první poloviny 20. století. Jedná se o soubor nástěnných (též konzolových), stojacích (podlahových) a stolních hodin, budíků, kapesních hodinek, doplněný o samostatné technické součástky, mechanické strojky, kyvadla, závaží a jiné doplňky, například závěsné řetízky, pouzdra.

Nepřehlédnutelnou součástí muzejní sbírky jsou dnes také historicky cenné artefakty v podobě starožitných zdobných prací francouzských a německých hodinářů z 18. století či empírové stolní sloupkové hodiny staroholandského typu s intarziemi vzácných materiálů, pocházející převážně z pozůstalosti muzejních donátorů a mecenášů, mimo jiné nadšeného sběratele Františka Klauďy. Nechybí ani nejpřesnější časoměrné zařízení používané před vynálezem mechanických hodin – sluneční hodiny, v našem případě v kapesním dřevěném provedení se zabudovaným kompasem. Akvizice v církevním prostředí, zejména ve farních mobiliářích, přinesly do sbírek Valašského muzea taktéž několik barokních hodinových strojků v provedení vysokých stojacích sloupkových schrán.

Nejpočetnějšího zastoupení se dočkala produkce nástěnných hodin z dílen venkovských hodinářů v 19. století. Tito, na rozdíl od městských řemeslníků pracujících s dražšími a náročnějšími kovovými materiály (mosaz, ocel, stříbro, zlato apod.), začali intenzivně rozvíjet výrobu dřevěných hodin s jednoduchým mechanismem poháněným závažími, dřevěnými (nověji kovovými) ozubenými kolečky, drátěnými pastorky a bicím ústrojím ze skleněných (nověji kovových)

zvonků, případně spirálových gongů. Následné užití dřeva i na prostých svrchních schránách s ručně malovanými číslicemi na čelních deskách zpřístupnilo hodinářské zboží taktéž méně majetným vrstvám obyvatelstva.

Kapesní dřevěné sluneční hodiny s kompasem. Inv. č. 64870, střední Evropa, druhá polovina 18. století. (Foto Jan Kolář)

Stojací sloupové hodiny s malovaným profilovaným plechovým číslníkem a mechanismem poháněným závažím. Inv. č. 3544, nelokalizováno, 18. století. (Foto Vladimír Skýpala)

Stolní empírové hodiny s pérovým mechanismem, černé lakované dřevo v kombinaci s bílými alabastrovými sloupky. Inv. č. 64658, nelokalizováno, 1. polovina 19. století. (Foto Vladimír Skýpala)

TEXTILIE, ODĚVNÍ DOPLŇKY A TEXTILNÍ POMŮCKY

Mezi nejpočetnější a rovněž nejucelenější fondy spravované Valašským muzeem v přírodě náleží sbírka textilií, oděvních doplňků a textilních pomůcek, čítající přibližně 20100 evidovaných položek. Jedná se o sbírku dokladující podobu oděvu tradičního, obřadního i civilního, užívání různých variant interiérového textilu, uplatnění textilií v hospodářských, řemeslných a průmyslových provozech. Vedle toho obsahuje i pomůcky k zhotovování a zdobení textilních výrobků.

Teritoriálně tento fond zahrnuje oblast celého Valašska a přílehlé hraniční oblasti etnografických regionů Těšínska, Hané, Slovácka a západního Slovenska. Časově dokumentuje období od poslední třetiny 18. století až po 70. léta 20. století. Formování fondu korespondovalo s dějinami utváření celkové sbírkové kolekce muzea. Jeho tvorba, skladba,

zpracování a vyhodnocení významu souvisely s uplatňovanými způsoby sbírkotvorné činnosti a rovněž s osobou kurátora, jeho znalostmi, zkušeností a zaměřením.

Počátky sbírky textilu jsou spojeny s dobrovolnou činností členů muzejního spolku. Jejich aktivitou byly do muzea získány velmi cenné starobylé oděvní součástky, např. čepce, *rukávce*, úvodní a koutní plachty, mužské vesty apod., zdobené převážně výšivkou nebo krajkou a pocházející zejména z Valašska, ale i z okolních přílehlých regionů Hané, Slovácka a západního Slovenska.

Nadšenecké pojetí budování sbírky bylo od 60. let 20. století vystřídáno systematickým přístupem. V 60. letech započal rozšiřovat a zpracovávat sbírku textilu tehdejší ředitel muzea, PhDr. Arnošt Kubeša. Byl tvůrcem prvních dokumentačních

Stříbrný pás k těšínskému kroji. Inv. č. 21015, Bukovec, nedatováno. (Foto Vladimír Skýpala)

Vlněné rukavice vázané na formě. Inv. č. 21014, Mosty u Jablunkova, kolem 1940. (Foto Vladimír Skýpala)

karet popisujících sbírkové předměty stručně, ovšem s častým uvedením místních názvů předmětů, jejich částí či výzdobných prvků. Užívání těchto pojmenování je však diskutabilní, neboť v mnoha případech neexistuje další srovnávací materiál.

Koncem 60. let a na počátku 70. let 20. století obohatila textilní kolekci svou prací Věra Otevřelová, rodačka z Rožnova pod Radhoštěm a členka muzejního spolku. Znalost místních poměrů jí umožňovala zapisovat informace o původu některých sbírkových předmětů. Její záznamy jsou oproti předchozím podrobnější, při popisech si mimo jiné všímá řešení střihu a výzdoby oděvní součástky.

V pořadí třetím správcem fondu byla Marie Salichová, jejímž hlavním počinem bylo rozšíření textilní sbírky o značný počet artefaktů. Vedle oděvů zahrnovala do textilní kolekce

i předměty každodenního použití a interiérový textil. Nedílnou součástí její dokumentace se vedle podrobných popisných informací staly záznamy nálezových situací a sociálních poměrů majitelů či dědiců daných předmětů. S Marií Salichovou spolupracovala na správě textilní sbírky i Mgr. Marie Brandstettróvá. V polovině 80. let 20. století se stala samostatnou kurátorkou textilního souboru. Nadále pokračovala v trendu rozšiřování i pořizování všestranné dokumentace. Jako první celistvě zpracovala a vyhodnotila sbírku a výsledky své práce publikovala v knize *Odívání Rožnovanů: čtení o rožnovském kroji*.

Současným kurátorem sbírky je Mgr. Lenka Drápalová, která pokračuje v práci svých předchůdců na celkovém zpracování sbírky s cílem vyhodnotit její význam nejen v rámci

sbírkového fondu Valašského muzea v přírodě, ale i textilních sbírek muzeí České republiky. Dílčí výsledky získané studiem sbírek průběžně představuje publikováním příspěvků v odborných tiskovinách.

Zejména poslední tři jmenované správkyňe sbírky se zasloužily o rozmanitou skladbu textilního fondu, poskytujícího nepřeborné množství podob tradičního oděvu hlavně pro oblast širšího Rožnovska, ale také Vsetínska a částečně jižního Valašska a Frenštátska. Svou akviziční činností a dokumentační prací vytvořily soubor sbírkových předmětů se značným informačním potenciálem využitelným pro další badatelskou práci a prezentační činnost.

Artefakty obsažené ve sbírkovém textilním souboru dokumentují období přibližně dvou set let. Jednotlivé, níže uvedené, časové úseky jsou dokladovány z hlediska početního a druhového zastoupení předmětů nerovnoměrně. Na tomto nevyváženém stavu se podílí zejména značný časový odstup od doby vzniku a užívání předmětů ve vztahu k době sbírání, jak je patrné zejména u nejstarších sbírkových předmětů z doby poslední třetiny 18. století. Z této skupiny datujeme několik sbírkových předmětů. Jmenujme alespoň církevní červeně vyšíváné pokrývky blíže neurčené provenience, krátké ženské vesty (*kordulky*), známé jako *rožnovské kabátky*, původem pravděpodobně z oblasti ležící mezi městy Rožnovem a Vsetínem. Jinou vzácností jsou obřadní plachty *úvodnice* převážně z oblasti Vsacka, přičemž jedna z nich nese vedle vyšíváných nápisů i dataci udanou letopočtem 1771. Jedná se o velmi cenné kusy, ojediněle zastoupené nejen ve sbírkách Valašského muzea v přírodě, ale také v kolekcích dalších významných muzeí České republiky.

První polovina 19. století je v textilní sbírce reprezentována rovněž omezeným počtem artefaktů, ovšem jejich druhová skladba je na rozdíl od předchozího období rozmanitější. K ojedinělým zástupcům tohoto období náleží např. bíle vyšíváné *rukávce* na límci datované letopočtem 1828, pocházející z Rožnova pod Radhoštěm. Vzácná je i ženská vesta (*kordulka*) z pozůstalosti po Anně Vaškové s datací *IHS 1845*. Jiným reprezentantem je mužská vesta (*brunclek*) původem z Hážovic s vyšitým letopočtem 1846. Dále lze uvést i předměty, které sice nenesou spolehlivé vnočení, ovšem na základě srovnávacích prací s ostatními prameny písemnými, ikonografickými i hmotnými je můžeme určit do doby první poloviny 19. století. Z nich představme alespoň vyšíváné roušky, síťované čepce převážně původem z oblasti Vsacka a Nového Hrozenkova, hedvábím vyšíváný plátěný šátek lemovaný krajkou (*vyvazovačka*) z Hutiska, vrapované černé plátěné zadní sukně (*šorce*) z Rožnovska apod.

Nejobjemnější část textilní kolekce tvoří předměty pocházející z období druhé poloviny 19. století a první poloviny 20. století. V rámci tohoto časového vymezení jsou v textilním souboru obsaženy různé vývojové typy součástek valašského tradičního oděvu svátečního, obřadního, každodenního i pracovního. Při tomto výčtu je ovšem nutné poukázat na nepoměr mezi početním zastoupením mužského a ženského ošacení. V druhové skladbě deponovaných předmětů se odráží skutečnost dřívějšího odkládání tradičního oděvu u mužů a následného oblékání civilního šatstva. U žen však nedošlo k přerušení kontinuálního oblékání kroje, byť se postupem času omezovalo stále více k užití při slavnostních a výjimečných příležitostech.

Z tohoto důvodu bylo možno při tvorbě muzejní sbírky shromáždit několikanásobně více jednotlivostí i kompletů ženského oděvu než mužského.

Ve snaze dokumentovat také oděv civilní, který v oblasti Valašska pronikal nejdříve do městského prostředí, později i do okrajových částí měst a na venkov, přistoupily kurátorky sbírky i ke shromažďování městského šatstva. Z jejich činnosti vznikl soubor o několika stech kusech, ovšem dokladující tuto podobu odívání pouze útržkovitě.

Dětský oděv je ve sbírce reprezentován převážně součástkami oblékanými při svátečních okamžicích, jakými byly křest, první svatě přijímání apod., každodenní oděv chybí. Podobně jako v předchozí kategorii civilního oděvu dospělých, i v kategorii dětského oděvu lze hovořit spíše o deponovaných jednotlivinách než o souvislé dokumentační řadě. Skromné zastoupení dětského oděvu ve sbírkové kolekci však vyplývá z obecného faktu zachování malého počtu takových oděvních součástek v terénu. Z tohoto důvodu je ve sbírkách všech muzeí České republiky dětské ošacení zastoupeno řidce.

Kromě oděvních součástek z výše určeného období byly do textilního fondu přijímány i textilie interiérové, pocházející jak z prostředí městského, tak i venkovského, přičemž převažuje ložní prádlo, ubrusy, ubrousky, pokrývky a přehozy různého uplatnění, závěsy, záclony atd. Vedle toho své místo ve sbírce našly užitkové textilie, jako pytle, trávnice, doplňky koňských strojů apod.

Drobnou část sbírky zastávají liturgické textilie z výbavy interiérů kostelů a liturgický oděv.

Posledním dokumentovaným obdobím jsou 50. až 70. léta 20. století, která jsou ve sbírce doložena různě zdařilými variantami součástek rekonstruovaného tradičního oděvu

nebo krojovým ošacením valašských folklorních souborů. Nechybí také vybrané součástky civilního oděvu, převážně ženského, jakými byly sukně, šaty, rukavice, spodní prádlo atd.

Pestrý obsah textilní sbírky z hlediska časového, regionálního i typologického umožňuje její využití jak k badatelským účelům, tak také k prezentační činnosti. Sbírkové textilní předměty jsou užívány jako součást expozičních celků v jednotlivých objektech v areálech muzea nebo jako součást krátkodobých i dlouhodobých výstav konaných jak na půdě muzea, tak také v rámci České republiky i v zahraničí. Za celou dobu fungování muzea se však ryze textilní výstavy uskutečnily jen několikrát. Z posledních jmenujme alespoň výstavu Marie Salichové *Vyšíváno pod Radhoštěm* z roku 1985 nebo *Bílá vyšívka na Rožnovsku* z dílny autorské dvojice Marie Brandstettrvé a Jaroslavy Zastávkové, uskutečněné v roce 2005. Výjimečně lze krojové celky ze sbírek muzea také spatřit při příležitostných programových akcích muzea.

Množstvím rozsáhlý a druhově rozmanitý obsah sbírky textilií, oděvních doplňků a textilních pomůcek je v rámci evidence sbírkových předmětů rozčleněn do 53 podskupin. Podskupiny slučují předměty stejného nebo velmi blízkého typu. Početní zastoupení sbírkových předmětů v jednotlivých podskupinách je různé, od několika desítek až po více jak tisíc položek, přičemž kvantum obsažených předmětů nevyjadřuje větší či menší význam dané podskupiny.

Pro bližší představení fondu čtenáři ovšem využijeme jiné členění vytvořené na základě funkčního užití jednotlivých sbírkových předmětů. Takto můžeme textilní sbírku rozdělit na skupiny oděv, oděvní doplňky, interiérový textil, doplňkový sbírkový textil a textilní pomůcky.

Mužský klobouk se sametovou stuhou. Inv. č. 21560, Rožnov pod Radhoštěm, kolem 1920. (Foto Vladimír Skýpala)

Skupina **oděv** je nejpočetnější skupinou v rámci textilní sbírky, tvoří přibližně 70% jejího celkového objemu. Obsahuje jak textil krojový, tak také civilní a obřadní, přičemž těžištěm oděvní sbírky je soubor jednotlivin i celků krojového odívání z širší oblasti Rožnovska. Vedle toho je dokumentován také oděv ze Vsetínska, jižního Valašska, Frenštátska, Valašskomeziříčska a částečně i Těšínska. Nalezneme zde nepřehledné množství časových i typových variant zejména ženského kroje, podstatně méně je zastoupen tradiční oděv mužský. Soubor oděvu je dále členěn do podskupin, z nichž jmenujme alespoň základní. První obsažnou podskupinou jsou **pokrývky hlavy**, jimiž rozumíme různé druhy šátků, čepců, klobouků a čepic.

Ke krojovému oděvu dále náležely **rukávce**. V rožnovské sbírce jsou zastoupeny v mnoha variantách časových

i střihových, dokonce jsou doloženy i velmi starobylé typy z poslední třetiny 18. století. Jinou součástí, vývojově mladší, jsou **jupky**. Ve sbírce jsou zastoupeny spíše *jupky* sváteční, pracovních se dochovalo nepatrné množství. Vedle nich jsou také zapsány účelově zhotovené novodobé kopie pracovních *jupek*. **Košile mužské** jsou doloženy převážně krojovými košilemi z oblasti Rožnovska, Vsetínska a Nového Hrozenkova. Podskupina obsahuje v malém počtu také mužské košile civilní. Podskupina **bruncleky** dokumentuje mužské krojové vesty prakticky z celého Valašska, přičemž nejpočetněji jsou zastoupeny z oblasti Rožnovska. Podskupina mimo jiné obsahuje významné sbírkové kusy určené např. vrocením 1846, 1860, 1881 a také skupinu *bruncleků* pocházejících z dob založení muzea v roce 1925. Ženským protějškem jsou vesty zv. **kordulky**. Dokladují

Tylový vyšívání čepce s mřížkou. Inv. č. 10024, Rožnov pod Radhoštěm, kolem 1910. (Foto Vladimír Skýpala)

Soukenná kordulka. Inv. č. 6328, Velké Karlovice, kolem 1890. (Foto Vladimír Skýpala)

Zástěra do pasu – modrotiskový fěrtoch. Inv. č. 25140, Valašské Meziříčí, kolem 1890. (Foto Vladimír Skýpala)

Ženský soukenný kabát s kožešinou, zvaný šuba. Inv. č. 39624, Dolní Bečva, kolem 1880. (Foto Vladimír Skýpala)

Vyšíváné ženské střevíce. Inv. č. 2327, Valašské Meziříčí, kolem 1870. (Foto Vladimír Skýpala)

podobu ženského odívání především v oblasti širšího Rožnovska a Vsetínska, v menší míře jsou ve sbírce obsaženy i ženské vesty z jižního Valašska a Frenštátska. V podskupině jsou uloženy starobylé *rožnovské kabátky* a datované *kordulky*.

Početný soubor tvoří **sukně** sešité, nesešité, sukně se živůtkem a sukně spodní. Celek obsahuje různé regionální i vývojové varianty, poskytující bohaté informace o pestrosti lidového oděvu, částečně i o oděvu civilním. Stejně bohatou skupinou jsou i **zástěry**, které dělíme na zástěry do pasu, zástěry se šlemi a zástěry šatové.

Naopak v porovnání s předchozími celky je skupina **kalhoty** početně skromná a obsahuje převážně krojové nohavice všech regionálních typů z Valašska, v menším měřítku jsou zde deponovány kalhoty civilního oděvu.

Ve sbírce textilu je doložen i svrchní oděv ve formě mužských i ženských **kabátů, kabátků a kožichů**. Tato skupina

předmětů obsahuje jak sváteční krojové kabáty – *šuby*, *župice* a *haleny*, tak také kabáty civilní. Zejména sváteční kabáty, zvané *šuby*, jsou vzácným dokladem podoby lidového oděvu. Ve sbírkách muzeí jsou zastoupeny velmi ojediněle. Převahy však zcela dosahují krátké ženské soukenné kabátky lehké i zateplené včetně modrým sukнем potažených *lajbíků*.

Významné místo ve sbírce oděvních součástí zaujímá soubor **obřadních plachet úvodnic**, dokladující všechny vývojové varianty, včetně vzácně dochovaných modře vyšíváných plachet.

Součástí rožnovské sbírky je i soubor **dětského oděvu**, který ovšem dokladuje převážně sváteční podoby ošacení, jakými jsou křtící soupravy, košilky, kabátky, čepičky, šaty k prvnímu přijímání. Vedle toho jsou převážně ve formě jednotlivin doloženy oděvy z městského prostředí – šaty, kabátky, čepice, kalhoty, halenky.

Posledním celkem, který představíme, je **liturgický oděv**. Skupina předmětů obsahuje soubor bohatě zdobených oděvních součástí kněží a ministrantů, podskupinu doplňuje kolekce liturgických textilií z interiérové výbavy kostelů – pokrývky oltářů, opony, bohoslužebné textilie apod.

Skupina **oděvní doplňky** zahrnuje předměty mající funkci doplňující (oděv lze užívat i bez nich) nebo zdobnou, mnohdy jsou netextilního původu. Ve skupině nalezneme zejména **obuv** krojovou i civilní, pocházející z různých časových období i regionů Valašska. Celek obuvi je charakteristický pestrým zastoupením mnoha typů obuvi, jakými jsou soukenné střevíce, šněrovací nad kotník sahající *brynelky*, střevíce *kordybánky*, perka, holínky, soukenné papuče nízké, střední i vysoké, civilní ženské kožené střevíce, mužské kožené šněrovací boty, dřeváky, *krpce* či domácí obuv tkaná ze zbytků, tzv. *kocúry*.

Další soubory doplňků nejsou již tak početné, jmenujme alespoň **opasky, hole, deštníky** apod. Nedílnou součástí skupiny jsou i předměty plnící funkci ozdobnou. Mezi ně náleží spony, knoflíky, jehlice, šperky a bižuterie.

Skupina **interiérového textilu** zahrnuje předměty, kterými byly vybavovány venkovské i městské domácnosti, ať již za účelem užitným, nebo zdobným. K nejpočetnější části této skupiny náleží **ložní prádlo** sloužící k úpravě lůžka (slamníky, prostěradla, povlaky na peřiny a polštáře, peřiny a polštáře, povlaky na peřinky včetně jejich výplní, povlaky na dětské ložní soupravy apod.). Vedle toho celek interiérového textilu obsahuje i **plachty koutnice** užívané k oddělení lůžka šestinedělky od zbylého prostoru v jizbě. Spíše do prostředí městských domácností pak náleží soubory předmětů zahrnutých do podskupin **závěsy na okno a na stěnu,**

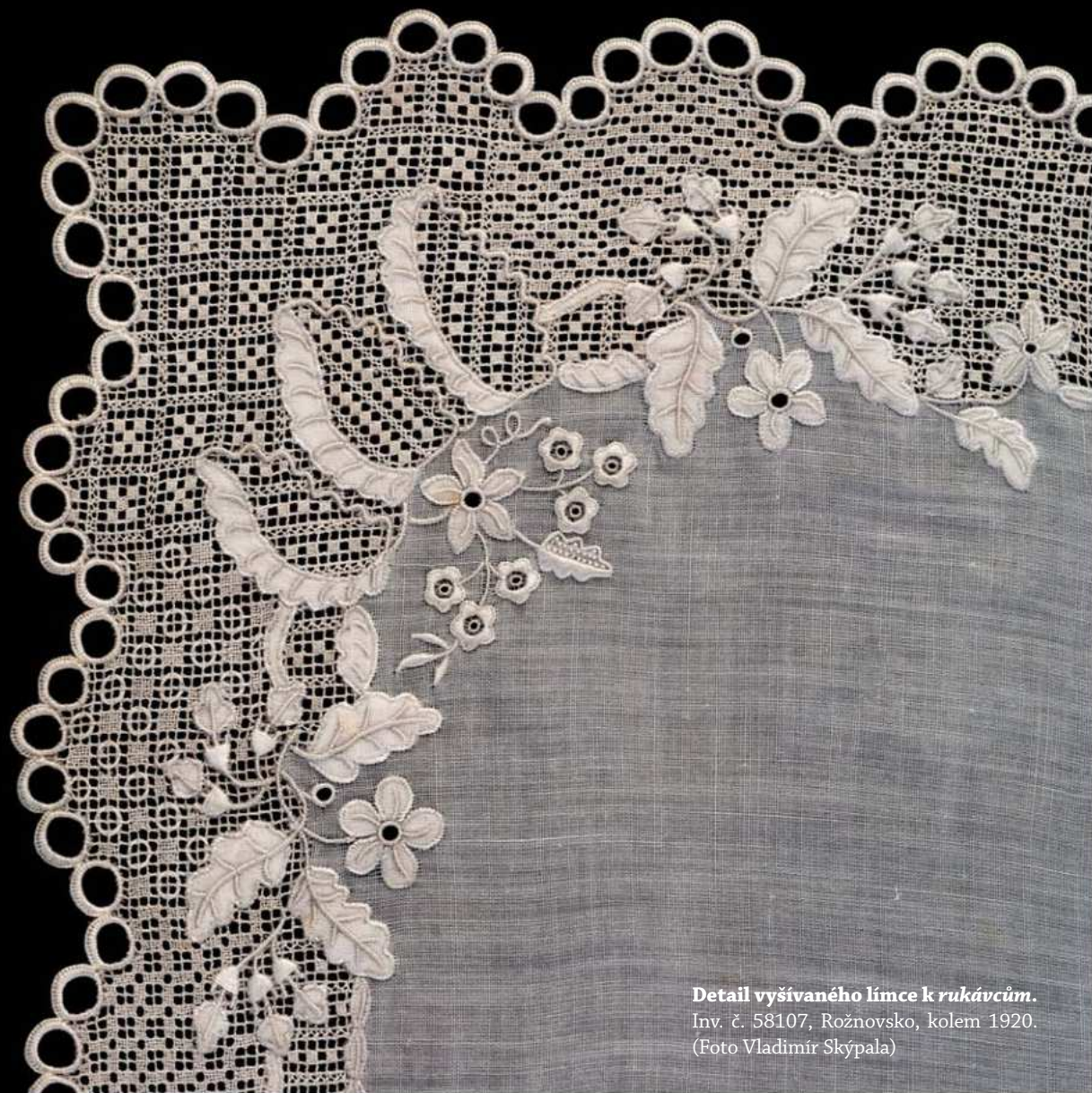
koberce, přehozy a pokrývky přes nábytek, ručníky, utěrky. Zajímavou sbírkou předmětů jsou **gobelíny** původem převážně z dílen fungujících v první polovině 20. století v Rožnově pod Radhoštěm a Valašském Meziříčí. Do skupiny interiérového textilu můžeme zahrnout i **užitný textil** reprezentovaný např. souborem pytlů nebo trávnic či textiliemi z řemeslných a průmyslových provozů.

Souborem **doplňkový sbírkový textil** rozumíme předměty vyrobené z textilních surovin a vláken, které ovšem nejsou zařaditelné ani do jedné z předchozích skupin. Jako její zástupce jmenujme alespoň skupinu **vzorníků** obsahující vzorníky tkanin či ručních prací, představující učební pomůcky, výstupy školní výuky nebo přehledy produktů firem. Dalším souborem doplňkových textilních sbírek jsou **vzorky a vzory**, v němž jsou zahrnuty drobné části textilií nebo oděvů, které mají reprezentovat užitý materiál, výzdobu tkaniny (především způsob zpracování, tisk, barevnost, výšivku, aplikaci apod.). Početnou částí skupiny jsou pak **přadena** lněné, bavlněné a vlněné příze. Poslední podskupinou je **metráž** tkanin různého druhu užívaná na zhotovení oděvů, interiérového a užitného textilu.

Početnou skupinu tvoří soubor označovaný jako **textilní pomůcky**. Obsahově je tato skupina velmi různorodá, jsou zde zahrnuty pomůcky a drobné nástroje, které se používaly ke zhotovování interiérových textilií a oděvních součástí nebo k vyhotovení jejich zdobných prvků. Skupina obsahuje např. **nákresy vzorů** k vyšívání, pletení, háčkování, síťování. Mnohé z nákresů pocházejí z pozůstalostí známých vyšívaček působících na Rožnovsku. Vedle toho jsou ve skupině zastoupeny předměty členěné do celků **střih, zájmová publikace, časopisy a skupina**

Vzorník křížkového vyšívání.
Inv. č. 63476, Valašské Meziříčí,
1892. (Foto Vladimír Skýpala)

Detail vyšívaného límce k rukávům.
Inv. č. 58107, Rožnovsko, kolem 1920.
(Foto Vladimír Skýpala)

nástrojů šicích a síťovacích jehel, háčků, pletacích jehlic, paliček, herdulí, frivolitkovacích člunků, vypichovátek, forem na tenerify, šablon. Vedle toho obsahuje krejčovské pomůcky a potřeby, jako křídly, překreslovací tužky, rádlka, špendlíky, jehelníky, hříbky, patenty, háčky, cvočky a jinou kovovou galanterii, nitě, bavlnky, vlny, tkalouny. Skupinu pomůcek doplňují ještě **dřevěné rámy, formy a tiskátka vzorů.**

Textilní kolekce obsahuje množství zajímavých sbírkových předmětů. Vzhledem k tomu, že většina z nich má původ v ruční výrobě řemeslníků nebo i v domácím prostředí, je každý předmět originálem vypovídajícím o znalostech a zručnosti svého výrobce a rovněž o představách a individualitě svého uživatele. Vedle toho je nedílnou součástí sbírky i tovární produkce, zastoupená ve fondu v menší míře. Dokladuje pronikání unifikovaných produktů do oblasti odívání a potřeb interiérového textilu.

Přítomnost všech těchto předmětů ve sbírce jim uděluje výjimečnost, ta však nespočívá pouze v tom, že jsou starobylé, jedinečné či nějakým způsobem zajímavé. Důležitým faktorem pro zhodnocení artefaktu jako sbírkového předmětu je i příběh, který se k němu váže, příběh o předmětu samém, o jeho autorovi či majiteli. Tyto zprávy jsou zapisovány do dokumentačních karet. Prostřednictvím takto zapsaných informací lze konkrétní předmět zasadit do historických a sociálních souvislostí, na jejichž základě můžeme sestavit odpovídající obraz, při jakých okolnostech a za jakých podmínek byly textilie a oděvní součástky zhotovovány či užívány. Poodkryjme tedy záznamy z dokumentačních karet a vyberme několik zajímavých předmětů nebo souborů z textilního fondu.

Zajisté velmi zajímavým souborem je kolekce vyšívaných obřadních plachet – *úvodnic*, které byly jednou z nejsvátečnějších součástí tradičního oděvu žen. Každá žena ji obdržela v den své svatby, užívala ji pak při křtu dětí, při obřadu úvodu a mnohdy se v ní nechávala pohřbít. Jedná se o obdélný pruh látky, který je zdobený výšivkou. U starobylých variant (vznikajících přibližně do roku 1860) se středem *úvodnice* vine pás výšivky. Novější formy *úvodnic* (vznikající přibližně od roku 1860) mají pásy výšivky rozprostřeny po okrajích, drobné vyšívané motivy pak bývají rozhozeny i v celé ploše *úvodnice*.

V rožnovské sbírce je uloženo na sto kusů plachet z oblasti Rožnovska, Vsacka, Novohrozenkovska a jižního Valašska. Zejména skupina rožnovských plachet je významná, neboť postihuje všechny vývojové varianty. Vybrané plachty byly již několikrát představeny v odborné literatuře. Mezi nimi i *úvodnice* označená inventárním číslem 4023. Jedná se o plachtu starobylého typu s vyšívaným podélným středovým pásem. Je sestaven z opakujících se květinových motivů jdoucích za sebou, vymezených z obou stran tenkými liniemi. Autorem výšivky plachty byl rožnovský obyvatel Florian Žingor, který si jako postižený tímto způsobem vydělával na živobytí. Plachta byla zhotovena někdy mezi lety 1860–1880, neboť v roce 1880 Florian Žingor jako jednapadesátiletý zemřel. Tyto informace zapsané v dokumentační kartě dokladují, že vyšívaní nebylo jen zaměstnáním žen, ale i mužů, kteří si takto přivydělávali k živobytí.

Jiným, představení hodným, souborem je kolekce získaná ze soukromé sbírky bývalého ředitele PhDr. A. Kubeši. Sbírkou vznikla v rámci jeho terénních výzkumů v době, kdy ještě nepůsobil v Rožnově. Muzeum ji zakoupilo v roce 2005 a obsahovala přibližně 130 kusů oděvních součástí převážně

ženského tradičního oděvu oblékaného v různých částech Valašska. Získáním této kolekce muzeum obohatilo svou textilní sbírku i o jedinečné kusy, dosud v ní nezastoupené. Navíc některé předměty byly určeny místně i časově dr. Kubešou, což napomohlo jejich správné identifikaci. Jako příklad uveďme vyšivané rukávce (inventární číslo 63507), zhotovené ze lněného plátna, pocházející z poslední třetiny 18. století z oblasti Novohrozenkovska. Dále také hedvábnou damaškovou světle modrou *kordulku* (inventární číslo 63499), ušitou před rokem 1895, ze stejné lokality jako předchozí rukávce. K dalším významným položkám náleží plachta – *úvodnice* (inventární číslo 63510) z Lužné nebo modře vyšivaný středový pás z *úvodnice* (inventární číslo 63415) z oblasti Vsacka. Tento pás byl teprve druhým hmotným dokladem modrého vyšívání valašských *úvodnic* uložených v rožnovské sbírce.

Ve sbírce jsou uloženy i cenné soubory tradičních oděvních součástek po význačných osobnostech města Rožnova, např. kolekce *řerťochů*, *rukávců*, šátků, *kordulek* a kabátků ženy posledního rožnovského barvíře, Olgy Černochové, nebo soubor ošacení po rožnovské hostinské Kateřině Vaškové.

I mužské oděvní součástky mají v textilní sbírce své zajímavé zástupce. V souboru mužských krojových vest – *bruncleků* se nachází několik datovaných, které můžeme označit za autentické kusy nepoznamenané snahou po rekonstrukci, jak se dělo v období zakládání muzea v polovině 20. let 20. století. Jedná se o *bruncleky* především z oblasti Rožnovska, Frenštátska a Novohrozenkovska, z nichž nejstarší pocházejí z konce

první poloviny 19. století. Velkou skupinu vest tvoří i rekonstruované *bruncleky* z roku 1925, vzniklé v době obrody mužského kroje u příležitosti konání prvního *Valašského roku*. V rámci jedné podskupiny jsou tímto způsobem deponovány různé vývojové varianty mužských *bruncleků*. Tato variabilita poskytuje dobrý srovnávací materiál k porovnání vývojových trendů.

V rožnovské sbírce jsou uchovávány i oděvní součástky dnes již zcela zapomenuté. Jako příklad uveďme mužskou pokrývku hlavy – klobouk zvaný *hubáň*, zhotovený z cizopasné houby choroše (12767) nebo *ubírané punčochy* (65234).

Mezi jiné pozoruhodné sbírkové předměty náleží např. také dvě dřevěné kazety z pozůstalosti sourozenců Jaroňkových, obsahující vzorkovnice vln užívaných k výrobě gobelínů v jejich uměleckých dílnách. V jedné kazetě jsou dokonce obsažena přadena vlny zpola vystavená účinkům slunečního světla, čímž autoři gobelínů prováděli zkoušku trvanlivosti barev gobelínových vln.

V představování jednotlivin i souborů náležejících do textilního sbírkového fondu bychom mohli vzhledem k obsaženosti kolekce pokračovat donekonečna. Ovšem publikace poskytuje omezený prostor. Bylo velmi obtížné z tak velkého množství sbírkových předmětů vybrat nejpoutavější artefakty. Každý sbírkový předmět je něčím zajímavý a vypráví svůj příběh.

Předkládaná stať je pouhým nahlédnutím do kouzelného světa textilní kolekce Valašského muzea v přírodě. Fondu, který zajisté patří k nejvýznamnějším textilním sbírkovým souborům deponovaným v muzeích České republiky.

Brunclek. Inv. č. 27840, Nový Hrozenkov, 1886. (Foto Vladimír Skýpala)

